



**JANA HENSEL'İN ROMANLARINDA
KARA EĞİTİM**

Emre Bekir GÜVEN

**Yüksek Lisans Tezi
Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Doç. Dr. Ahmet SARI
2016
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Emre Bekir GÜVEN

JANA HENSEL'İN ROMANLARINDA KARA EĞİTİM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Ahmet SARI

ERZURUM-2016



T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ



TEZ BEYAN FORMU

05/04/2016

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "JANA HENSEL'İN ROMANLARINDA KARA EĞİTİM" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

05/04/2016

Emre Bekir GÜVEN



T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Ahmet SAKI danışmanlığında, Emre Bekir Güven tarafından hazırlanan bu çalışma 05. / 04. / 2016. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Alınan Dil ve Edebiyat Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	Prof. Dr. Gürsel Yılmaz	İmza:	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Ahmet SAKI	İmza:	
Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Tülay Aydın	İmza:	

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
ÖN SÖZ.....	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TANIM

1.1. EĞİTİM VE KARA EĞİTİMİN TANIMI	10
--	-----------

İKİNCİ BÖLÜM EĞİTİMİN VE KARA EĞİTİMİN TARİHÇESİ

2.1. EĞİTİMİN TARİHÇESİ	17
2.1.1. Antik Çağ'da Eğitim	17
2.1.2. Hristiyanlığın Doğuşuyla Eğitim.....	19
2.1.3. Orta Çağ'da Eğitim	19
2.1.3.1. İlk Dönem Orta Çağ Eğitimi.....	19
2.1.3.2. İslam'ın Doğuşuyla Eğitim	20
2.1.3.3. Son Dönem Orta Çağ Eğitimi.....	22
2.1.4. Yeni Çağ'da Eğitim.....	23
2.2. KARA EĞİTİMİN TARİHÇESİ.....	24
2.2.1. Antik Çağ'da Kara Eğitim.....	25
2.2.2. Hristiyanlık ve İslam ile Birlikte Kara Eğitim	26
2.2.3. Orta Çağ'da Kara Eğitim.....	27
2.2.4. Yeni Çağ'da Kara Eğitim	28
2.2.5. Modern Zamanda Kara Eğitim	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
JANA HENSEL’İN ROMANLARINDA KARA EĞİTİM

3.1. JANA HENSEL’İN “SINIR ÇOCUKLARI” ADLI ROMANINDA KARA EĞİTİM	33
3.2. JANA HENSEL’İN “YENİ ALMAN KIZLARI” ADLI ROMANINDA KARA EĞİTİM.....	59
3.3. JANA HENSEL’İN “DİKKAT SINIR” ADLI ROMANINDA KARA EĞİTİM	80
SONUÇ.....	101
KAYNAKÇA	106
ÖZGEÇMİŞ.....	110

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

JANA HENSEL’İN ROMANLARINDA KARA EĞİTİM

Emre Bekir GÜVEN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet SARI

2016, 110 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Ahmet SARI (Danışman)

Prof. Dr. Gürsel UYANIK

Yrd. Doç. Dr. Yıldız AYDIN

“Jana Hensel’in Romanlarında Kara Eğitim” adlı bu çalışmada gerek psikolojik, gerekse fiziksel şiddet ve baskıyla şekillenen eğitim politikası anlatılmaktadır. “Kara eğitim” olarak adlandırılan bu eğitim metodu, genel itibariyle diktatör rejimler tarafından benimsenmektedir.

Adını baskı ve şiddetle duyurmuş Doğu Almanya ve onun yanında Doğu Alman edebiyatı bu çalışmanın temelini oluşturmuştur. Doğu Almanya’nın asli politikaları arasında yer almış olan antipedagojik uygulamaların edebiyata yansımaları incelenmiştir. Yeni nesil Doğu Alman yazarlardan Jana Hensel’in var olan *Sınır Çocukları* (Zonenkinder), *Yeni Alman Kızları* (Neue deutsche Mädchen) ve *Dikkat Sınır* (Achtung Zone) adlarındaki her üç romanında da “kara eğitim” kavramı aranmıştır.

Amaç olarak, var olan sosyolojik ve pedagojik bir kuramı incelemek ve edebiyatla birleştirmek benimsenmiştir. Bu yolda, eğitim ve kara eğitimin tanımı, tarihçesi ve Doğu Alman edebiyatına yansımaları irdelenmiştir. Bu çalışmada, kara eğitimin genel seyrine, Doğu Almanya’da uygulanış biçimine ve bireyler üzerindeki etkilerine dair bilgiler verilmiştir. Ağırlık noktası olarak, baskı ve şiddet duygusunun eksilmediği Doğu Almanya sürecinde bireylerin tabii tutuldukları uygulamaların şokunu henüz atlatamadan Yeniden Birleşme sürecine geçişleri incelenmiştir. Bu süreçte yaşanan değişimler, dönüşümler, geçişler ve kırılmaların insanlara yansımaları sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kara Eğitim, Kara Pedagoji, Jana Hensel, Doğu Alman Edebiyatı

ABSTRACT**MASTER’S THESIS****POISONOUS PEDAGOGY IN JANA HENSEL’S NOVELS****Emre Bekir GÜVEN****Advisor : Assoc. Prof. Dr. Ahmet SARI****2016, Pages: 110****Jury: Assoc. Prof. Dr. Ahmet SARI (Advisor)****Prof. Dr. Gürsel UYANIK****Assist. Prof. Dr. Yıldız AYDIN**

This paper which is a master’s thesis on the subject “Poisonous Pedagogy in Jana Hensel’s Novels”, is about education policy, shaped by both psychological and physical violence and pressure. This teaching method which is called “poisonous pedagogy”, is used in general by dictatorships.

This paper is based on East Germany where is known as a country of violence and pressure, and literature of East Germany. Reflections of the antipedagogical executions to the literature are examined that were among actual policies of East Germany. The term “poisonous pedagogy” is searched in existing three novels of Jana Hensel who is among writers of new East German generation: *After the Wall* (Zonenkinder), *New German Girls* (Neue deutsche Mädchen) and *Attention Zone* (Achtung Zone).

It is aimed to bring a sociological and pedagogical theory at literature together. In addition to this, between description and history of pedagogy and poisonous pedagogy, reflections to East German literature are explicated. In this paper, informations are given about general situation of poisonous pedagogy, its execution way in East Germany and its influences on the people. Predominantly, Reunification process in which individuals are exposed to executions and yet couldn’t get over the shock that they lived in the process of East Germany where oppressions and violences’ didn’t decrease, is analyzed in details. Changes, transformations, transitions and refractions which reflects to the people that took place in this process were questioned.

Key Words: Poisonous Pedagogy, Black Pedagogy, Jana Hensel, East German Literature

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Bkz.	: Bakınız
BRD	: Bundesrepublik Deutschland
Çev.	: Çeviren
DDR	: Deutsche Demokratische Rebuplik
Haz.	: Hazırlayan
ICE	: Intercity-Express
m.	: madde
NSDAP	: Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
s.	: sayfa
umg.	: umgangssprachlich
3 K	: Kinder, Küche, Kirche

ÖN SÖZ

Homo sapiensi homo sapiens yapan, onu diğer cinslerinden ayıran yani onu “bilen insan”, “düşünebilen insan” yapan olgulardan söz edildiğinde, eğitim göz ardı edilemeyecek bir değer olarak muhatabının karşısında durmaktadır. Öte yandan, modern çağın bir gerekliliği olarak insan, bilme ve düşünebilme özelliklerine, sorgulama isteğini de eklemiştir. 20. ve 21. yüzyıllarda yaşanan gelişmelerle birlikte doğan ve ardı arkası kesilmeyen, dünya tarihinin o zamana kadar nadiren görmüş olduğu gelişmelerle birlikte insanın sorgulama isteği zirveye ulaşmıştır. Detayıyla incelendiği zaman, insanın sorgulama isteğinin tarihte hiçbir zaman, söz konusu yüzyıllardaki seviyeye ulaşmamış olduğu görülmektedir. Bu isteğin en büyük sebebi yaşanan olağandışı gelişmelerdir.

Sorgulayan insanın günümüzde sorguladığı hususların başında eğitim gelmektedir. Çünkü bilinmektedir ki, bir toplumun edindiği tecrübelerin ve oluşturduğu kurumların tamamı eğitim ile bağlantılıdır. Diğer bir taraftan, “üstinsan” kavramına ulaşma arzusu ve bunun yanında temiz bir dünyaya duyulan özlem ve istek de yine aynı şekilde eğitim ile bağlantılıdır. Bu yolda kendisini, ailesini, çevresini, ait olduğu toplumu, yaşadığı ülkeyi, bağlantılı olduğu toplulukları ve dünyayı değiştirmek isteyen sorgulayan insan, işe eğitimi sorgulamakla başlamıştır.

Eğitim üzerine sorgulanan konulara bakıldığında ilk olarak eğitimin veriliş şekli ve amacı görülmektedir. Eğitimle, bir birey amaçlanan her noktaya getirilebilir. Bu yüzden, eğitime sıklıkla müdahale edilmektedir. Eğitime karşı yapılan bu müdahalelerin çeşitleri eğitimi, ak veya kara kılmaktadır. Ak bir eğitimle birey olması gereken, uygun noktalara, kara bir eğitimle olmaması gereken, uygun olmayan noktalara getirilmektedir. Bireyleri bir nevi zehirleme olarak görülen bu eğitim şekli, içerisinde fiziksel ama daha çok psikolojik baskı barındırmaktadır. Uygulanan bu psikolojik savaşın sonunda birey, kendisi için uygun görülen kalıplara oturtulmakta ve otoritelerin amaçladığı gibi, kendisinden istenenleri itaatkar bir şekilde yerine getirmektedir. “Kara eğitim” olarak adlandırdığımız bu eğitimin sıklıkla kullanıldığı ülkelere bakıldığında, genel itibarıyla buralarda diktatoryaların hüküm sürdüğü görülmektedir. Bunlardan biri olan Doğu Almanya’nın da aralarında bulunduğu bu ülkelerde bireyler, amaçlanan yöne doğru henüz erken yaşlarda eğitime başlanmaktadır. Uzun bir sürecin ardından birey

yetişkinlik döneminde, tam da otoritelerin uygun gördüğü bir kalıpta hayatına devam etmektedir.

Doğu Almanya’da eğitim konusu, genel itibariyle demokratik bir zemine ulaşmamıştır. Sosyalist, dinsiz, bedenen güçlü ve en önemlisi de itaatkar bir nesil yetiştirme yolunda eğitime sayısız müdahalelerde bulunulmuş ve eğitim adı altında bir nesil devlet politikaları yolunda yok olma durumuyla karşı karşıya kalmıştır.

Eğitimin nasıl şekillendirildiği, Doğu Alman bireylerinin ne çeşit uygulamalara maruz bırakıldığı Doğu Alman edebiyatına da şüphesiz yansımıştır. Bu doğrultuda, Doğu Almanya’da doğmuş, büyümüş ve yaşamakta olan Jana Hensel, o topraklarda yoğrulmuş olması ve bunu yayımlanmış üç romanına da yansıtmış olması sebebiyle, konumuzla ilgili nitelikli örnekler sunmaktadır. Bu sebeple, bu çalışmada, bireylerin kara eğitim yoluyla ne tür amaçlara yönelik, ne şekilde eğitim aldıkları Jana Hensel’in romanlarında, dolayısıyla Doğu Alman edebiyatında aranmıştır. Kurulduğu andan itibaren, özellikle de Berlin Duvarı ile birlikte adını daima gerek fiziksel gerekse psikolojik şiddetle, baskıyla duyurmuş olan Doğu Almanya (Alman Demokratik Cumhuriyeti), dolayısıyla Doğu Alman edebiyatı kara eğitim açısından bakıldığında büyük bir hazine niteliği taşımaktadır.

Bu çalışmada, var olan sosyolojik ve pedagojik bir kuram edebiyatta aranmıştır. Baskı ve şiddetle şekillenen bir neslin yaşadıklarının edebiyata yansması irdelenmiştir. Bunun, sonucunda kaybolan bireylerin psikolojik durumu sorgulanmış ve topluma yansması incelenmiştir. Çalışmanın çeşitli noktalarına, farklı disiplinlerin, birbirleriyle uyduğu ve çatıştığı konular yansıtılmıştır. Son olarak, “kara eğitim” kavramı Türk literatürüne kazandırılmıştır.

Bu çalışmanın oluşmasında kaynaklarıyla bize yol gösteren, fikirleriyle önümüze ışık tutan, bilimin bilim olması için uğraşmış tüm bilim insanlarına teşekkürlerimi sunarım. Ders döneminden başlayarak gerek seminer süreci, gerekse tez dönemi boyunca benden hiçbir durum altında maddi ve manevi desteğini esirgemeyen saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Ahmet SARI’ya gönülden teşekkürlerimi arz ederim.

GİRİŞ

Bugün insanoğluna kapılarını sonuna kadar açmış medeniyet ve sağladığı imkanlar göz önünde bulundurulduğunda eğitim göz ardı edilemez bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. İnsanoğlu, medeniyet oluşturuncağının çok büyük bir kısmını eğitim ile elde etmiştir. Antik zamanlardan beri sürekli öğrenmenin, keşfetmenin, icat etmenin peşinde olan insanoğlunun merak duygusu varlığına devam ettiği sürece bu böyle devam edecektir. İnsanın vahşi doğadan modern şehirlere geçişi sırasında ona yardımcı olmuş birikimlerinin başında eğitim gelir. Her ne kadar tarihin kökleri insanoğlundan öncesine dayansa da tarih “insanlık” kavramı ile başlamıştır.¹ Hominoidea familyasında homo sapiens’in “insanlık” kavramının ham hali olduğu düşünüldüğünde buna geçiş de eğitim ile gerçekleşmiştir.

Eğitimin insanoğlu üzerindeki önemi genelgeçer bir gerçektir. Nitekim Nietzsche daha 19. yüzyılda hayvan ile insan arasındaki farkı eğitime bağlamıştır:

“Bir hayvanın bir insan haline gelişinin ilk işareti, onun eylemlerinin artık ansal değil, tersine uzun erimli bir gönenç anlayışı ile ilişkililmesi, yani, bir insanın faydalı ve amaçsal hale gelişidir: bu noktada, aklın bağımsız kuralı ilk kez öne çıkar. İnsan onur ilkesine göre hareket ettiğinde ise, bundan daha üstün bir aşamaya ulaşmış olur; ve insan onur aracılığıyla kendisini başkaları ile bir düzen içine sokar...”²

Ahlak, onur, faydalı gibi kavramlar bireylerin ancak sağlıklı eğitim almasından geçer. Bunun yanı sıra Immanuel Kant’ın eğitim üzerine söyledikleri de bunu destekler niteliktedir:

“İnsan eğitime ihtiyaç duyan tek varlıktır. Çünkü eğitimden (die Erziehung) biz ahlaki terbiye (die Bildung) ile bakıp büyütmeyi, umumi talim (die Unterweisung) ve terbiyeyi (die Disziplin) anlamalıyız.”³

[...]

¹ J.M. Roberts, *Dünya Tarihi*, (Çev.: İdem Erman), İnkılap Kitabevi, İstanbul 2011, 13.

² Friedrich Nietzsche, *İnsanca, Pek İnsanca*, (Çev.: Cemal Atila), Say Yayınları, İstanbul 2003, 86.

³ Immanuel Kant, *Eğitim Üzerine*, (Çev.: Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul 2009, 33.

“Hayvanlar değişmez bir plana göre – yani kendilerine zarar vermeyecek şekilde, sahip olur olmaz güçlerini yeteneklerini kullanırlar.”⁴

Kant’ın eğitim üzerine söylediklerine bakıldığında eğitimin önemi bir kez daha anlaşılmaktadır. Kant’ın, eğitime kafa yormuş bir filozof olması ve bu konuda söyledikleri onu göz ardı edilemeyecek bir isim kılmaktadır. Eğitimi tanımlama şekli, birden fazla kola ayırması da eğitim kavramını genişletip güçlendirmektedir. Hiç kuşku yok ki bir kavramın ne kadar çok kolu ve ne kadar çeşitli tanımı varsa o kavram o kadar tartışmaya açıktır. Kant’ın bu kavram üzerinde bu yoğunlukta durması ve sadece bu kavram üzerine kitap yazması⁵, bu kavramın öneminin anlaşılmasına bir nebze yardımcı olmaktadır. Kavramın Kant’a göre içeriğine bakıldığında da yine aynı şekilde insanın eğitime ne denli ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Rousseau’nun da eğitim üzerine yazdıkları Kant’ın görüşünü destekler niteliktedir: *“Bitkiler ziraatla, insanlar terbiyeyle yetiştirilir.”⁶*

Rousseau, 18. yüzyılda yazdığı *Emile* adlı eserinde eğitimin ne şekilde verilmesinden çok, eğitimin neden önemli olduğunu anlatmaya çalışmıştır. İnsanoğlu eğer eğitimin önemini gerçek manada kavratsa, onu zaten en doğru şekilde vermeye çalışacaktır. Eğitimin önemi ve yol açtığı sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda eğitim sahip olduğundan daha fazla önem kazanmaktadır. Bireyin, tertemiz başlayan hayatı bir süre sonra belki de başlangıçta olduğundan çok daha farklı bir noktaya varacaktır. Bunu, işin henüz başındayken kestirmek mümkün olmadığından dolayı işe en başından sıkı sıkı bağlanmak gerekmektedir. Bilinmelidir ki, bazı hatalar ileriki aşamalarında telafiye imkan vermemektedir. Bu ve bunun gibi diğer sebeplerden dolayı, ileriki aşamalarda telafisi mümkün olmayacak hataları yapmamak adına bireylere eğitim verilmesi kaçınılmazdır. Aksi bir durumda varılacak noktaları kestirmek mümkün değildir. Rousseau, bu yüzden eğitimin önemine değinmiş, insanların ancak eğitimle yetiştirilebileceğini ifade etmiştir. Bertrand Russell da *Eğitim Üzerine* adlı eserinde yine yukarıdaki diğer isimler gibi benzer doğrultuda eğitimin gerekliliğine değinmiştir:

⁴ Kant, 33.

⁵ Kant, 1.

⁶ Jean Jacques Rousseau, *Emile*, (Haz.: Ülkü Akagündüz), Selis Kitaplar, İstanbul 2003, 11.

“Ahlak konularına fazla zaman ayırmak ya da bu konuyu fazla düşünmek gerekli olmalıdır, çünkü ondan sonra gerekli erdemler yalnızca zihinsel eğitim sonucunda doğal olarak ortaya çıkmalıdır.”⁷

Yukarıdaki tüm isimler eğitimi genel anlamda olumlu bulmuş ve önemini vurgulamışlardır. Yine Alman eğitim bilimci Wolfgang Brezinka’ya göre de *“Eğitme işi insanların her toplumda var olan faaliyetlerinden biridir.”⁸* Alman sosyolog Katharina Rutschky eğitimi *“mantığa zorlama”⁹* olarak görmüştür. Bunlardan yola çıkarak insanı insan yapan olgunun eğitim olduğu söylenebilir. Yukarıdaki isimler açık bir şekilde eğitimin öneminden ve faydalarından bahsetmişlerdir. İlk bakışta eğitimin insanı her zaman iyi yöne doğru götürdüğü düşünülse de insan kötü bir şey için de eğitilebilir. Düşünüldüğü zaman, sonuç olarak o da bir eğitim biçimidir. Rousseau’ya göre hiçbir şey kötü yaratılmaz:

“Yaratıcı’nın elinden çıkan her şey iyidir; ama insan ne canlıların ne de eşyanın ilk haliyle kalmasına izin verir; her şeyi değiştirmek ve dönüştürmek ister.”¹⁰

Hiçbir şeyin başlangıçta kötü olmadığı görüşü kabul edilirse bozulmuş, kötü olmuş her şeyin sonradan, değişip dönüşerek bozulduğu veya kötü olduğu sonucu ortaya çıkar. Eğitim ile insanları iyiye de, kötüye de sevk etmek mümkündür. Eğitim verilmesi gerektiği gibi ve doğru yönde verilirse yukarıda adı geçen Nietzsche, Kant, Rousseau ve Russell’ın ifade ettiği gibi insan hayvandan ayrılır, erdemli bir varlık haline gelir. Eğer eğitim gücü elinde bulunduran otoritelerin arzuladığı doğrultuda belirli bir ideolojinin baskısı veya gölgesi altında verilirse o zaman “kara eğitim” doğar. O zamanlar adı henüz konulmamış olsa da “kara eğitim” Rousseau’nun da dikkatini çekmiş olmalı ki şu sözleri yazma ihtiyacı duymuştur:

“Peki, bir insanı kendisi için eğitmek gerekirken, başkaları için eğitilmek istendiğinde ne yapmalı? O zaman ahenk imkansızlaşır. Kişilik ile toplumsal kurumları karşı karşıya

⁷ Russell, *Eğitim Üzerine*, (Çev.: Nail Bezel), Say Yayınları, İstanbul 1999, 171.

⁸ Wolfgang Brezinka, *Grundbegriffe der Erziehungswissenschaft*, Ernst Reinhardt Verlag, München-Basel 1990, 11.

⁹ Katharina Rutschky, *Schwarze Pädagogik*, Ullstein Materialien, Frankfurt/M-Berlin-Wien 1977, XXXII

¹⁰ Rousseau, 11.

getirdiğinizde, bir “insan” ya da bir “vatandaş” oluşturmaktan birini tercih etmelisiniz.”¹¹

Rousseau, aslında “insan” ile “vatandaş” arasındaki fark gibi hassas bir noktaya parmak basmıştır. Gücü elinde bulunduran otoritelerin kendi kalıplarına göre birey yetiştirme isteklerini Rousseau dile getirmiştir. Burada kara eğitimin söz konusu olduğu söylenebilir. Toplumdaki birey kendisi ve çevresi için eğitilmesi gerektiği yönde ve eğitilmesi gerektiği şekilde eğitilmelidir. Fakat başta Hitler olmak üzere tarihteki diktatoryalar ve elbette Doğu Almanya, kendisine çatlak ses oluşturmayacak, hiçbir şeyi sorgulamayacak; tam aksine kayıtsız şartsız itaat edecek bireyler ya da Rousseau’nun deyimiyle “vatandaşlar”¹² yetiştirmek istemiştir.

Anarşist bir Fransız anne olan ve çok sevdiği kızını okula yollamayan Catherine Baker’ın da yayımladığı *Zorunlu Eğitime Hayır* adlı kitabında Rousseau’nun görüşünde olduğu görülmektedir:

“Bizler Devlet’in malıyız. Hepimiz. Ve bu olgu karşısında dehşete kapılmıyoruz, çünkü bu tür bir köleliği kabul edecek biçimde yetiştirildik.”¹³

Kendisine aykırılık oluşturabilecek tehditleri bertaraf etmek isteyen otoriteler her daim var olmuştur. İktidardaki otoriteler kendilerinin de ait olduğu topluma ait bireyleri öyle bir psikolojide yetiştirmeyi amaçlamışlardır ki bireyler sorgulama gereği bile duymamışlardır. Bu yüzden eğitim müessesesine müdahaleler kaçınılmaz olmuştur. Arada belki gözden kaçırılmış veya kendi kendilerine mucizevi olarak aydınlanmış ve bunun sonucunda da sorgulayan nadir bireyler de o topraklarda rahat yaşama fırsatından mahrum bırakılmışlardır. Prof. Dr. Nur Serter’in eğitim hakkındaki düşünceleri eğitime karşı yapılan müdahalelerin sebebinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır:

“En güçlü silah, ne atom, ne de nötron bombasıdır. Dünyanın en güçlü silahı, insanın aklına ve ruhuna, düşüncesine ve duygularına sahip olma imkanı veren eğitimidir. İnsanlık, dünya varolalı beri eğitimden daha güçlü bir silah icad edememiştir.

¹¹ Rousseau, 12.

¹² Rousseau, 12.

¹³ Catherine Baker, *Zorunlu Eğitime Hayır*, (Çev.: Ayşegül Sönmezay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995, 36.

Eğitim, insanın insan olma yolunda attığı en önemli adım olduğu gibi, insanı acımasız bir canavara, kan dökücü bir vahşiye dönüştürebilecek kadar da güçlü bir silahtır.

Eğitimi insan için ya da insana karşı kullanmak, yine insanlığın yapacağı bir tercihtir.”¹⁴

İnsanları, erkenden koşullandırarak ilerideki gelişmelere karşı önceden hissizleştirmek mümkündür. Bunu, gücü elinde bulunduran otoriteler de şüphesiz bilmektedir. Burada, devreye Prof. Serter’in “en güçlü silah” olarak adlandırdığı eğitim olgusu girmektedir. Eğitime dair sorular bir küme halinde alındığında diğer disiplinlerle kesişen başka bir küme ortaya çıkmaktadır. Bu kesişim kümesi eğitimin şekline dair sorular içermektedir. Şekil farklılığı eğitime birbirinden tamamen farklı anlamlar yüklemektedir. Yani eğitimin nasıl verildiği, sonuçları itibarıyla birbirinden bağımsız mecralara varmaktadır. Varılan bu mecralar çoğu zaman geri dönüşü olmayan yolların sonudur. Birey için bunlar, çevresi ve hatta içinde yaşadığı dünya için telafisi mümkün olmayan hatalarla dolu yollardır. Başlangıç noktası ve ulaşmak istenilen amaç aynı olmasına rağmen varılan sonuçlar birbirinden alakasız olmaktadır. Yani Prof. Serter’in “*İnsan için mi insana karşı mı?*”¹⁵ sorusunun cevabı, verilen eğitimin sonucunu gösterir. Bir insana sözgelimi tıp biliminin inceliklerini öğretebilirsiniz. Bunu öğrenen insan bu bilimi insanlığa şifa dağıtma yolunda kullanabilir, ama aynı zamanda Auschwitz’de olduğu gibi insanlığı yok etme adına da kullanabilir. Bu, kobaylar üzerinde bile denenmesi çok da insancıl olmayan uygulamaların insanlar üzerinde denenmesi anlamına gelmektedir. Nazi Almanyası tarafından kurulmuş Auschwitz-Birkenau imha kampında o dönemin en iyi hekimleri çalışmaktaydı. Bu insanların, daha o zamanlar insan genleriyle oynayabildikleri bilinmektedir. Aslına bakılırsa o hekimler aldıkları o iyi eğitimi tam tersi insanlık için kullanabilirlerdi. Fakat burada, işte az önce sözü geçen eğitimin, “*İnsan için mi insana karşı mı?*” olduğu sorusu yeniden akla gelmektedir. Nazi Almanyası ile ilgili bu örnek eğitimin insan yararına olabileceği gibi insan aleyhine de olabileceği gerçeğinin akla gelen ilk somut örneğidir. Fakat konu bu kadarla sınırlı değildir. Daha uzun vadede kendi belirledikleri kalıplara uygun bireyler yetiştirmek isteyen otoriteler bireyleri, erken yaşlarda ilk olarak davalarına inandırmakla başlarlar. Sonraki aşamada yaptırmak istediklerini bireye hissettirmeden aşarlar. Birey

¹⁴ Nur Serter, 21. *Yüzyıla Doğru İnsan Merkezli Eğitim*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1997, 45-46

¹⁵ Serter, 46.

yetişkinlik döneminde artık sorgulamaya ihtiyaç duymadan her istenileni yapar. O kadar inanmıştır ki istenilen şey bireyin normalde asla yapmayacağı veya yapamayacağı bir şey olsa bile birey onu yapar veya yapmaya çalışır. Bu uğurda canını vermekten dahi geri kalmaz.

Sonuçları bu denli vahim olan kara eğitimi, “eğitim” olarak adlandıran otoritelere tepkiler de yok değildir. Yazdığı *Zorunlu Eğitime Hayır* adlı kitabında “*eğitim sisteminin, devletin kendine köle yetiştirmek için organize ettiği bir kurum olduğunu, yetişkinlerin, bu köle eğitiminden başarıyla geçtikleri için bunun farkına varamadıklarını*”¹⁶ anlatan Catherine Baker’a tepki *Eğitime Hayır’a Hayır!* kitabıyla Jürgen Oelkers ve Thomas Lehmann’dan gelmiştir. “*Eğitimin etki imkanları hakkında bütün hayalleri terketsek bile, eğitmek zorundayız.*”¹⁷ diyen Jürgen Oelkers ve Thomas Lehmann eğitimin yetişkinlerin perspektifinden yapıldığı için yanlış olduğunu, oysaki yetişkinlerin perspektifinin kendileri için doğru olduğunu ve bunun çocuklara doğruymuş gibi sunulmasının doğru olmayacağını, çocukların kendi doğrularına ulaşmalarının doğru olacağını savunmaktadırlar.¹⁸ Oelkers ve Lehmann gibi Afşar Timuçin de *Eğitim Üzerine* adlı kitabında bireylerin farklılıklarından bahsetmektedir: “*Her birey kendi bilinç koşullarıyla vardır. Ortak bilincimiz bizi ne ölçüde birbirimize ve giderek evrensele bağlarsa bağlasın bizde her zaman bizim için olan bir şeyler, özel özellikler kalacaktır.*”¹⁹ Bu bahsi geçen özellikler, farklılıklar göz önünde bulundurulmadan tek tip bir eğitim verilmesinin sonuçları daha sonrasında ağır olabilir. Farklılıklar, istekler, hayaller ve amaçlar göz önünde bulundurulmadan verilen sağlıklı bir eğitime karşı genel olarak karşı çıkılmamaktadır. Fakat bunun aksi yönünde verilen bir eğitim, yani kara eğitim bu işten beslenen çevreler dışında genel anlamda tepki görmektedir.

Psikolog Alice Miller’e göre kara eğitimin bıraktığı etkilerin dışavurumu erken yaşlarda ortaya çıkmayabilir.²⁰ Gücü elinde bulunduran ve bu gücü kendi lehine kullanan otoritelerin eğitime yaptığı müdahaleler ileriki yaşlarda bireylerin benliklerinden uzaklaşmasına ve apayrı bir kimliğe bürünmesine neden olabilir. Bu

¹⁶ Baker, 36.

¹⁷ Jürgen Oelkers – Thomas Lehmann, *Eğitime Hayır’a Hayır!*, (Çev.: Zekeriyya Uludağ), Değişim Yayınları, Sakarya 2003, 192.

¹⁸ Oelkers – Lehmann, 1.

¹⁹ Afşar Timuçin, *Eğitim Üzerine*, Bulut Yayınları, İstanbul 2007, 31.

²⁰ Alice Miller, *Das Drama des begabten Kindes*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt aM 1979, 25.

ihtimalin yanı sıra bastırılmış her duygunun, bir gün dışavurumunun gerçekleşeceği bir vakadır. Miller, örnek olarak şu olayı vermiştir:

“Erken yaşlarda ağır işkenceye uğrayan 40 yaşındaki bir hasta intihar etme düşüncesiyle geçen uzun bir depresyon döneminden sonra babasına karşı duyduğu ve yıllarca bilinçaltında bastırıldığı öfkesini sonunda yaşama imkanı buldu. Bunu takiben herhangi bir rahatlama olmadı; aksine gözyaşlarıyla geçen bir keder dönemi başladı.”²¹

Yukarıdaki olay bize bastırılmış duyguların elbet su yüzüne çıkacağını göstermektedir. Öte yandan bu insan dışındaki bazı canlılar için de geçerlidir. Buna en iyi örnek henüz yavru iken şiddete maruz kalan bir köpeğin yetişkin boyuta ulaştığında insanlardan ve hatta kendisinden küçük canlılardan korkmasıdır. Psikologların hemfikir olduğu bir örnek de küçük yaşta dinlenilmeyen, bir şey anlatmak istediği zaman susturulan bir çocuğun, yetişkinlik döneminde özgüven eksikliği yaşamasıdır. O yüzdendir ki çocukların saçmalasalar dahi dinlenilmesi gerektiği tezi günümüzde yaygındır. Görüldüğü gibi, kara eğitimin sonuçları, kendilerini daha çok ileriki yaşlarda gösterirler. Bundan dolayıdır ki eğitim felsefesinin öncülerinden John Dewey demokratik eğitimi benimsemiştir.²² Eğitimin, gerçekten de mümkün olduğunca bireyin kendisine bırakılması gerektiği sağlıklı eğitimin olmazsa olmaz değerlerindendir. Birey kendini serbest hissetmeli ve yapmak istediklerini açık bir şekilde yapmalıdır ki etki altında kalmayıp benliğini kendi istediği şekilde biçimlendirebilsin. Fakat buna, bastırılan her türlü duygu büyük bir engel oluşturmaktadır. Bireyin, benliğini şekillendirmesine de en büyük engelleri oluşturan siyasi, dini ve ideolojik otoritelerdir. Eğitim profesörü Gerald L. Gutek’e göre: *“Eğitim, çok genel anlamda, insanı kültürel hayata hazırlayan tüm sosyal süreçleri içerir.”²³* Buna göre bireyi geleceğe hazırlayan bu olgu aynı zamanda kişiliği, dolayısıyla onu şekillendirir. Çünkü birey etrafa saçtığı özellikleriyle, davranışlarıyla vardır. Bunlar, çevresinin ona bakışını belirleyen etkenlerdir. Buradan yola çıkarak bireyi birey yapanın eğitim olduğu iddia edilebilir, nitekim eğitim üzerine referans aldığımız şahıslar ve kaynaklar da genel anlamda bu

²¹ Miller, *Das Drama des begabten Kindes*, 96.

²² John Dewey, *Demokrasi ve Eğitim*, (Çev.: Tufan Göbekçin), Yeryüzü Yayınevi, Ankara 2004, 347.

²³ Gerald L. Gutek, *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*, (Çev.: Nesrin Kale), Ütopya Yayınevi, Ankara 2001, 5.

konuda hemfikirlerdir. Bunu bilen zararlı otoriteler daha erken yaşlardan çocukları kendi kalıplarına göre şekillendirmeye el atmaya başlarlar.

Mümkün olduğunca birbirinden farklı kaynaklardan ve farklı disiplinlerden görüşlere ayna tuttuğumuz ve bu doğrultuda bir literatür yoklaması yaptığımız bu bölümde önce “eğitim”, sonra “kara eğitim” kavramlarını tartıştık. Burada bu kavramları ortaya atanlardan bu kavramı geliştirenlere kadar mümkün olduğunca fazla ve farklı kaynaklara başvurduk. Bütün bunlara bakıldığında, özetle görülüyor ki bireyler üzerinde kara eğitimi uygulamanın farklı yolları mevcuttur. Kara eğitimi ve uygulanma yollarını yazarımız ve eserleri üzerinde ayrıntısıyla inceleme fırsatı bulacağız. Bu konuda Doğu Almanya’da doğmuş ve yine Doğu Almanya’da yetişmiş yeni nesil yazarlardan Jana Hensel yazdığı üç romanıyla büyük bir malzeme sunmaktadır. Jana Hensel’in var olan her üç romanını da almamızdaki amaç “kara eğitim” kavramını her yönüyle inceleyebilmektir. Kara eğitime kaynak oluşturan siyasi, dini, ideolojik ve diğer her türlü sebebi incelemeyi amaç edindik. Bu bağlamda, hipotezimiz Jana Hensel’in *Sınır Çocukları* (Zonenkinder), *Yeni Alman Kızları* (Neue deutsche Mädchen), *Dikkat Sınır* (Achtung Zone) adlı her üç romanında kara eğitimin izini sürmek ve bu kavramın edebiyata yansımalarını irdelemek olacaktır.

“Kara eğitim” kavramının birden fazla disiplinle ilişkilendirilebilecek bir kavram olması sebebiyle, metin odaklı yöntemin yanı sıra sosyolojik yöntemden de faydalanmanın yararlı olacağı kanaatindeyiz. Yöntemimiz elimizdeki metinlerden sırasıyla yola çıkarak, olayların yaşandığı zaman ve mekanı göz önünde bulundurarak irdeleme üzerine şekillenecektir. Yine aynı şekilde olayların yaşandığı zamana ait mevcut toplumsal veriler de göz önünde bulundurularak, olaylar yorumlanacak ve bunların geleceğe dair etkileri üzerinde durulacaktır. Bunun yanı sıra, bunların sadece Doğu Alman toplumuna has olup olmadığını veya diğer toplumlarda da aynı olayların yaşanıp yaşanmadığını daha iyi gösterebilmek adına karşılaştırmalara yer verilecektir.

Tezimizin konusunu oluşturan gerek “kara eğitim” kavramı, gerekse Jana Hensel ve eserleri daha önce akademik olarak çalışılmamış olması sebebiyle “çerçeve” üzerinde durmaya ayrı bir önem verdik. Genel kanı odur ki ilk defa çalışılan konularda konu sınırlarının belirlenmesi ayrı bir önem arz etmektedir. Konunun belirlenen çerçevesinden çıkmamak adına bölümleri kesin çizgilerle çizdik. Bu bağlamda üç

bölümden oluşan tezimizde; birbirinden farklı isimleri, farklı görüşleri karşılaştırıp tartıştığımız giriş kısmının ardından birinci bölümde “eğitim” ve “kara eğitim” kavramlarını tanımlamaya çalışacağız. İkinci bölümde önce eğitimin, sonrasında kara eğitimin tarihsel sürecine iki ayrı alt bölüm halinde ışık tutmaya çalışacağız. Burada eğitimden kara eğitime geçişi görebilmek adına “eğitim” kavramının üzerinde durmanın fayda sağlayacağı kanaatindeyiz. Üçüncü ve son bölümde, üç ayrı alt bölüm halinde Jana Hensel’in sırasıyla, önce *Sınır Çocukları* (Zonenkinder), devamında *Yeni Alman Kızları* (Neue deutsche Mädchen) ve son olarak da *Dikkat Sınır* (Achtung Zone) romanlarını kara eğitim açısından inceleyeceğiz.



BİRİNCİ BÖLÜM

TANIM

1.1. EĞİTİM VE KARA EĞİTİMİN TANIMI

Eğitim günümüzde hiç kuşku yok ki en çok tartışılan toplumsal konulardan biri, belki de en önemlisidir. Bunun sebebi belki de insanı insan yapan olgunun eğitim olduğuna inanılmasıdır. Günümüzde eğitimin ne olduğuna ve nasıl olması gerektiğine ciddi anlamda kafa yoran çevreler varken; “eğitim” kavramının aslında eğitim olmadığını düşünenler ve bunun insanlığa sadece zarar verdiğini düşünenlerin yanı sıra eğitimsiz bir toplum hayali kuranlar da yok değildir. Genel kanı odur ki eğitim insanı ileriye götürmektedir. Eğitimin genel sözlük tanımı da yine aynı şekilde bu yöndedir. Türk Dil Kurumu’nun Türkçe Sözlüğü’nde “eğitim” kelimesinin sözlük tanımına baktığımız zaman birden fazla karşılığının olduğunu görmekteyiz:

“Eğitim: 1. Belli bir bilim dalı veya sanat kolunda yetiştirme, geliştirme ve eğitme işi. 2. Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme, terbiye. 3. Eğitim bilimi.”²⁴

Bu yetiştirme, geliştirme, yardımcı olma işleri bir toplumun geleceğini belirlediğinden olsa gerek içerisinde yaşadığımız dünyada en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Türk Dil Kurumu’nun yapmış olduğu tanımın yanı sıra eğitim bilimcilerin eğitim için dedikleri de önem taşımaktadır. Prof. Dr. Savaş Büyükkaragöz, Prof. Dr. Muammer Muştı, Yrd. Doç. Dr. Hasan Yılmaz ve Yrd. Doç. Dr. Önder Pilten yazdıkları *Eğitime Giriş* adlı eserde eğitimi şu şekilde tanımlamaktadırlar:

“Eğitim, seçilmiş ve kontrollü bir çevrenin (özellikle okulun) etkisi altında sosyal yeterlilik ve en üst düzeyde bireysel gelişmeyi sağlayan sosyal bir süreçtir.”²⁵

Eğitim, dünyanın neredeyse bütün coğrafyalarında az ya da çok tartışılmıştır ve tartışılmaktadır. Gelişmek, daha iyiye ulaşmak isteyen her toplum eğitimi sorgular ve

²⁴ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005, 605-606.

²⁵ Savaş Büyükkaragöz – Muammer Muştı – Hasan Yılmaz – Önder Pilten, *Eğitime Giriş*, Günay Ofset, Konya 1997, 2-3.

tartışır. Yalnız bu coğrafyalardan bir tanesi var ki, içerisinde eğitim diğerlerine kıyasla daha çok tartışılmıştır. Belki tarihinde yaşananlardan dolayı, belki de geleceğine verdiği önemden ötürü, ama her halükarda eğitimin o coğrafyada sık sık tartışıldığı bir gerçektir. Bahsi geçen coğrafya yani günümüz Almanya'sının en kapsamlı sözlüğü olarak görülen Duden, “Deutsches Universalwörterbuch” sözlüğünde eğitim şu şekilde tanımlanmıştır:

*“Erziehung: in der Kindheit anezogenes Benehmen, anezogene gute Manieren.”*²⁶

Günümüz Almanya'sındaki tanım, aslında 19. yüzyıldakinden farklı değildir. Grimm Kardeşler de eğitimi, hazırladıkları “Deutsches Wörterbuch” adlı sözlüklerinde *“eine gute, feine Bildung geben”*²⁷ şeklinde tanımlamışlardır. Gerek Türk Dil Kurumu, gerek Duden, gerekse de Grimm Kardeşler'in sözlüklerinde tanımların ortak özelliği eğitimi sadece olumlu manada (Benehmen: Terbiye, Manieren: Adab-ı muaşeret, gut: iyi, fein: edepli)²⁸ tanımlamış olmalarıdır. Buradan yola çıkılırsa, eğitimin sadece olumlu yönde ifa edilebileceği sonucu çıkarılabilir. Diğer bir deyişle şu sonuca varılabilir: İnsana öğretilen şey sadece olumluysa eğitimidir; olumsuz bir şey öğretiliyorsa o eğitim değildir. Oysaki eğitim her zaman olumlu yönde ilerleyemeyebilir. Nitekim Hitler Gençliği de (Hitlerjugend) eğitim almaktaydı. Fakat bu bireylerin birçoğunun aldığı eğitim nefretin, kinin, acımasızlığın ve öldürmenin eğitimi olmuştur. Çocuk veya genç yaşta bilinçleri bilinçli veya farkında olmadan doldurulan insanların nasıl birer canı olduklarını İkinci Dünya Savaşı boyunca tüm dünya görmüştür.

Yukarıda, “eğitim” kelimesinin birden fazla sözlükteki ve birden fazla dildeki anlamı görülmektedir. Aynı şekilde İngilizce ve birçok Avrupa dilinde “education” ve benzeri formlarda karşılık bulan “eğitim” kelimesi semantik açıdan aslında Latince “educare” kelimesinden gelmektedir. “Educare”²⁹ fiili inşa etmek, ayağa kaldırmak, dikmek, ruhunu şekillendirmek manalarına gelmektedir. Bu sözlük tanımlarından yola

²⁶ Duden, *Deutsches Universalwörterbuch*, Dudenverlag, Mannheim-Wien-Zürich 1989, 462.

²⁷ Jacob Grimm und Wilhelm Grimm, *Deutsches Wörterbuch*, Dritter Band, Verlag von S. Hirzel, Leipzig 1862, 1094.

²⁸ Karl Steuerwald, *Deutsch-Türkisches Wörterbuch – Almanca-Türkçe Sözlük*, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 1974, 97, 213, 270, 371.

²⁹ Faruk Zeki Perek, *Latince-Türkçe Sözlük*, Cilt 2, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1952, 432.

çıkıldığında “ruhu şekillendirme” işinin her zaman olumlu yönde olmadığı söylenebilir. Yine bu noktadan yola çıkıldığında Hitler Gençliğinin aldığı eğitim aslında eğitim olmadığı sonucuna varılmaktadır. Özetle, eğitimin her zaman akla ilk gelen anlamında kullanılmadığı söylenebilir. Kara eğitim tam da bu noktada devreye girmektedir. Eğitim her ne kadar “olumlu” olanı, eğitim almış kişi de “sağlıklı” olanı çağırırsa da şu bir gerçektir ki eğitim her zaman olumlu yönde ilerlemez. Bu konuda en iyi örnek Adolf Hitler’in SS askerlerinin öldürmek üzerine çok iyi eğitim almış insanlar olmasıdır. Karşısındakine, hiçbir yönünü sorgulamadan onu sadece öldürülecek bir nesne olarak bakması bunun kanıtıdır. Eğitimi öldürmek üzerine almış olması onun eğitim almadığını göstermez. Sonuçta öldürmeyi öğrenme süreci de eğitimden geçer. İşte öldürmeyi öğretmek veya öldürmeye sevk edecek bir eğitim vermek, bu ister bilinçli ister bilinçsiz yapılmış olsun, bir nevi kara eğitimidir.

Yine sözlük tanımlamalarının eğitim konusunda üzerine hemfikir oldukları bir diğer konu çocukluk konusudur. Genel kanı odur ki eğitim en iyi çocuklukta verilir. Gayet tabii yetişkin bir insan da eğitilebilir; başka alanlara çekilebilir, ama psikoloji biliminin de kabul ettiği gibi psikomotorların henüz açılmaya başladıkları algılarının sınırlarını zorladıkları dönemlerde öğrendikleri yetişkin bir insanın öğrendikleriyle kıyaslanamayacak kadar kalıcıdır.³⁰ Yetişkin bir insanın yetişkinlik döneminde yaptıklarının birçoğunun, aslında erken yaşta edinilmiş tecrübelerle dayandığını ortaya atmak pek de yanlış bir varsayım sayılamaz. Erken yaşta bilinçaltına yerleştirilen her duygu, gerek bastırılmış olsun gerekse çocuklukta etkileri yaşanmış olsun, yetişkinlik döneminde karşımıza bir kez daha çıkmaktadır ve çoğu zaman telafi edilemeyecek hatalar doğurmaktadır. “Çocukluğuna inme” konusu tam da bu tür durumlar karşısında gerekliliğini göstermektedir. O anda karşılaşılan davranışın görünüşte bir sebebi olmasa da aslında erken yaşlarda edinilmiş bir tecrübenin sonucu olduğu “çocukluğuna inme” durumundan sonra anlaşılmaktadır. Yetişkinlik döneminde suya girmek isteyen ama bir türlü giremeyen ve aslında bunun için bir sebebi olmayan yetişkinin korkusunun sebebinin uzun araştırmalar sonucunda 2,5 yaşındayken soğuk suya girmiş olmasına dayandığı ortaya çıkarılmaktadır.³¹ Bu somut etki-tepki örneğinin dışında da sayısız insanı öldüren kişilerin bazı durumlarda, aslında çocukluğunda şiddet gördüğü tespiti

³⁰ Emel Çakıroğlu Wilbrandt, *Çocuk Eğitim Sanatı*, Sistem Yayıncılık, İstanbul 2009, 104.

³¹ Russell, 77.

dikkat çekmektedir. Buna ek olarak bastırılmışlık ile ilgili daha önce de örnekler vermiştik. Söyledikleri etrafındakilere saçma gelse bile erken yaşlardaki çocukların dinlenilmesi gerektiği, aksi halde sonuçlarının gelecekte, özgüven eksikliği olarak ortaya somut bir şekilde çıkacağını belirtmiştik. Bunun yanı sıra bu durumun sadece insana has bir durum olmadığını göstermek adına yavru köpek örneğini vermiştik. Bilindiği gibi, erken yaşlarda şiddete maruz kalmış bir köpeğin yetişkinlik döneminde neredeyse kendi gölgesinden korkar vaziyette duvar diplerinden yürümektedir. Oysaki korkup kaçtığı canlıları normal bir psikolojide gayet tabii korkutabilen bir canlıdır. Fakat bastırılma ve sindirilme sonucu kendine olan güveni kaybolmuştur. Görüldüğü gibi, kara eğitimin sonuçları kendilerini daha çok ileriki yaşlarda gösterirler. Diğer bir ifade ile kara eğitim bastırılmış duyguların ileride dışavurumudur. Bütün bunlar bizi erken yaşlarda verilen eğitimin önemini bir kez daha düşünmeye sevk etmektedir. Eğitim “ak” olarak verilirse şüphesiz insanlığa faydalı bireyler yetişecektir. Yalnız, çocuklar eğitimin kara olanıyla yetiştirilir ve sonuçları telafi edilemeyecek boyutlarda olabilir. Kısacası sayılan ve sayılanlar gibi, sayısız birçok durumdan anlayacağımız üzere eğitim alışılmışın aksine “kara” da olabilir. Kara eğitimi, insanların genç yaşta maruz kaldıkları yanlış eğitim veya yanlış eğitim metodu diye de özetleyebiliriz.

“Kara eğitim” kavramını ortaya atanlara ve bu kavram üzerine söylediklerine bakıldığında, bu kavramın ortaya ilk defa Alman sosyolog Katharina Rutschky tarafından atıldığı söylenebilir. 1977 yılında yayımladığı *Kara Pedagoji* (Schwarze Pädagogik, Quellen zur Naturgeschichte der bürgerlichen Erziehung) adlı kitabıyla Rutschky, “kara eğitim” kavramını önce Alman, sonra da dünya literatürüne kazandırmıştır. Böyle bir kavramın aslında Almanya’da doğmuş olmasına şaşırılmaması gerekir. Tarihinde “karanlık dönem” olarak görülen Nazi Almanyası (Nazi Deutschland, Drittes Reich), Almanya’nın, eğitimde hiç yaşamadığı kadar müdahaleleri yaşadığı bir dönem olmuştur. Adolf Hitler’in iktidarına uygun olacak kalıpta adamlar yetiştirme arzusu onu eğitime sayısız müdahalede bulunmaya sevk etmiştir.

Geldiği literatürdeki adı “kara pedagoji” (schwarze Pädagogik) olan kara eğitimin, İngiliz dili literatürüne “zehirli pedagoji” (poisonous pedagogy) olarak girmiş olması da bizi kara eğitim konusunda bugün bir kere daha düşünmeye sevk etmektedir. Kara Eğitimi, Rutschky her ne kadar tanımlama yoluna girmeden metinler üzeri örneklerle okuruna anlatmaya çalışmış olsa da özetle, “*şiddete ve korkuya dayanan eğitim*

metodu”³² olarak tanımlamıştır. Rutschky’ye bir destek de kısa zaman sonra Alice Miller’den gelmiştir. İsviçreli bir psikolog olan Alice Miller 1979 yılında yayımladığı ilk kitabı *Yetenekli Çocuğun Dramı* (Das Drama des begabten Kindes) ve üzerinden bir yıl geçmeden yayımladığı *Başlangıçta Eğitim Vardı!* (Am Anfang war Erziehung) kitaplarıyla “Kara Eğitim” kavramını sağlam bir zemine oturtmuştur. Miller iki eserinde de kara eğitimi psikanalitik bir açıdan irdelemiştir. Her ne kadar Miller ortaya koyduğu eserlerinde psikanalitik kuramı sağlam bir kolon olarak kullansa da eleştirmekten de geri kalmamıştır. Psikoseksüel gelişim kuramının, çocukluktaki travmaları sadece “çocuksu fanteziler” olarak tanımlanmasının karşısında durmuştur; destek olarak da bunların çok ciddiye alınması gerektiği tezini savunmuştur. *Yetenekli Çocuğun Dramı!* (Das Drama des begabten Kindes) kitabında Alice Miller erken yaştaki olumlu veya olumsuz her davranışın dikkatle gözlemlenmesi, ciddiye alınması ve hassas davranılması gerektiğini savunarak “sağlıklı gelişim” vurgusu yapmıştır:

*“Annesi tarafından görülmek, anlaşılmaq, ciddiye alınmaq, saygıyla karşılanmaq her çocuğun en meşru ve en doğal ihtiyaçlarındandır. Çocuk yaşamının ilk haftalarında ve aylarında annesinin tümüyle kendisine odaklanmasına, onu tümüyle kendi yararına kullanmaya ve onun tarafından yansıtılmaya muhtaç bir durumdadır. Winnicott’nun çizdiği tablo bunu en güzel biçimde sergiler: Anne kollarında tuttuğu bebeğine bakar, bebek dosdoğru annenin yüzüne bakar ve bu yüzde kendini bulur... Fakat annenin bu sırada sadece küçük, emsalsiz, aciz yavrusunu görüyor olması, çocuğuna kendi beklentilerini, korkularını, çocuk için kurduğu planlarını yansıtmıyor olmaması koşuluyla. İkinci durumda bebek annenin yüzünde kendini değil, sadece annenin yoksunluğunu bulur. Ve böyle bir bebek kendini yansıtacağı aynadan mahrum bırakılarak bütün sonraki yaşamında bu aynanın arayışı içinde olur.”*³³

Toplumun genel kanısına göre henüz yeni doğmuş bir bireyin neredeyse sadece temel, biyolojik birtakım ihtiyaçları olduğu düşünülür. Duygu ve düşüncelerinin olabileceğine ihtimal verilmez. Fakat yukarıda görüldüğü gibi, çocuk henüz ilk haftalarında olmasına rağmen saygı bekler. Pedagojideki diğer bir kanı da annenin ruh

³² Rutschky, 4.

³³ Alice Miller, *Yetenekli Çocuğun Dramı*, (Çev.: Emine Avşar), Arion Yayınevi, İstanbul 2000, 43.

halinin bebeğine doğrudan geçmesidir. Bunun yanı sıra dışarıya karşı algıları henüz tam olarak açılmamış olmasına rağmen karşısındakinin mutlu olduğunu ve onunla oynamak istendiğini algılayan bebek aynı zamanda kendisine kızıldığını da algılayabilmektedir. Bu da bireyin henüz bebekken bile “özgürlük” ve “baskı” gibi kavramları seçebilme yetisine sahip olduğunu göstermektedir. Yine Alice Miller’in yukarıda ifade ettiği gibi bireyi bazı olgulardan mahrum bırakmak onu ileride ortaya çıkacak büyük boşluklara itecektir. Bu boşluklar kimi zaman geri dönüşü olmayan ve büyük hasarlar oluşturan durumlardan oluşmaktadır. Alice Miller’i destekleyen bir başka sav Yılmaz Özbek tarafından ortaya atılmıştır:

“Korku ve baskıyla şekilleneler kendi başlarına var olmayacaklarını düşünürler. Toplumun mimarları yetişkinlerdir. Onlar belirler toplumun geleceğini. Toplumun geleceğini oluşturacak olan bugünün çocukları, gençleri ve yarının yetişkinlerini sağlıklı bir şekilde yetişkin yaşamına hazırlamak onların sorumluluğundadır. Kurumların sağlıklı işlemesi onların sorumluluğundadır.”³⁴

Yılmaz Özbek’in de erken yaşlarda verilen eğitim şekli üzerine söyledikleri, görüldüğü üzere, Alice Miller’in söylediklerini destekler niteliktedir. İki durumda da, erken yaşlarda verilen eğitimin sonuçları üzerinde durulmuştur. Eğitimin ister somut olsun, ister soyut; bütün kurumlara etkisi vardır. Ahlak kurumunun, eğitim kurumunun, inanç kurumunun, üretim ve tüketim kurumlarının tamamı verilen eğitim ile şekillenir. Bunun sonucunda eğitimin insanoğlunun geleceğini şekillendirdiği bir gerçektir. Ne tür bir eğitim verilirse toplum o yönde şekillenir. Buna örnek olarak, kara eğitimde Almanların ve dünyanın en çok ırdelediği zaman 1933’ten 1945’e kadar süren “Üçüncü Reich” (Drittes Reich) olarak anılan Hitler veya Nazi Almanyası dönemi verilebilir. Diktatör Adolf Hitler ve kendisine sadakatle bağlı komutanlarının o dönemde küçük, masum çocukları olarak nasıl inanılmaz derecede inançlı, davasına bu denli sadık birer katil konumuna getirdiği bugün hala tartışma konusudur. Adolf Hitler’in “sadıkların en sadığı” (der Treueste der Treuen) olarak adlandırıldığı SS (Schutzstaffel, Türkçe: Koruma Timi) lideri Heinrich Himmler’in, Hitler için yetiştirdiği insanları nasıl tam anlamıyla sadık ve karşısındakine karşı acımasız birer asker haline getirdiği sorusunun cevabı

³⁴ Yılmaz Özbek, *Sağlıklı Eğitim Sağlıklı Toplum*, Çizgi Kitabevi, Konya 2004, 40.

kendi çocukluğunda yatmaktadır. Doğan Karlıbel'in ve Gökhan Balcı'nın *Hitler'in SS Kasapları* kitabında bunun izahını görmekteyiz:

*“Himmler sınırlı yetenekleri olan, fakat yönetim koşullarının ayrıntıları için, inatçı ve kararlı bir insandı. Çocukluk yıllarından gelen ve yetiştirilmesiyle ilişkili olan aşırı bir kişisel hırsa sahipti.”*³⁵

Çocuklukta ve karakterin şekillenmeye başladığı dönemlerde alınan eğitimin etkisi Himmler'in icraatlerinden anlaşılabilir. Eğitimin insanoğlunu ve ait olduğu toplumu şekillendirmesinin sonuçları bazen yüzyıllar sonrasına dahi etki edebilir ve genelde kalıcı etkiler bırakır. Toplumda bu denli önemli rol oynayan bir olgu sağlıklı verilirse insanoğlunun Nietzsche'nin deyiimiyle “Üstinsan”³⁶ özlemi son bulacaktır. Diğer bir ifadeyle kendisine, çevresine ve dünyaya fayda sağlayan sağlıklı bireyler yetişmiş olacaktır. Diğer yanda eğitim, verilmesi gerektiği gibi değil de onaylanmayan metotlarla veya belirli dini, siyasi, ideolojik görüşlerin baskısı veya gölgesi altında verildiğinde bu toplumun virüsü haline gelmekte ve ileride başta bireyin kendisini, sonra da o toplumu çökerten neden olmaktadır. Bu, tam olarak kara eğitimidir.

³⁵ T. Doğan Karlıbel – Gökhan Balcı, *Hitler'in SS Kasapları*, Kilim Matbaası, İstanbul 2006, 48.

³⁶ Friedrich Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, (Çev.: Hüsamettin Aydın), Armoni Yayıncılık, İstanbul 2004, 1.

İKİNCİ BÖLÜM

EĞİTİMİN VE KARA EĞİTİMİN TARİHÇESİ

2.1. EĞİTİMİN TARİHÇESİ

2.1.1. Antik Çağ'da Eğitim

Eğitim, Katharina Rutschky'ye göre kuramsal olarak her ne kadar ancak birkaç yüzyıl öncesine kadar gitse de³⁷ fiilen insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanoğlu yerküreye adım attığı andan itibaren aslında eğitim vardır. İnsanın medeniyet oluşturunuculuğunun bir gereği olarak ilk başından beri onun yanında bulunan olgu eğitimidir. Eğitime, bugünkü anlamıyla ilk defa milattan önce 8. yüzyılda Antik Yunanistan'da rastlanmaktadır. Ataerkil krallık sistemini benimsemiş Antik Yunanlar kendilerini başlarındaki kralın hizmetkârı olarak görmekte ve onun uğruna savaşmayı kendilerine görev edinmişlerdi. Bunun getirisi olarak Sparta ve Eski Atina'da askeri eğitim halkın vazgeçilmez bir parçasını oluşturmaktaydı. Doğuştan savaşçı olan Spartalıların yoğun savaş eğitimi aldıkları bilinmektedir:

“Sparta’da uygulanan eğitim sistemi halkın karakterinin bir parçasıydı.

...

Aristoteles bu durumu şöyle ifade etmiştir: ‘Sparta savaş için hazırlanır ve eğitim verir.’”³⁸

Savaşların hüküm sürdüğü Sparta'nın aksine Eski Atina'da durum farklıydı. Kanunların şehri Eski Atina'da, aristokratik demokrasinin getirisi olarak “Arete” (Yunanca: ἀρετή, Türkçe: mükemmellik, İngilizce: excellence) artık babadan oğula geçen şekilden uzaklaşıp bireyin sonradan, eğitimle edindiği bir unvan haline gelmişti. Bunun sonucunda da eğitim başta aristokrat çevre olmak üzere, aşağıda görüleceği gibi, insanlar için büyük önem kazanmıştı:

“Bütün Aydınlanma devirlerinde olduğu gibi, Atina demokrasisi devrinde de, öğrenme işine büyük önem verilmiştir;

³⁷ Rutschky, XXXII.

³⁸ Ellwood P. Cubberley, *Eğitim Tarihi I-II*, (Çev.: Engin Noyan), Yeryüzü Yayınevi, Ankara 2004, 39.

öğretim, entellektüel bir formasyon kazandırmayı amaç edinmişti.

Atina'da entellektüel eğitimi vermek bir devlet işi olarak değil, özel kişilerin işi olarak serbest bırakılmıştı.

Bu ihtiyaçlara cevap vermek üzere Cimnazların sütunlarla süslü kapıları önünde ve bahçelerinde gramer, matematik retorik ve felsefe hocaları, okullarını açmaya başladılar. Böylece Atina, entellektüalist ve rasyonalist bir eğitim ve öğretim sağlayan okullar şehri manzarasını aldı.”³⁹

Atina'da, yukarıda bahsi geçen özel kişilerin eline bırakılan eğitim sektörü sayesinde bilgelik öğretenler anlamına gelen “sofistler” ortaya çıkmıştır. Bunlar para ile çalışan öğretmenlerden başka bir şey değillerdi. Bunlardan biri de Sokrates'di. Fakat Sokrates sofistlerin aksine sadece aristokrat çevreye değil, aynı zamanda alt tabakadan insanlara da ders vermiştir. Sokrates'in yanı sıra öğrencisi Platon da kurduğu “Akademia” okulu ile gençlere ders vermiştir. Platon'un öğrencisi Aristoteles de öğretmeninden aldığı dersleri “Lykeion” okulunda yeni nesile aktarmıştır. Aristoteles'in öğrencilerinden biri de ileride imparator olacak olan İskender'di. Eğitim açısından bakıldığında tarihe damga vurmuş bu isimlerin hep bu dönemde ortaya çıkması eğitime ne denli önem verildiğinin en açık göstergesidir.

Büyük İskender'in istilalarıyla başlayan ve yaklaşık üç yüzyıl süren Helenistik dönem imparatorluğun aslında bir nevi çöküş dönemi olmuştur. Antakya, Bergama, Rodos ve Tarsus gibi kültür merkezlerinde ihtişam, çöküşe yürüyen her imparatorlukta olduğu gibi, artarken anlam içten içe yitirilmiş, büyük kütüphanesiyle ün salmış, bilim şehri olma yolunda ilerleyen İskenderiye içten içe çürütülmüştür. Bunun yanı sıra eğitimin özel kişilerin elinden alınıp, devletin himayesi altına alınması⁴⁰ eğitimi zayıflatmış, farklı bakış açılarını yok etmiştir. Bunun getirisi olarak eğitimin merkezi giderek Antik Roma'ya kaymış; gramer, retorik, edebiyat, felsefe ve matematik gibi alanların yerini hukuk, ev ve devlet işleri konuları almıştır. Daha sonraları Roma İmparatorluğunda her ne kadar diğer bilimler öğretilse de bunlar Helenizm etkisi altında kalmış, bir nevi taklidi olmuştur.

³⁹ Kemal Aytaç, *Avrupa Eğitim Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1972, 25.

⁴⁰ “Bu dönemde edebi ve bilimsel incelemeleri mümkün kılan ilk resmi kurumlar ya da akademia'lar meydana gelmiştir.” Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984, 526.

2.1.2. Hristiyanlığın Doğuşuyla Eğitim

Hristiyanlık başlarda sadece varlığını sürdürmekle meşgulken yerleşik hayata geçtikten sonra devlet geliştirme işine koyulmuştur. Başlarda yaşadığı gerek siyasi gerekse askeri problemlerden dolayı amaçladığı gelişimi bir türlü yakalayamayan Hristiyanlık, Kudüs'ün yıkılmasıyla dağılmıştır. Fakat kısa sürede toparlanan Hristiyanlık birkaç asır geçmeden Roma İmparatorluğunun neredeyse tamamına yayılmıştır. Kilise, siyasi alanda artık söz hakkında kavuşmuştur. İmparator Konstantin'in milattan önce 313 yılında çıkardığı "Tolerans Bildirgesi" ile daha da güçlenen Hristiyanlar ruhban eğitimine başlamışlardır. Hristiyanlığı yaymak ve savunmakla yükümlü olan ruhbanların yetiştirildiği okulların yanı sıra katedral ve manastır okulları da açılmıştır. Dini liderlerin yetiştirildiği bu okullar kısa sürede önemli eğitim kurumları haline gelmiştir. Bu okullarda aynı zamanda, kilisenin işleyişinde aktif rol almasalar da kendilerini Tanrı'ya adanmak isteyen genç kızlar ve rahibeler de eğitim almıştır. Bu, tarihte kızların nispeten serbest bir şekilde eğitim görebildiği ilk dönemdir.

2.1.3. Orta Çağ'da Eğitim

2.1.3.1. İlk Dönem Orta Çağ Eğitimi

Batı Roma İmparatorluğunun çöküşü ile başlayan bu dönemde, eğitim farklı bir boyut kazanmıştır. Dünyanın en ıssız coğrafyalarına dahi piskoposlar, papazlar ve misyonerler gönderen⁴¹ kilise eskisinden daha güçlü bir konum kazanmıştır. Bunun bir getirisi olarak eğitim, Hristiyanlığa personel yetiştirmekten öteye gidememiştir; öyle ki kiliseye personel yetiştiren okulların dışında kalan eğitim kurumlarına ihtiyaç duyulmamıştır. Antik Yunanistan'ın mirası olan bilim alanları silinmeye yüz tutmuş bir vaziyet almıştır.

Orta Çağ'ın başlarında eğitim her ne kadar kilisenin güdümünde daha önce kazandığı anlamından uzaklaşıyor olsa da başka bir boyutta devam etmiştir. Bir yandan felsefe ve edebiyat devleti Antik Yunanistan'ın, öte yandan hukuk ve siyaset devleti Antik Roma'nın eğitim mirası neredeyse yok olmuş, onların yerini sadece dinle

⁴¹ Cubberley, 135.

uğraşanların ve savaşanların eğitimi almıştır. Kıta Avrupası, eğitim açısından bakıldığında sadece savaşanların eğitim gördüğü Sparta'ya dindar olarak bir nevi geri dönmüştür.

Şövalyelerin ortaya çıkmasıyla, eğitim az da olsa hareketlenmiştir. Eğitim sürecinde ata binme, ok atma, kılıç kullanma, avlanma gibi şövalyeliğin olmazsa olmazlarından olan şiir yazma ve okuma eğitimi şövalye olacak bireyin dolayısıyla gramer, retorik ve edebiyat öğrenmesini sağlamıştır. Erdemli olduğunu ifade etmek isteyen şövalyenin şiire veya şarkıya* başvurması da bu şiir ve şarkıların sözlü olarak yayılmasını, dolayısıyla halkın bu tür alanlardaki bilgisinin artmasını sağlamıştır.

2.1.3.2. İslam'ın Doğuşuyla Eğitim

Hristiyanlıkta olduğu gibi, İslam'ın doğuşunda da ilk zamanlar din eğitimi üzerine yoğunlaşmıştır. Mekke'nin siyasi, askeri ve dini lideri olan Muhammed bin Abdullah, İslam'ın gerektirdiklerini zümresine anlatmış ve onları bu konularda eğitmiştir. Bu eğitimler doğu toplumlarına has bir şekilde daha çok “ilmi sohbetler” çerçevesinde gelişmiştir.

İslamın kutsal kitabı Kuran'da “*De ki: <Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak temiz akıl sahipleri ki (bunları) hakkıyla düşünür>.*”⁴² sözüyle bilmenin, bilinçli olmanın önemi vurgulanmış; cehalet ve dalaletle başvuranlar kötü görülmüştür.⁴³ Buradan yola çıkarak İslam'ın nispeten yayılmasından sonra İslam coğrafyasının dört bir yanına “mu'allem” denilen “öğretilmiş” anlamına gelen kişiler gönderilmiştir. Bu kişiler İslam'ı anlatmak ve İslam'ın kısmen var olduğu yerlerde ise müslümanları bilinçlendirmek üzere “icazetname” (Türkçe: onay belgesi, diploma)⁴⁴ almış kişiler arasından seçilmişlerdir. Bunun yanı sıra az da olsa okuma-yazma öğretilen “küttab” okulları kurulmuştur; bu okullarda Arapça öğretilmiş, Kuran'ın esasları anlatılmıştır. Bu okulların yanında kurulan mescitlere imamlar ve müezzinler, erkek çocuklar için sünnetçiler, İslami usullerde kesim yapacak kasaplar eğitilmiştir.

* Bugünkü anlamından farklı, lirik ve aşk temalı yarı bestelenmiş kafiyeli şiirler.

⁴² Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim II-III*, Ahmed Said Matbaası, İstanbul 1972, 824.

⁴³ Şeyhülislam Ebussuud Efendi, *Ebussuud Tefsiri 11-12*, Sistem Matbaacılık, İstanbul 2007, 5085.

⁴⁴ Türk Dil Kurumu, 925.

İslam'da yükseköğretime geçiş ancak Büyük Selçuklu İmparatorluğu zamanında gerçekleşmiştir. İslam eğitim-öğretim tarihinde dönüm noktası olarak görülen bu zamanda Büyük Selçuklu Veziri Nizam'ül-Mülk'ün yaptırdığı medreselerde yükseköğretime geçiş yapılmıştır.⁴⁵ Başta Bağdat (1067) olmak üzere, Büyük Selçuklu İmparatorluğuna başkentlik yapmış şehirlerin yanında imparatorluğun en ücra köşelerine Nizamiye Medreseleri (el-medaris'ün-Nizamiyye) adı altında bir dizi medrese kurulmuştur. Başlangıçta bu medreselerde sadece din eğitimi verilmesi amaçlanmıştır:

*“Selçuklular, sapıklık ve din dışı kabul ettikleri inançlara karşı, halkın zihnine hür düşüncüyü yerleştirebilmek için bir karşı faaliyetle harekete geçmekten başka çare olmadığını anladılar. Ve gördüler ki, ilmi yaymak bu hususta en hayırlı yoldur. Vatandaşa, gerçek dini öğrenme imkanı hazırlanırsa, şüphesiz onlar, hidayeti dalaletten, hayrı şerden ayırt edebileceklerdir. İşte medreseler bu gayenin tahakkuku için ortaya çıkmıştır.”*⁴⁶

Görüldüğü üzere gerçek anlamda dini öğretmek Selçuklular'ın medreseleri kurmada amaçladıkları hedefti. Bu hedefin doğmasında insanları sapkınlığa iten zamanın inanışları vardı. Din adı altında doğan farklı inanç türlerinin topluma zarar verdiğini düşünen siyasi otoriteler çözümü “gerçek dini” öğretme ve yayma adına kurdukları medreselerde bulmuşlardır. Fakat söz konusu hedefin yanı sıra, bir zaman sonra medreselerde pozitif bilimler de kısmi olarak öğretilmeye başlamıştır:

*“Medreselerde dini bilimlerle birlikte, matematik, tıp ve felsefe gibi pozitif bilimlerin okutulması, medresenin bulunduğu yöre ve yörenin kültürel durumuna, bilim adamlarının uzmanlık durumu ve mevcudiyetine bağlıydı. Büyük merkezlerde ve Nizamiyelerde genellikle pozitif bilimler de yer alıyordu.”*⁴⁷

⁴⁵ İlk medreselerin kuruluşu hakkında farklı görüşler mevcuttur. Medreselerin ilk defa Gazneliler veya Karahanlılar döneminde kurulduğu yönünde görüşler bulmak mümkündür. Bkz.:

Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi, Ankara 2008, 21-23.

İsmail Doğan, *Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2010, 80.

İsmail Güven, *Türk Eğitim Tarihi*, Naturel Yayıncılık, Ankara 2010, 46-48.

Salih Özkan, *Türk Eğitim Tarihi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2008, 20.

⁴⁶ Ahmed Çelebi, *İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi*, (Çev.: Ali Yardım), Damla Yayınevi, İstanbul 1976, 111-112.

⁴⁷ Güven, *Türk Eğitim Tarihi*, 48.

Pozitif bilimlere tam anlamıyla geçiş ile birlikte “medrese” kavramı artık sadece dinin öğretildiği bir kurs değil öğrenim görülen yer olarak da yeni bir boyut kazanmıştır. Bunun sağlanmasında hiç şüphe yok ki Nizamiye Medreseleri büyük bir rol oynamıştır. Daha sonraki vakitlerde medreselerin yayılması ve medreseler zincirine kütüphane, rasathane ve hastanelerin* (darü’ş-şifa) eklenmesiyle yükseköğretime tam anlamıyla geçilmiştir.

İslam’ın doğuşu ve yayılış süreci yükseköğretime geçiş açısından önemlidir. Bu dönemde ilk defa eğitimde fırsat eşitliği, burs gibi konulardan bahsedilmiş; eğitim, bir sisteme oturtulmuştur. Bu sistem ile bilim alanlarına göre eğitim süresi belirlenmiş; staj ve yeterlilik gibi kurallar getirilmiştir.

2.1.3.3. Son Dönem Orta Çağ Eğitimi

Doğu’da medreseler kurulurken Batı’da da “üniversite” (Latince: universitas) adı verilen kurumlara hazırlık yapılmaktaydı. 12. yüzyıl itibariyle, Batı da ilk üniversitesini “besleyen anne” (Latince: alma mater) sloganıyla Bologna’da kurmuş ve yükseköğretime geçmiştir. İlk üniversitenin kuruluşundan bir asır sonra Kıta Avrupasının neredeyse tamamını saran bir üniversite kurma yarışı başlamıştır. Paris, Cambridge, Oxford, Prag, Viyana ve Köln Üniversiteleri bu dönemde kurulan yükseköğretim kurumlarından bazılarıdır. Başlarda teoloji fakültesi ile öğretime başlayan üniversitelere, sonraları hukuk, tıp ve sanat fakülteleri de eklenmiştir.

Avrupa’da bu denli hızlı kurulan yükseköğretim kurumlarının arka planına bakıldığında İslam etkisi göz ardı edilemez bir gerçektir. Endülüs Emevilerinin, Avrupalıları tarımla tanıştırmaları⁴⁸ ve Farabi’li (Batı kaynaklarında: Alpharabius), İbn-i Sina’lı (Batı kaynaklarında: Avicenna) ve Ömer Hayyam’lı (Batı kaynaklarında: Omar Khayyam) İslam biliminin Avrupa’nın “uyanış” hareketine olan etkisi Batı kaynaklarınca da kabul görmektedir:

“...batı Avrupa, Yedi Liberal Sanat alanındaki ilerlemeler yoluyla ilk zamanların klasik yazarların eserlerini özellikle Aristoteles’in eserlerini düzeltme arzusu ve aynı zamanda Müslümanların matematik bilgilerinin bazılarını kabul etme isteği taşımaktaydı. İspanya’daki Müslüman eğitim Avrupa’nın

* Tıp ile uğraşan öğrencilerin öğrenim gördüğü ve aynı zamanda hasta kabul edilen kurumlardır.

⁴⁸ Cubberley, 194-195.

geri kalan coğrafyasının entelektüel doğuşunda yardımcı olmuştur. Bir İngiliz keşişi olan Abelhard yaklaşık olarak 1120 yıllarında Cordova’da çalışmalarda bulunmuş, bazı aritmetik, cebir ve geometri çalışmalarını beraberinde geri götürmüştür. Onun Euclid bilgileri 1300 yılına kadar üniversitelerde genel bir şekilde kullanılmıştır.”⁴⁹

[...]

“Üniversitelerin ortaya çıkışı, 1100-1200 yılları arasında eğitim sahasında yaşanan büyük bir uyanıştan kaynaklanır. Bu dönemde ‘kısmen İtalya ve Sicilya yoluyla, ama esas olarak İspanyol Arap alimler aracılığıyla Batı Avrupa’ya yeni bir bilgi akını gerçekleşti.’ Batılı araştırmacılar, bu yeni bilgi akını tasvir eden çalışmalar yapmışlardır. Bu durum, çoğunlukla Arapçadan Latinceye tercüme edilmiş olan felsefe ve bilim eserleri listesinde ayrıntılı olarak ortaya konmuştur. Dolayısıyla, Arap ilmi birikiminin ‘büyük ilmi uyanışa’ katkıda bulunduğu tezi genel bir kabul görür.”⁵⁰

Hristiyanlık ve İslam’ın birlikte insan hayatına dahil ettikleri yükseköğretim sistemi kısa zamanda eğitim sistemine pek çok yenilik getirmiştir. Bu yeni dönemde yepyeni bir araştırma ruhu doğmuş, konuşulamayan tabuların tartışılmasına zemin hazırlanmış, “yaşa-öğren” felsefesi aşılanmıştır. Getirdiği yeniliklerin yanı sıra, yükseköğretime geçiş sistematik eğitim açısından önemlidir. Bu geçişten sonra eğitim, bir raya oturtulmuş ve taslağı belirlenmiştir.

2.1.4. Yeni Çağ’da Eğitim

Bizans İmparatorluğunun çöküşü, coğrafi keşifler, Reform Hareketi ve kitapların çoğaltılmaya başlaması ile birlikte dünyanın farklı bir kılığa büründüğü Yeni Çağ’ın habercisi olan bu yeni dönemde ardı ardına yeni üniversiteler kurulmuştur. Bu dönemde; Roma Üniversitesi (1303), Floransa Üniversitesi (1320), Prag Üniversitesi (1347), Viyana Üniversitesi (1364), Heidelberg Üniversitesi (1385), Würzburg Üniversitesi (1402) ve Nantes Üniversitesi (1460) gibi üniversiteler kurulmuş insan eğitimi ve öğretimi yeni bir boyut kazanmıştır. Tartışılmaz denilen öğretiler tartışılmaya başlanmış, değişmez denilen yasalar değiştirilmeye başlanmıştır: “Her kuşak bir önceki nesilden aldıklarını öğretmekteydi. Ama zaman zaman bazı düşünürler

⁴⁹ Cubberley, 199.

⁵⁰ George Makdisi, *Ortaçağ’da Yüksek Öğretim*, (Çev.: Ali Hakan Çavuşoğlu, Tuncay Başoğlu), Klasik Yayınları, İstanbul 2012, 330.

yeni bir düzenleme yapmakta ya da bazı yeni bilgiler keşfedilmekte ve eklenmekteydi.”⁵¹ Modern zamanın panelleri tarzında tartışmalar düzenlemeye başlanmıştır. Var olan bilgiler artık tartışılmaz görülmemektedir. Doğruluğu ispatlanmak istenen tezlerin yanında, antitez üretilecek tezler de tartışılmaya başlamıştır:

“...tartışmalardan bir kaçına katılmak derece almak için gerekliydi. Bu tartışmalar, modern tartışmaların dışında, mantıksal karşı koyuşlardan oluşmaktaydı. Bu tartışmalarda öğrenciler taraf tutmakta, otoritelerden alıntılar yapmakta ve yapılan müzakereleri özetlemekteydiler. Bütün bunlar Latince yapılmaktaydı. Bazen bir öğrenci profesörden sonra sorunun her iki tarafını tartıştığı ve savunmaları özetlediği bir gösteri sunmaktaydı. Derslerin ve metinlerin ezberini düzeltici olarak bu tartışmalar entelektüel enerji ve mantıksal bir keskinlik uyandırmada yararlı bir amaca hizmet etmekteydi. Bu tartışmalar yeni konuların ve düşünme yollarının yeni zihinsel egzersiz fırsatları sunduğu bir yüzyıl olan XVI. yüzyıla kadar oldukça popülerdi.”⁵²

Cubberley'in *Eğitim Tarihi* eserinden alınan yukarıdaki alıntıdan da anlaşılabilirce üzere eğitim sistemi Yeni Çağ'a girişte farklı bir boyut kazanmıştır. Yeni Çağ'da var olan, tartışılmadan süregelmiş bilgilerin değişmeye başladığı bu dönemde eğitim tamamıyla farklılaşmıştır. Çünkü artık tartışılmaz denilen “kanunlar” tartışılıyor, kanun olmadıkları anlaşılıyordu. Fakat bu durum; var olan dini, siyasi vs. otoriteler tarafından çok da olumlu karşılanmamıştır. Çünkü zamanın otoriteleri ortaya konulan “gerçekleri” tartışmayan, sorgulamayan, kendi kalıplarına uygun bireyler yetiştirmekten yanaydı. Martin Luther'in, kilisenin ortaya koyduğu tezleri, oluşturduğu tabuları sorgulaması ve akabinde karşılaştığı sonuçlar bunun en büyük göstergesidir.

2.2. KARA EĞİTİMİN TARİHÇESİ

Her ne kadar eğitimi dönemlere ayırmak, eğitimin hangi aşamalardan geçerek ne şekilde geliştiğini göstermek mümkün olsa da kara eğitim için bu çok zordur. Zira kara eğitimin adı, eğitimin aksine çok sonra, ilk olarak 1977 yılında Katharina Rutschky tarafından “kara pedagoji” olarak konulmuştur. Eğitimci yazar Katharina Rutschky,

⁵¹ Cubberley, 243.

⁵² Cubberley, 243.

*Schwarze Pädagogik*⁵³ adını verdiği eserinde kara eğitimin adını koymuş ve bu teoriyi ayrıntılı olarak incelemiştir. Hemen ardından 1979 yılında İsviçreli psikolog Alice Miller, *Das Drama des begabten Kindes*⁵⁴ adlı eseriyle kara eğitim olgusunun teoriden çok pratikte nasıl olduğu konusuna girmiş ve son olarak 1980 yılında yayımladığı *Am Anfang war Erziehung*⁵⁵ kitabıyla da kara eğitimi tam anlamıyla şekillendirmiştir.

2.2.1. Antik Çağ'da Kara Eğitim

Kara eğitimin adı ilk olarak 20. yüzyılda konulmuş olsa da kendisine antik çağlarda dahi rastlamak mümkündür. O vakitlerin eğitimi ve pedagojisi üzerine yazılmış kaynaklar sadece bilinen “eğitim” kavramı üzerine yoğunlaşmıştır. Eğitimin bilinmeyen, çok anılmayan, gösterilmeyen tarafı olan kara eğitim kaynaklarda anılmamış olsa da varlığını antik çağlardan günümüze kadar her daim somut bir şekilde sürdürmüştür. Antik Yunanistan’da eğitimin sofistlerin elinden alınıp kontrol amaçlı devlet elinde tutulması bunun en büyük göstergesidir. Sofistlerin, öğrencilerine sorgulamayı öğretmeleri elbette otoriteyi elinde bulunduranların işine gelmemiştir. Otoriteye göre, var olan “değerler” (kritias) sorgulanamazdı. O zamana kadar para karşılığı ders verme hakkına sahip olan sofistler artık bu hakka sahip değildi. Eğitimi artık devlet, kendi eliyle verecekti. Bunun yanı sıra Antik Roma’da da devlet, bireyi kendi kalıplarına ve amaçlarına göre eğitmek üzere Antik Yunanistan’da olduğu gibi eğitimi devlet eliyle vermeyi amaç edinmiş ve özel eğitimi kısıtlamıştır. Eğitim veren özel kurumlar ve şahıslar dolaylı yoldan devlete bağlı olsalar da tam anlamıyla teftiş edilememektedirler. Bu da otoriteye ve değerlere aykırı bir neslin oluşmasını engelleme noktasında iktidarı elinde bulunduranların işine doğal olarak gelmemektedir. Bu nedenle Antik Roma’da özel eğitim, kontrol edilebilecek seviyeye indirilerek kısıtlanmıştır.⁵⁶ Bunun sonucunda değerlere aykırı olan özel kurumlar kapatılmış, şahısların eğitim vermesi engellenmiştir. Antik Yunanistan ve Antik Roma’da rastlanılan bu durumlar bize kara eğitimin, aslında adı kadar yeni olmadığını göstermektedir.

⁵³ Rutschky, 3.

⁵⁴ Miller, *Das Drama des begabten Kindes*, 1.

⁵⁵ Alice Miller, *Am Anfang war Erziehung*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1980, 1.

⁵⁶ “Daha sonraki Roma’lı İmparatorlar, okulları kendi hakimiyetlerinin tamamen bir aleti haline soktular. M. ö. 425’te çıkarılan bir İmparatorluk kararnamesi yoluyla, okul açma hakkı yalnızca hükümetin yetkisine bırakıldı. Özel okul kuruluşları yasaklandı.” Aytaç, 61.

2.2.2. Hristiyanlık ve İslam ile Birlikte Kara Eğitim

Hristiyanlığın doğuşu ve belirli bir yayılma süreci ile birlikte kilise eğitimde söz söyleme hakkına kavuşmuştur. Kilisenin belirli bir güce ulaşması ile birlikte, çıkarılan fetvalarla çocukların eğitim şekillerine sık sık müdahale edilmiştir. Hristiyanlığın hüküm sürdüğü, yayılmaya başladığı dönemlerde halklar kilisenin buyruklarını kanun olarak algılamış, dolayısıyla bunlara uymak zorunda kalmıştır. Otorite, şekillendirmek istediği bireylere kilise üzerinden yaklaşmış ve onları istediği yöne çekmiştir. Dini otoritenin, insanların yaşayışları ile ilgili bütün konularda söz söyleyebilmesi gayet doğal karşılanmıştır:

“Bu dönemde kilisenin büyük başarısı, bugün görebildiğimiz kadarıyla, yeni bir medeniyeti olası kılmak için barbarları asimilasyon sürecinden geçirmesi ve yeterli ölçüde medenileştirmesidir. Bu süreç güç kullanımından çok bilgi ve akla dayanmaktaydı. Bu amaca ulaşmak amacıyla kilise, otoritesini barbar kuvvetlerine karşı kullandı ve zamanla savaşı kazandı. İncil ya da konseylerin, pederlerin, piskoposların ve teoloji yazarlarının İncil yorumları otoriter bir konuma gelirken itaatsizlik ya da şüphe kilisenin gözünde günah olarak görülmekteydi. Kutsal metinler her şey için otoriter bir kaynak olurken en fantastik yorumlar kutsal beyitlerden yapılmaktaydı. İnancı sorgulamama koşulu diğer birçok alana da yayılmış, en muhteşem masallar hikaye edilip inanılma sonucunu doğurmuştur. Sorgulama, şüphe etme, inanmama ortaçağın ilk dönemlerinin ölümcül günahları arasında yer almaktaydı.”⁵⁷

Dinin, kara eğitimi oluşturan öğelerden güçlü bir tanesi olduğu net olarak görülmektedir. Bu konuda kilise, başlarda, yani henüz ortaya yeni çıktığı dönemlerde sempatik görünmüş ve halkın yararına olan uygulamalarla reklamını yapmıştır. Daha sonra ise söz söyleme hakkının belirli bir olgunluğa ulaşması ile birlikte kilise başka konulara da müdahale etmiştir. Gönülden inanmış insanların sorgulama şansının olmadığı her daim bilinmiştir. İşte bu noktada insanların inançlarının güçlülüğünden faydalanılıp bu inanç farklı yerlerde de kullanılmıştır. Bunun en büyük müsebbibi yine bu gücü halkın aleyhine kullananlar olmuştur. Halkın, inanırken hayal ettiği durum bu yönde olmamıştır. Fakat belirli bir gücü elinde bulunduranların hayal ettiği, amaçladığı

⁵⁷ Cubberley, 187.

durum her zaman bu yönde olmuştur. Sigorta olarak her acil durumda inanç faktörü devreye girmiştir.

İslamiyet'in doğuşu ve belirli bir güce ulaşması ile birlikte Doğu'da da durum Hristiyanlığın hüküm sürdüğü yerlerden farklı değildi. İslam ile yoğrulmuş toplumlarda da liderler veya topluluklar üzerinde söz hakkı olan kişiler, çocukların eğitimi konusunda halka sık sık telkinlerde bulunmuş ve çocukları, dolayısıyla ailelerini yönlendirmiştir. Bunlar, zaman zaman halka fayda sağlayan, samimi yönlendirmeler olsa da her zaman bu yönde gerçekleşmemiştir. Bireyin, var olan dini ve siyasi yöne çekilmek istenmesi asıl amaç olmuştur. Halkın karşı çıkamayacağı yöntemler özellikle seçilmiştir. Bunun için din adamları aracılığıyla fetvalar düzenlenmiş, insanlar din aracılığıyla arzu edilen yöne doğru çekilmiştir. Dinin buyruklarını kayıtsız şartsız kabul eden halk karşısında otoritelerin işi gayet kolay olmuştur. "Din böyle buyuruyor!" anlayışıyla insanlar, başta Hristiyanlık olmak üzere diğer dinlerin hüküm sürdüğü topraklarda olduğu gibi siyasi ve dini otoritenin arzu ettiği yöne doğru çekilmiştir. Bu sayede otoriteler, insanların inandığı ve söylediklerine itimat ettiği din aracılığıyla eğitimi istedikleri amaçlar ve doğrultularda vermişlerdir. Burada da önceki dönemlerde olduğu gibi açık bir şekilde kara eğitimin varlığı görülmektedir.

2.2.3. Orta Çağ'da Kara Eğitim

Bu dönemde Doğu'da medreselerin, Batı'da da üniversitelerin kurulmaya başlamasıyla eğitim ve öğretim daha da önemli bir hal almıştır. Eğitim ve öğretimin kurumsallaşmaya başlaması ve daha geniş dairelere yayılması iktidarı elinde bulunduran otoriteleri fazlaca endişelendirmeye başlamıştır. Medreselerin bağımsız birer kurum olarak kurulmasına Büyük Selçuklu Veziri Nizam'ül-Mülk tarafından müdahale edilmiş ve medreseler, eğitim ve öğretimi kontrol altında tutabilmenin yanı sıra müfredatı Büyük Selçuklu Devletinin uygun gördüğü şekilde ayarlayabilmek amacıyla "Nizamiye Medreseleri" (el-medaris'ün-Nizamiyye) adı altında toplanmıştır. Doğu'da medreseler kurulurken Batı'da da aynı sıralarda üniversitelere hazırlık yapılmaktaydı. Kurulma aşamasında olan üniversitelerde çalışacak elemanlar otoriteyi eleştiren, otoritenin yanlışlarını dile getirenler arasından değil; tam aksine devlet yönetiminde söz sahibi olan insanların yanında duran, onları destekleyen ve siyasi otoritenin yaptıklarının ne kadar doğru şeyler olduğunu dile getirenler arasından seçilmiştir. Bu adamların verdiği

eğitim ve öğretim de dolayısıyla yine aynı şekilde, devlet adamlarından memnun olan bireyler yetiştirmeye yönelik olmuştur. Batı'nın ilk üniversitesi olarak görülebilecek Bologna Üniversitesi kurulduğunda sadece hukuk bölümünden ibaretti. Üniversitenin esas itibariyle kuruluş amacı Batı'nın birçok yerinde düşük olan eğitim seviyesini artırmak olsa da, hukuk bölümüyle eğitim ve öğretime başlamış olması asıl amacının kanunları elinde bulundurmak istemesi olarak yorumlanabilir. Zira o zamana kadar verilen gramer, felsefe vb. popüler eğitimlerin hiçbiri verilmemiştir. Bu sayede eğitim adım adım hızlanarak devlet kontrolü altına girmiştir. Hatta öyle ki bir zaman sonra kanunlar artık olması gerektiği gibi değil, bire bir dini ve siyasi gücün isteği doğrultuda çıkarılmış, var olanlar da değiştirilmiştir. Bunun sonucunda eğitime müdahaleler kaçınılmaz olmuş ve eğitim tamamen iktidarı elinde bulunduranların eline geçmiştir:

“Okullar kilisenin onayladıklarını öğretirken eğitim dini ve kiliseye ait amaçlar için verilmekteydi. Manastırlarda eğitim veren keşişler Peder'e sorumluyken Peder de Roma'daki Papa'ya karşı sorumluydu.”⁵⁸

Orta Çağ'ın sonlarına doğru kilisenin uyguladığı politikalar, şiddetini daha da artırman bir seyirde bire bir kara eğitim ile örtüşmüştür. Kilisenin güçlenmeye, toplumun her kesimine söz geçirebilmeye başladığı bu dönemde kendi belirlediği ölçütlerde bireyler yetiştirme isteğine şaşırılmamalıdır. Daha önceki dönemlerde, henüz köklerini sağlamlaştıramamış ve bir yandan “Barbar” saldırılarıyla, öte yandan yeni doğmuş ve hızla yayılan bir dinle (İslam) boğuşan kilisenin kendi aleyhine, ileride kendisini eleştirecek, kendisine karşı çıkacak bireyler yetiştirmesi bir açıdan çok da mantıklı olmazdı. Bu yüzden, daha o zamanlar kilise geleceği görmüş ve kara eğitim politikalarına başlamıştır. Sözü edilen zamanda, yani Orta Çağ'ın sonlarına doğru ise kilise, gelişimini neredeyse tamamlamış, cennetten arsa sattığı altın çağına ulaşmıştır. Zaten bütün bu gelişmeler, Avrupa'yı Reform Hareketini gerçekleştirmeye ve sonraki aşamada desteklemeye sürüklemiştir.

2.2.4. Yeni Çağ'da Kara Eğitim

Reform Hareketi ile birlikte insanlar siyasi ve dini otoriteleri sorgulamaya başlamıştır. İnsanlar, önlerine sunulan tezlere, eskisinin aksine, körü körüne

⁵⁸ Cubberley, 189-190.

inanmamışlardır. Buna ek olarak, Rönesans ile birlikte olağanüstü seviyede aydın göçü alan Batı Avrupa, eğitim ve öğretimi kontrol altında tutmakta zorlanmıştır. Farklı bakış açılarından, farklı zihniyetlerden aydınlar bir yerlerde, bir yanlış yapıldığının farkına varmış ve çok sesli bir Batı hayal etmişlerdir. Fakat kilise çok sesliliğe karşı durmuştur. Kilisenin yanında duran bazı aydınlar da aynı görüşü taşımışlardır. Çoğunluk ele alındığında ise verilen eğitimi sorgulayan bir aydın kitlesi görülmüştür. Eğitimin belirli otoritelerin gölgesi altında verilemeyeceğini her fırsatta dile getiren, bunun için çaba sarf eden aydınların varlığı artmıştır. Kilisenin baskıcı yaklaşımlarına rağmen ideallerinden vazgeçmeyen bu aydınların bazıları kürsülerinde düşüncelerini dile getirmekten geri durmamışlardır. Eline geçirdiği her fırsatta eğitimin niteliğini ve kilisenin sosyal hayata müdahale eden politikalarını sorgulayan Martin Luther'in eğitim hakkındaki düşüncesi şöyle şekillenmiştir:

"Kilise babalarının ifadesini kullanarak, dinin bir bilim değil, bir hayat olduğunu, her şeyin, daima kendi selameti ve başkalarının selameti düşüncesiyle yapılması gerektiğini hatırlatıyor. Çocukların eğitime olağanüstü bir önem vermesi bundan ileri geliyor. Bu konuda, o zamana kadar, ailelere ve hükümet makamlarına bu derece acil bir çağrıda bulunulduğu işitilmemişti. <<Çocukların eğitimi ihmal etmek kadar, hristiyanlığa zarar veren bir şey yoktur... Bu bakımdan, evli insanın çocuğunun bedeninden daha çok ve daha özenli bir şekilde ruhu ile meşgul olması; Tanrının, bu çocuğu kendisine koruması, şeytanın, insanların ve beden isteklerinin şerrinden uzak tutması için emanet ettiği kıymetli bir hazine telakki etmesi son derece zaruridir.>> Eğitim burada, bir ödevden daha çok, üstün bir görev, hayata anlam veren dini bir görev gibi gösteriliyor."⁵⁹

Burada Martin Luther'in kilisenin yanında olduğu, politikalarını desteklediği düşünülebilir. Aslında Martin Luther burada ahlak eğitiminin öneminden bahsetmiştir. Başta ahlak eğitimi olmak üzere, eğitimin insanlığın selameti için ne kadar önemli olduğunu anlatmaya çalışmış ve bu eğitimin insanoğluna muhakkak kazandırılması gerektiğinden bahsetmiştir. Dikkat edilirse, eğitim meselesinin aslında bizzat Hristiyanlık dinine zarar verdiğinden bahsetmiştir. Kısacası, eğitime müdahale eden otorite, farkında olmadan aslında kendisine zarar vermiştir.

⁵⁹ J. Leif-G. Rustin, *Genel Pedagoji*, (Çev.: Nejat Yüzbaşıoğulları), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1980, 42.

2.2.5. Modern Zamanda Kara Eğitim

19. ve 20. yüzyıllarda milliyetçilik akımlarının artık boy göstermeye, insanların ait oldukları ırkları veya grupları uğruna göze aldıklarının artmaya başladığı bu dönemde eğitim her zamankinden fazla önem kazanmıştır. Bu önem Leif-G Rustin'in *Genel Pedagoji* adlı eserinde şöyle anlatılmaktadır:

*“Şimdiye kadar hiçbir zaman, kelimenin açık ve genel anlamı ile sadece insan yetiştirme işi bu derece köklü ve kuvvetli bir tarzda düşünülmemişti. Artık ne çocuğun selametini emniyet altına almak, ne yetilerini alabildiğine geliştirmek, hatta ne de bunlar arasında bir ahenk teessüsü bahis konusudur; ne toplumun kaynağı olan seçkin bir zümre yetiştirmek, ne de toplum içinde kibar davranışları ile başarı kazanmak söz konusudur.”*⁶⁰

“Sadece insan yetiştirme işi” konusunun üzerine bu denli düşülmesinin sebebi hemen öncesindeki yüzyıllardaki aydınların, eğitimin üzerine fazlasıyla düşmesi olarak görülebilir. Jan Amos Comenius, Madam de Maintenon, John Locke, Immanuel Kant, Jean-Jacques Rousseau gibi aydınlar başta olmak üzere birçok söz sahibi insan eğitimin üzerine düşmüş ve eğitimin hiç olmadığı kadar tartışılmasına zemin hazırlamıştır. Bu sayede “sadece insan yetiştirme işi” hiç olmadığı kadar tartışılmaya başlanmıştır.

Milliyetçiliğin insanlar arasında yayılması devletlerde diktatörlüklerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Devletlerin yıkıldığı, yenilerinin kurulduğu, diktatörlüklerin hiç olmadığı kadar yayıldığı 19. ve 20. yüzyıllar kara eğitimin zirveye ulaştığı zamanlar olarak görülebilir. Diktatörlük ile kara eğitim arasındaki ilişki aşıkardır. Diktatörlüklerde, bireyler iktidarı elinde bulunduranların arzuladığı yönde şekillendirilir; buna yönelik eğitilirler. Hiçbir diktatör kendi aleyhinde konuşacak, politikalarını eleştirecek bireyler yetiştirmek istemez. Tam aksine gönülden inanan, istenilenleri sorgulamadan yapan ve bununla gurur duyan bireyler yetiştirmek diktatörlerin en büyük amaçları arasındadır. Dolayısıyla buna yönelik eğitim vermek en büyük arzularındandır. Bunun en büyük örneği Nazi Almanyası'nda görülebilir. Yaklaşık 1,5 milyon insanın katledildiği toplama, çalışma ve imha kampı Auschwitz'in yetkili kumandanlarından Rudolf Hess'in, hayatı üzerine yapılan söyleşide ifade

⁶⁰ Rustin, 69.

ettikleri, diktatörlük gölgesinde verilen eğitimin ne şekilde olduğunun, nasıl etkiler bıraktığının en büyük kanıtlarındandır:

“Bana bütün büyüklerime, özellikle de yaşlı olanlara büyük bir saygı göstermem gerektiği öğretilmişti. Nerede yardıma ihtiyaç varsa yardım etmek benim ilk görevim olmalıydı. Anne babanın, öğretmenlerin, rahiplerin kısacası bütün yetişkinlerin istek ve buyruklarını yerine getirmem, bunlara uymam ve bunun hiçbir şey tarafından engellenmesine izin vermemem özellikle öğretilmişti. Onların söylediği her şey her zaman doğrudu.

Söylenenlere canım pahasına itaat etmem gerektiği her fırsatta vurgulanmıştı. Eğer bunlara aksi bir davranışta bulunursam sonuçları ağır olacaktı. Bu eğitim esasları kanıma işlemişti.”⁶¹

Sayıları milyonları geçen insanların sistematik bir şekilde öldürülmesi görevini şerefle taşıyan bu kumandanın masum ayırt etmeksizin gözünü kırpmadan insan öldürmesi ilk bakışta hayretlik bir olay gibi görünse de aslında, burada olağan bir durum söz konusudur. Aldığı eğitim onu, sorgulamayan, söylenenlerin kayıtsız şartsız doğru olduğuna inanan ve bunları yapmanın kendisini “şerefli bir insan” kılacağını düşünen bir birey yapmıştır. Kara eğitimin bu kadar açık bir şekilde görülebildiği nadir zamanlardan biri bu yüzden Nazi Almanyası'dır. Daha genç bir bireyken, henüz karakteri yeni şekillenmeye başlamışken aldığı eğitim Rudolf Hess'i itaatkar bir köle yapmıştır. Bu birey Hitler'i ve politikalarını sürekli iyi gösteren ve öven bir eğitim almıştır. Ona sorgulamaması gerektiği her fırsatta aşılınmış, gönülden inanması sağlanmıştır. Burada Adolf Hitler, kendisine sorgulamadan inanan bir nesli yetiştirmeyi kara eğitim ile sağlamıştır.

Nazi Almanyası, İkinci Dünya Savaşı sonunda kayıtsız şartsız teslim antlaşmasını imzalamış ve müttefikler tarafından toprakları paylaşılmıştır. 1949 yılında Rusların gölgesinde kurulan Doğu Almanya, resmi adıyla: Alman Demokratik Cumhuriyeti (DDR, Deutsche Demokratische Republik) varlığını 1990 yılına kadar sürdürmüştür. Doğu Almanya'da eğitim politikaları tamamen devletin elinde olup, iktidarı elinde bulunduranların isteği doğrultuda gerçekleşmiştir. Aykırı hiçbir sese müsaade etmeyen Doğu Almanya, sürekli Batı Almanya ile kıyaslanmıştır. Batı Almanya dünyaya Nobel ödüllü bilim insanları kazandırırken, Doğu Almanya her daim bilimin peşinde değil de

⁶¹ Alice Miller, *Başlangıçta Eğitim Vardı!*, (Çev.: Şirin Baykan), Arion Yayınevi, İstanbul 2003, 12.

daha çok kendi kalıbına uyan bireyler yetiştirmenin peşinde olmuştur. Batı Almanya ihracat sınırlarını zorlarken, Doğu Almanya kapitalist olduğunu düşündüğü markaların ithalatı bir yana, adlarını yasaklamakla meşgul olmuştur. Bunlar gibi sayısız örneği ve bıraktıkları izleri ayrıntılarıyla inceleyeceğimiz Doğu Almanya her yönüyle kara eğitime hazine niteliğinde malzeme sunmaktadır.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JANA HENSEL’İN ROMANLARINDA KARA EĞİTİM

3.1. JANA HENSEL’İN “SINIR ÇOCUKLARI” ADLI ROMANINDA KARA EĞİTİM

Doğu Almanya’da doğmuş, büyümüş ve yaşamış, dolayısıyla Doğu Alman kültürüyle yoğrulmuş biri olan Jana Hensel, *Sınır Çocukları* romanında, yaşananları “*Bizim çocukluğumuz isimsiz bir müzedir.*”^{62*} diyerek anlatmaktadır. Otobiyografik bir roman olan ve olay örgüsünün “ben anlatıcı” tarafından anlatıldığı *Sınır Çocukları* romanı Hensel’in ilk romanıdır. Hensel bu romanında, yaşanan keskin dönüşümleri ve değişimleri mercek altına almakta ve bir neslin nasıl kaybolmaya doğru gittiğine açık bir şekilde ayna tutmaktadır. Jana Hensel, eserinde geçmişteki yaşantıların birer birer nasıl yok sayıldığını, var olan geçmişe rağmen nasıl yeni bir tarih inşa edildiğini net bir dille anlatmaktadır. İnsanların geçmişteki yaşantılarının yok sayılıp, önlerine sunulanla idare etmek zorunda bırakılması duygusu ve bunun etkileri apaçık gözler önüne serilmektedir.

Sosyalizmin hüküm sürdüğü bir ülkede, yaşantıların ne denli içten ve samimi yaşandığı düşünüldüğünde, geçmişteki yaşantıların yok sayılmasının şok etkisi oluşturduğu söylenebilir. Her gün yaptıkları günlük ritüellerden, hayalini kurup büyük zevklerle yaptıkları her türlü etkinliklere kadar yaşayış sistemine etki eden değişiklikler ve dönüşümler insanları büyük ölçüde etkilemiştir. Jana Hensel’in “*Saatlerin farklı işlediği, kış mevsiminin farklı koktuğu, saçlardaki tokaların farklı bağlandığı çok önce bitmiş gibi görünen bir zaman.*”⁶³ şeklinde anlattığı o zamandan bu zamana geçişi sağlayan değişiklikler ve dönüşümlerin sonuçları hayatın aslında her alanında etki etmiştir. Berlin Duvarı’nın yıkılışı sadece bir duvarın kalkmasından ibaret olmamıştır. İnsanların zihninde yer edinmiş duvarların da aynı zamanda yıkılmasına neden olmuş bu değişiklik başta Doğu Almanlar olmak üzere Avrupa’nın neredeyse bütün milletlerini etkilemiştir. Doğu Bloku’na ait ülkelerin ürettiği içeceklerden arabalara

⁶² Jana Hensel, *Zonenkinder*, Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinbek bei Hamburg 2004, 25.

* Bu ve bundan sonraki “Zonenkinder” alıntıları orjinal dilinden Türkçe’ye tarafımızdan çevrilmiştir.

⁶³ Hensel, *Zonenkinder*, 13-14.

kadar her şeyi değişen ülke artık yeni bir sayfa açmıştır. “Duvarın yıkılışından sonra ilk olarak, sınıflardan Erich Honecker ve Vladimir Lenin’in resimleri kaldırılmıştı; uzun bir süre konuşacak başka bir konu yoktu.”⁶⁴ diyen Jana Hensel, kitabında değişimle ilgili anahtar bilgiler vermektedir. Sokak, cadde, bulvar, meydan ve semt isimlerinin değiştiği şehirlerde insanlar olup bitenleri izlemekteydi:

“Tramvay, adı daha önce Karl Marx Meydanı olan Augustus Meydanı’nda durdu...”⁶⁵

Artık sosyalizme dair tüm yaşanmışlıklar silinmekteydi. Önceleri, şehirlerde siyasi otoritenin benimsediği ideolojilerle bağlantısı olan şahısların isimleri veya o ideolojiye ait kavramlar kullanılırken Berlin Duvarı’nın yıkılışı ve Yeniden Birleşme’nin (Wiedervereinigung) ardından hem Doğu hem de Batı’nın ortak değerlerine ait isimler kullanılmaya başlamıştır. Aslına bakarsanız Karl Marx Trier’lidir ve Trier bir Batı Alman şehridir. Mantık açısından bakıldığında Marx her ne kadar iki toplumun ortak değeri olsa da bu ismi kullanan otoritenin amacı açık olduğundan, bir süre bu tür isimlerden uzak durulmuş, ancak birleşme kesin olarak sağlandıktan sonra yavaş yavaş bu tür değerlerin isimleri de belirli yerlere verilmiştir. Bu tür isim değişikliklerinin yanında insanların günlük kullandığı kelimeler de değişikliğe uğramıştır:

“Kaufhalle (satış salonu) yerine Supermarkt (süper market), Jugendherberge (gençlik evi) yerine Schullandheim (okul yurdu), Nicki (lüks kazak) yerine T-Shirt (tişört), Lehrling (çırak) yerine Azubi (eğitim öğrencisi) kelimeleri kullanılmaya başlandı.”⁶⁶

Eskiye dair bütün izlerin yavaş yavaş silinmesi, aslında sistematik bir değişim politikasıydı. Amaç “Doğu”ya dair izlerin insanlara unutturulup, görünmeyen sınırları ortadan kaldırmaktı. Somut olan sınır, yani Duvar her ne kadar yıkılmış olsa da insanların zihnindeki sınırlar devam etmekteydi. Bugün bile Berlin’de bu iz net bir şekilde görülebilmektedir. Batı ve Doğu Berlin bugün somut olarak varlığını sürdürmüyor olsa da görünmeyen sınırlar varlığını korumaktadır. İşte bu sınırları

⁶⁴ Hensel, *Zonenkinder*, 14.

⁶⁵ Hensel, *Zonenkinder*, 35.

⁶⁶ Hensel, *Zonenkinder*, 21.

kaldırabilmek adına isimler batılılaştırılıp insanlara bunların sanki hiç yaşanmamış olduğunu hissettirmek devlet politikası halini almıştı. Karl Marx Meydanı'nın adının "Agustus Meydanı" olarak değiştirilmesindeki amaç yine aynıydı. Dilde bu tür değişikliklere gidilmesi esas itibarıyla küçümsenecek bir olay değildir. Bir kültürü oluşturan ortak unsurlara bakıldığında bunlardan biri de dildir. Dil bir toplumu birbirine bağlayan öğelerin en başında gelmektedir. Bir toplumda insanlar farklı giyinebilir fakat o toplumun insanları aynı dili konuşur. Onları toplum yapan kültürleridir. Kültürlerini ortak kılan unsurlardan en önemlisi de dildir. Bu yüzden özellikle dile müdahaleler başlamıştır. Her ne kadar masa başında alınan kararların sahada başarılı sonuçlanması beklense de dilin değiştiği, çocuklara verilen adların değiştiği, "Doğu Almanya" kavramının kullanılmamasına dikkat edildiği bir ortamda insanların değişimi kabullenmesinin çok da kolay olmadığı görülmektedir:

*"Ülkemizin tamamının dilediği gibi, çocukluğumuzdan geriye hiçbir şey kalmadı; ve birden bire büyüdüğümüz ve artık çok geç olan yerde kaybolan bütün anıları hatırlıyorum."*⁶⁷

Eğer bu değişimler insanların tamamen istediği ve üzerine hemfikir olduğu yönde gelişseydi şüphesiz her şey çok farklı olurdu. Duvar'ın yıkılmasını isteyenlerin sayısı tabii ki de az değildi, fakat Duvar'ın kalıntıları arasında anılarını, yaşanmışlıklarını, hayallerini ve rüyalarını bırakanların sayısı da az değildi. Sonuçta sosyalizme inanmış, tüm hayallerini sosyalizmin gölgesi altında kurmuş insanlar da yok değildi. Bütün umudu, bir gün Batı Almanya'nın da sosyalizmi benimsemesi olan bireyler hiç de az değildi. Kültürü sosyalizm ile yoğrulmuş olan insanların yanında; sosyalizme karşı durmuş, ülkesindeki her türlü başarısızlığı sosyalizme yormuş, bu görüşü tamamıyla saçma bulanlar da şüphesiz yok değildi. Ama Jana Hensel'in iyisiyle ve kötüsüyle her türlü anısını aramasının ardında ait olma duygusu vardır. Bataklık da olsa, tamamıyla yaşanması mümkün olmayan bir yer de olsa, sonuç itibarıyla birey ait olduğu veya kendini ait hissettiği yerde mutludur. Dünyanın en yaşanılabilir yeri de olsa bireyin, kendini ait hissetmediği bir yerde mutlu olması beklenemez. Bu tür durumlarda yabancılaşmanın baş göstermesi olağandır. Yine bu tür durumlarda, o toplumun iyi olup olmadığına, o yerin iyi olup olmadığına değil; bireyin kendini oraya ait hissedip hissetmediğine bakılmalıdır. Aslına bakılırsa Duvar'ın ardından neredeyse sadece

⁶⁷ Hensel, *Zonenkinder*, 14.

olumlu gelişmeler olmuştur. Fakat birçok insan bu olumlu gelişmelere değil de değişen durumlara takılıp kalmıştır. Yani bir süre önce kahvaltıda yenilen yiyeceklerden ve yine bir süre önce giyilen giysilere kadar her türlü değişiklik insanlar için kabullenmesi zor olmuştur. Sözgelimi, Duvar'ın ardından bindikleri arabalar Duvar'ın varlığını sürdürdüğü esnada bindiklerinden daha iyiydi. Doğu Bloku'nda üretilen zamanın gerisinde kalmış taşıtlar yerine modern zamanın gerektirdiği gibi, insana hayatı kolaylaştıran ve neredeyse her insanın hayalini kurduğu, “Bizde neden böyle arabalar yok?” diye sorguladığı taşıtlar ellerinin altındaydı. Fakat bu insanı her zaman mutlu edemeyebilir. Bazen, insan ait olduğu değerlerle mutludur. Bu durumda bir şeyin insan için iyi olup olmadığı değil, insanı mutlu edip etmediği önemlidir. Kısacası, bireyin elindeki imkanların iyi olup olmadığı değil; onların bireyle ne kadar bağdaştığı, bireyin onlara ne derece ait olduğu sorgulanmalıdır. Hensel, bu duyguyu şöyle ifade etmektedir:

*“Beni, ayaklarımın altındaki zemini çok az tanımak ve nadiren geriye, genelde ileriye bakmak korkutuyor. Nereden geldiğimizi, nereli olduğumuzu bilmek istiyorum; bu sayede kaybolan anıları, tanınmayan yaşanmışlıkları aramaya koyulacağım, her ne kadar geriye giden yolu bulamayacağımdan korksam da.”*⁶⁸

Hensel de aslında Duvar'dan sonra birçok şeyin olumlu yönde değiştiğinin ve geliştiğinin farkındadır, fakat geçmişe olan özlemi devam etmektedir. Geçmiş çoğu zaman şu andan iyidir, fakat konu iyi olup olmaması değil, bireyin ona yabancı olmasıdır. Hensel Duvar'dan sonraki gelişmelerin sadece olumlu yönde, globalleşen dünya yönünde gerçekleştiğinin farkındadır. Fakat onu bu duruma getiren zeminden uzaklaşmak kendisini üzmektedir. Bu zeminden uzaklaşıp kaybolmaktan korkmaktadır. Kendisi de biliyor ki, kaygan zemine sağlam bir yapı inşa etmek mümkün değildir. O zemin Jana Hensel'i Jana Hensel yapan durumdur. Geçmişini bir kalemde silip atması, Hensel ve diğer Doğu Almanlar için de oldukça zordur. Yenilikleri keşfetmek adına bir yola çıkılsa bile geri dönüşün bulunamamasından veya geri dönüşün olmamasından insanlar çekinmektedir. Onları var eden bu zemin, onları bugüne getiren alışkanlıkları, yaşanmışlıkları ve yitirmişlikleridir. Bunlar, bir insanın hayatını oluşturan öğelerdir. Bunlardan vazgeçmek demek bir insanın bir nevi hayatından vazgeçmesi demektir.

⁶⁸ Hensel, *Zonenkinder*, 14.

Sınır çocukları romanında insanların ne tür değişikliklere maruz bırakıldığı çok net görülmektedir:

*"Çocukluğumuzun, neredeyse sadece randevulardan ibaret olmasına rağmen gece sonunda bütün randevularımız yok olmuştu. Artık, günlük planımızda ilk dersten önce gezi, yangın alarmı veya bayrak töreni yoktu. Sırayla aranma kaldırılmıştı."*⁶⁹

"Her sabah saat 7'ye doğru, henüz güneş tamamen doğmamış ve spor salonu oldukça soğukken gruplar halinde dizilir, bayrak törenini veya 60 metre koşusunu beklerdik."

...

*Dayanıklılık sporu artık küfür haline gelmişti. Hiçbirimiz artık son ders antrenmana gitmiyorduk."*⁷⁰

Görüldüğü üzere bir gecede eğitim sistemi, öğrencilere karşı yaklaşım ve yapılması gerekenler silsilesi değiştirilmiştir. Bunun yanı sıra insanların alışkın olmadıkları bir hayatı yaşamak zorunda olmaları da ayrı bir çökme sebebidir. Hayal edilen hayat ile yaşanan hayat arasındaki fark insanlarda travma etkisi yaratmaktadır. Yüzyıllarca Avrupa'nın en neşeli, en hareketli hayatını sunan Viyana 19. yüzyılın sonlarına doğru durgunlaşıp, insanlara eskisinin aksine tamamen farklı bir hayat sunmuştur. Bu da Viyana'daki insanlarda travmalar oluşturmuştur. Doktor Arthur Schnitzler'e gelen hastalar bu travmaları herhangi bir sebebe dayandıramamışlardır. Schnitzler uzun bir süreçten sonra bunların hayal edilen hayat ile yaşanan hayat arasındaki çatışmadan kaynaklandığını saptamıştır. Schnitzler, insanların büyük bir imparatorluğa yüzyıllarca başkentlik yapmış bir şehrin hareketli hayatına alışmış olmalarına karşın bir noktada şehrin tamamen durgunlaşması, bunun sonucunda insanlara sıkıcı bir hayat sunması insanlarda bunalım etkisi oluşturmuştur. İnsanlar bu durumun getirisi olarak alışkanlıklarından vazgeçmek durumunda kalmışlardır. Yaşantılarından vazgeçirilen, istediğini değil de yaşamak zorunda olduğu hayatı yaşayan bir bireyin durumu vahimdir. Bu durum ister erken yaşta, ister ileriki yaşlarda olsun insanda kalıcı etkiler bırakır. Doğu Almanya'nın Duvar'dan sonra yaşadığı durum budur. Değişikliklere diğer bir örnek yine eğitim sistemi ile ilgilidir:

⁶⁹ Hensel, *Zonenkinder*, 16.

⁷⁰ Hensel, *Zonenkinder*, 17.

“Okula gitmek zorunda olduğumuz cumartesi günlerinin birden bire ne zaman yok olduğunu hatırlamıyorum”⁷¹

Değişiklikler ister küçük olsun ister büyük olsun bıraktığı etki özetle eski hayatın artık var olmadığı gerçeğidir. Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere bireyin, o güne kadar cumartesi günleri okula gitmesi ve birden bire artık gitmemesi alışılan bir durumun artık değişmiş olduğunu bizlere gösterir. Yine aynı şekilde eğitimdeki değişikliklere diğer bir örnek, eğitici kollarla ilgilidir:

“Sonrasında, salı günü öğleden sonraları jimnastik, genç tarihçiler, satranç ve sanat kulübü olmadan geçiyordu.”⁷²

Artık eski eğitim politikasının getirisi olan eğitici kollar kaldırılmıştır. O güne kadar salı günü öğleden sonra okulda bulunan gençlik Duvar’dan sonra birden bire salı günü öğleden sonraları boş bırakılmıştır. O boşluk belki çok daha eğlenceli aktivitelerle doldurulacaktır fakat mesele salı günü öğleden sonraları ne yapıldığı değildir. O güne kadar var olan bir alışkanlığın değişmiş olmasının insanlarda bıraktığı etki her türlü diğer meseleden önemlidir. Bu, eski hayatın artık var olmadığının bir göstergesidir.

“Artık çarşamba günleri fularım ve şapkamla öncüler toplantısına gitmiyordum.”⁷³

Söz konusu günlere kadar okulların organize ettiği izcilik, orman kulübü vs. etkinliklere öğrencilerin katılması beklenmiştir. Bunlar milli eğitim sistemlerinin asli politikaları arasında yer almıştır. Eğitimin, bireyleri sadece teorik anlamda değil, aynı zamanda pratik anlamda da eğitmesi beklenmiştir. 20. yüzyılın sonlarına kadar birçok ülke için, eğitimin amaçlarından biri vatanına bağlı bireyler yetiştirmek olmuştur. Hatta bugün bile dünyada bütün eğitim sistemini bu yönde şekillendiren ülkeler varlığını sürdürmektedir. Doğu Almanya’da da durum bu yönde şekillenmiştir. Bu yüzden eğitim sistemi de bu işe sağlam bir kolon oluşturarak gücü elinde bulunduranlara yardımcı olmakla yükümlü kılınmıştır. Bu yolda eğitim otoriteleri yukarıdaki gibi etkinliklerle bireyleri hem ruhsal hem de fiziksel anlamda vatani ve milleti için güçlü kılmaya çalışmıştır. Bu tür etkinliklerin asli amacı bu olmuştur.

⁷¹ Hensel, *Zonenkinder*, 15.

⁷² Hensel, *Zonenkinder*, 15.

⁷³ Hensel, *Zonenkinder*, 15-16.

Siyasi otoriteler tarih boyunca en fazla müdahaleyi eğitim sistemine yapmıştır. İktidarı ele geçiren neredeyse her otorite değişikliklere eğitim sistemi ile başlamıştır. Yukarıda da görülebileceği üzere bunun abartılı hali Doğu Almanya’da yaşanmıştır. Duvar’ın yıkılışından sonra, Doğu ve Batı’nın birleşmesi ile bu sefer eğitime tersi yönde müdahaleler başlamıştır. *Sınır Çocukları* romanındaki örneklere baktığımızda da bu durum net olarak görülmektedir. Yukarıdaki alıntıların çoğu eğitim sistemi ile ilgilidir. Görülmektedir ki “Doğu Almanya” kavramının ortadan kalktığı noktada müdahaleler yine eğitim ile başlamıştır. Eğitime dair uygulamalar birer birer değiştirilmiş, dönüştürülmüştür. Çünkü bilinmektedir ki eğitim bir neslin geleceğine etki etmektedir. Eğitime yapılacak olumlu bir müdahale arkadan gelecek olan neslin sağlıklı, olumsuz bir müdahale ise hastalıklı olmasına neden olacaktır. Sonuçları uzun bir süre sonra su yüzüne çıkan bir müdahalede insanların ne kadar dikkatli olması gerektiği tartışılmayacak öneme sahiptir. Buna rağmen geri kalmış toplumlarda, gücü elinde bulunduran otoriteler her daim kendi çıkarları uğruna bir nesli yok etmeyi göze alabilmektedir. Bu gibi olayların sonucunda insanların korkması ve geleceği için endişelenmesi doğaldır. Sigmund Freud *Bir Yanılsamanın Geleceği* adlı kitabında uygarlıkların gelişim süreci ve geleceği için şöyle demektedir:

*“Belli bir uygarlıkta uzunca bir süre yaşayıp sık sık bu uygarlığın kökenlerini ve nasıl bir yol izleyerek geliştiğini keşfetmeye çalıştığında bazen karşı yöne de bir bakarak bu uygarlığın geleceğinin nasıl olacağını ve ne tür dönüşümlere maruz kalabileceği sorma gereksinimini duyar.”*⁷⁴

Bir insanın geçmişteki icraatlerine bakarak gelecekte yapabileceği şeyleri kestirmek mümkündür. Bu durum devletler için de geçerlidir. Devletlerin geçmişte yaptıklarına, orada yaşananlara bakıldığında gelecekte yapabilecekleri önceden kestirilebilir. Bunun yanı sıra geçmişte bir devletin yaptıkları bireylerde korku oluşturup, onlara geleceği sorgulatabilir. İnsanlar geçmişe bakıp, endişe içerisinde geleceği bekleyebilirler. Bu gerek dini, gerek siyasi, gerekse ideolojik açıdan olsun; her daim insanda endişe oluşturabilecek bir potansiyel yaratır. Bu yüzden insanların, eğitime yapılan müdahaleleri de bu şekilde gözlemlemesi ve o noktada endişelenmesi yadırganamaz.

⁷⁴ Sigmund Freud, *Bir Yanılsamanın Geleceği*, (Çev.: Hasan İlhan), Alter Yayıncılık, Ankara 2011, 54.

Doğu Almanya’da eğitime yapılan müdahaleler eğitimin, genel itibariyle siyasi otoritenin istediği yönde gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Eğitim politikaları insanları belirli bir kalıpta yetiştirmek üzere şekillendirilmiştir. Bu yüzdendir ki sosyalizme gönülden inanmış, otoritelere asla muhalefet etmeyen bir nesil yetişmiştir. Doğu Almanlar her ne şekilde olursa olsun her türlü olumsuzluğu sırf sosyalistlerden geldiği için kabullenmişlerdir. Aslında diğer ülkelerin anlam veremediği, doğru bulmadığı, eleştirdiği her türlü politika veya onların deyimiyle “yenilik” halk tarafından iyi karşılanmıştır. Belki bu uygulamalardan tek bir tanesi Batı Almanya’da uygulanacak olsa halk ayaklanır ve hatta isyana kadar gidebilirdi. Fakat Doğu Almanlar bunları güzel, iyi gelişmeler olarak görmüştür. Çünkü gördükleri eğitim, iktidara sorun teşkil edecek tepkiler vermemeleri yönünde şekillenmiştir. İşte eğitimi, kara eğitim yapan bir sebep de budur. İnsanları, iktidara muhalefet olmayacak şekilde yetiştirmek, kara eğitimin en büyük amaçlarından. Doğu Almanya’da bu başarılmıştır.

Eğitim, hükümetlerin oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Hükümet programlarında eğitim, önemli bir yer tutmaktadır. Sovyet güdümündeki Doğu Almanya, öncelikli yabancı dil olarak Rusça öğretmiştir. Sosyalizme sıkı sıkıya bağlı öğretmenler yetiştirmekte ve bunların içinden sadık olanları okullarında görevlendirmiştir. Kreşten yükseköğretime kadar bütün eğitim-öğretim sistemi sosyalist zemin üzerine şekillendirilmiştir. “Halk Eğitimi Bakanlığı”^{*} adı altında kurulmuş eğitimden sorumlu bakanlığın asli politikaları arasında “sosyalizmi gerçekleştirmek” birinci amaç olarak sıralandırılmıştır. Öğretmenlerin yanı sıra askerlerin de derse girdiği, okullarda her konunun neredeyse sosyalizme bağlandığı, öğrencilerin tamamen belirli bir yönde yetiştirildiği bir ortamda bu bakanlık devlet yönetiminde önemli bir yer edinmiştir. “Halk Eğitim Bakanlığı” kurumunun yanı sıra “Devlet Güvenlik Bakanlığı”^{*} adı altında kurulmuş neredeyse kadrosunun tamamı “yeraltı” sistemiyle çalışan bakanlık tamamıyla sosyalizmi koruma üzerine çalışmıştır. Bu bakanlık sosyalizmin aleyhinde davranan vatandaşları saptayıp, kamu haklarından yararlanamamalarını ve o vatandaşların önlerine, mümkün olan her türlü engeli çıkarmıştır. Gelecekte siyasi otoritelere muhalif bir durum oluşturmaması adına her türlü önlem alınmıştır. Bir

^{*} Ministerium für Volksbildung.

^{*} Ministerium für Staatssicherheit, umg. Stasi.

ülkenin en yüksek hukuki metni olan, diğer bütün kanunlara dayanak oluşturan anayasa metninde bile Doğu Almanya sosyalizmi korumaya almıştır:

*“Alman Demokratik Cumhuriyeti Alman Milletinin sosyalist devletidir. Alman Demokratik Cumhuriyeti, işçi sınıfının ve marxist-leninist partinin ortak yönetimi altında sosyalizmi gerçekleştirmek üzere kurulmuş şehirlerde ve köylerde çalışanların siyasi organizasyonudur.”*⁷⁵

Anayasasının ilk maddesi ile korumaya aldığı bu görüşe insanları gönülden inandırmayı zaten başarmış bir ülke bunu, ek olarak anayasa ile korumaya almıştır. En ufak bir muhalefeti kendine tehdit olarak görmüştür. Yazılı ve görsel basına, eğitim-öğretim müfredatlarına, parti programlarına, görüşlere ve daha nice kurumlara müdahale etme hakkını Alman Demokratik Cumhuriyeti otoriteleri kendilerinde görmüştür. Doğu Almanya’nın insanlara ne miktarda müdahale ettiğini, onları ne derece inandırdığını şu istatistikten anlayabiliriz:

*“Federal Almanya nüfusunun % 83’ü Batı Almanya’da, % 33’ü Doğu Almanya’da olmak üzere, % 71’i bir Hristiyan kilisesine bağlı bulunmaktadır. Ülkede yaklaşık olarak % 2,8 oranında Müslüman, % 0,06 oranında musevi, % 2 oranında diğer dinlere mensup insanlar yaşamaktadır. Bunların dışında kalanlar, hiçbir dinsel cemaate mensup değildir. Batı ve Doğu Almanya’daki % 83 ve % 33’lük bu oranlar, 1945 – 1989 yılları arasındaki Almanya’nın bölünmüşlüğü’nün tarihini yansıtmaktadır. Bu zaman dilimi içerisinde, tanrıtanımaz bir sosyalizmin hemen hemen üçte ikisinin kiliselerden ayrıldıkları görülmektedir.”*⁷⁶

Yüzyıllarca birlikte yaşamış, aynı ırktan, aynı kültüre mensup, aynı hayatı yaşamış insanların bir bölümünün din konusunda farklı bir yolda ilerlemesi bir kara eğitim politikası sonucudur. Aynı hayatı sürmüş bir millettten iki farklı toplumun ortaya çıkması, hem de bu denli farklı iki toplumun oluşması normal karşılanmalıdır. Baskı ile yaşayan toplumlar her zaman kapalı, içinde sayısız tabu tutan, her şeyi konuşamayan toplumlar halini alabilirler. Bu ihtimal her zaman için geçerliliğini korur. Doğu

⁷⁵ Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik, § 1 – 06.04.1968.

⁷⁶ Hasan Coşkun – Sürmeli Ağdemir, *Türkiye ve Almanya’da Eğitim Tartışmaları*, Hacettepe-Taş Kitapçılık, Ankara 1998, 36.

Almanya’da ve Batı Almanya’da hakim olan siyasi durum başka bir açıdan şu şekilde özetlenebilir:

“Doğuda, yoğun politik baskı ve ateist propaganda ile gerçekleştirilmesi istenen sürecin, ülkenin batısında değişik şartlar altında, çok daha yavaş olarak yaşandığına dair belirtilerin bulunduğunu tahmin ettirecek nedenler bulunmaktadır.”⁷⁷

Doğu Almanya’daki politikalar sosyalist yönde geliştirildiği için, aynı zamanda gücü elinde bulunduran otoritelerin, bireyleri henüz erken yaşlarda sosyalist görüşe yönelik şekillendirmek istemesinden dolayı insanlar bu yönde gelişmiş ve dinden uzaklaşmıştır. Hatta muhafazakar kesimden Sovyet etkisiyle ortodoks mezhebine kayanlar da olmuştur. Nüfus sayısı bakımından bakıldığında tabii ki Batı Almanya’da Hristiyan sayısı daha fazladır, çünkü Batı Almanya’nın nüfusu Doğu’nunkinden daha fazladır. Fakat orantı açısından bakıldığında Doğu Almanya’nın üçte ikisinin kiliseden uzaklaşması dikkat çekicidir. Sonuç itibariyle, birleşmeden 40 sene öncesine kadar aynı hayatı yaşamış iki toplumdan birinin bu şekilde ayrışması yine dikkat çekicidir. Bu gelişmelerin tamamı bize göstermektedir ki kara eğitim yoluyla toplumlar sistematik bir şekilde daha önce belirlenmiş bir tarafa çekilebilmektedir.

Duvar’ın yıkılışından sonra kurulmuş yeni Federal Almanya, resmi adıyla Almanya Federal Cumhuriyeti’nin (BRD, Bundesrepublik Deutschland) de öncelikli amacı “eski”ye takılıp kalmış bireylere geçmişi unutturmak olmuştur. Hem Doğu’dan hem Batı’dan yöneticiler karşılıklı olarak halka, artık yeni açılmış bir sayfanın olduğunu ve her şeyin kesin bir çizgiyle yenilendiğini hissettirmeyi istemişlerdir. Halkın, yeni kurulmuş Federal Cumhuriyet’i kabullenmesi buna bağlı olmuştur. Aykırı ses oluşmaması adına müdahaleler başlamıştır. Bu müdahalelerden bir tanesi ve en kritik olanı da eğitim enstitüsüdür. Almanya Federal Cumhuriyeti kendisine, birleşmenin öncesinde Doğu Almanya’nın uyguladığı bütün politikaların aksi bir politika yolu çizmiştir. Yeni eğitim politikası bireyleri farklı yönde ve farklı şekilde eğitmeyi öngörmüştür.

Aslında Batı Almanya’nın da, Doğu Almanya’nın da ve Yeniden Birleşme’nin ardından kurulan Federal Almanya’nın da yaptığı aynı amaca hizmet etmiştir. Hepsi,

⁷⁷ Hasan Coşkun – Sürmeli Ağdemir, *Türkiye ve Almanya’da Eğitim Tartışmaları*, 36.

kendi belirledikleri yönde bireyler yetiştirmeyi amaçlamışlardır. Fakat Federal Almanya'nın işi diğerlerine göre daha zor olmuştur. Sosyalist bir görüşle yetişmiş insanları neredeyse tamamen farklı bir yöne çekmek, Duvar'ı yıkmaktan belki de daha güçtür. İnsanoğlunun inandığı ve güvendiği görüşlerinden vazgeçmesi, farklı görüşleri benimsemesi çok da mümkün görünmeyen bir şeydir. Çünkü kalıplaşmış bir düşünceyi değiştirmek, bilindiği gibi, yeni bir görüş kazandırmaktan zordur. Yukarıda adı geçen değişim ve dönüşümler Doğu Almanya'dan Federal Almanya'ya geçişte yaşanmıştır. Bütün katılığı, baskıları, yasakları, insanları sadece susmaya iten yönetimiyle Doğu Almanya bitmiş, yerine tabulara izin vermeyen, her türlü konuyu tartışma imkanı sunan, bir nevi özgürlükler ülkesi Federal Almanya gelmiştir. Bu yer değiştirme sürecinde yaşanan değişim ve dönüşümlerin somut etkilerinin yanı sıra soyut etkilerini de olmuştur. İnsanların benimsemeleri beklenen yeni uygulamalar silsilesinin yanı sıra inandıkları değerlerinde değiştirilmesi beklenmiştir. Bunun, insanlarda bıraktığı etkiler tahmin edilemeyecek boyutlardadır. Öyle bir dönüşüm yaşanmıştır ki vakit geçirmek için yapılan aktiviteler dahi değiştirilmiştir:

“... bardaktan boşalırcasına yağmurun yağdığı pazar günü öğleden sonraları kestane adam yapmak, bisiklet jantlarımıza bira kapağı monte etmek veya pis yedili oynamak yerine monopolynin başına otururduk veya Miki Fare okurduk.”⁷⁸

Görüldüğü üzere yeni politik durumunun getirisi olarak Doğu Almanya veya yeni yüzüyle Federal Almanya artık Batı'ya dair izler taşımaktadır. Bunun getirisi olarak artık monopoly ve Miki Fare gibi kavramlar vardır. Önceleri bu toplumda farklı kavramlar kullanılırken, Duvar'dan sonra kavramlar değişmiştir. Sosyalist görüşe dair kavramlarda olduğu gibi Doğu'ya dair kavramlar bir bir silinmiş, yerini modern Amerika'nın da benimsediği kavramlar almıştır. Yeni Almanya, İkinci Dünya Savaşı'nın getirisi olarak buna mecbur kılınmıştır. Marshall Planı'nın yeniden inşa ettiği ülkeler olarak Doğu ve Batı Almanya Amerika Birleşik Devletleri'nin görüşlerini göz ardı edememişlerdir. Bu yüzden değişim ve dönüşümler genel itibarıyla Batı odaklı gerçekleşmiştir.

Söz konusu değişim ve dönüşümlerden anlaşılacağı üzere, Duvar'dan sonra bir toplumun doğrudan doğruya yaşayışına etki eden değişiklikler meydana gelmiştir.

⁷⁸ Hensel, *Zonenkinder*, 20.

Aslında yukarıda da ifade ettiğimiz ve durumlardan anlaşılacağı üzere bu değişiklikler genel itibariyle bireye fayda sağlayan değişiklikler olmuştur. Bunların birçoğu önceleri, insanların içinde boğulduğu kasvetli havanın kalkması üzerine, insanlara daha özgür bir hayat sunma adına yapılan değişikliklerdir. Fakat kimisini beğenen ve destekleyen, kimisine karşı çıkan halkın bütün bu değişikliklere karşı hissettiği tek ortak duygu yabancılık olmuştur. Mesele bu değişikliklerin iyi veya kötü olması değildir, bütün mesele halkın bu yenilikleri tanımaması, bunlara yabancı olmasıdır. Yoksa halkın kendisi de bağımsız düşündüğünde bu değişikliklerin neredeyse tamamının kendisine yarar sağladığını görecektir, fakat bu mümkün değildir. İnanmışlık ve güvenmişlikleri buna engeldir. Duvar'dan önce belki bu tür değişikliklerin olacağı anlatılsa sosyalizme inanmış birçok 'yoldaş' bunları şaka olarak algılayacaktır. Fakat bunların hepsi insanların gözü önünde bir bir gerçekleşmiştir. Bunların yaşandığı esnada, bütün bir halk, farkında olmadan yabancılaşılmaya doğru gitmiş; bir aşamadan sonra yabancılaşımanın tam da ortasına düşmüştür:

“Maalesef ne biz ne de onlar bu tür otantik hikayelerin ardında bütün bir ülkenin başlangıçta bir maskeye büründüğünü, sonrasında yavaş yavaş çözüldüğünü ve yok olduğunu fark ettik.”⁷⁹

Ait olduğu toplumun başka bir maskeye büründüğünü, çözüldüğünü ve sonunda yok olmaya doğru yürüdüğünü gören bireyin hüznü şüphesiz büyüktür. Bir zamanlar ait olduğu toplumun durumu, bireyin yaşanmışlıklarının çöpe gittiğinin resmidir. Birey o zamana kadar topladığı ve somut bir kalıba soktuğu yaşantısını değiştirmekle karşı karşıyadır. Bu ona yaşamın anlamını bile sorgulatabilir. Bunları yaşayan bireyin açısından bakınca bunca yaşanmışlığın birden bire yok sayıldığı bir hayatı neden yaşasın ki? Bu genellikle her toplumdan, her sosyal tabakadan birey için geçerlidir; fakat söz konusu Almanlar ise, bu konu biraz daha ciddileşmektedir. Almanlar neredeyse her dönemde, geçmişini yok saymak zorunda bırakılan bir ırk olarak görülmektedir. Avusturya'lı yazar Dr. Wolfgang Kraus Almanlar için şöyle demektedir:

⁷⁹ Hensel, *Zonenkinder*, 31.

“Almanya, geçtiğimiz iki yüzyılda gerçeğin tiyatrolaştırılmasına doğru görmezden gelinemeyecek bir bağ kurdu.”⁸⁰

Bu tür durumları zaten sık sık yaşamış bir toplumda yetişmiş bireyin en ufak bir çatlakta yerle bir olması sıra dışı olamaz. Somutlaştıracak olursak, Nazi Almanyası’ndan çıkalı daha 50 yıl olmamış, üzerindeki kabusu daha tam anlamıyla atmak bir yana dursun, bir nebze bile atamamış bir toplumun bütün yaşantılarının tekrar silinmeye çalışılması Doğu Alman toplumunun bireyleri için ciddi bir sorun olmuştur. Toparlanma sürecine girmeyi hayal ederken başlangıç sürecine girmesi, ülkelerinin bayrağını serbest bir şekilde dalgalandırabilmeyi umut ederken bayrağının değişmesi gibi sayısı azımsanamayacak örnekler Doğu Almanları kendilerinden uzaklaştırmıştır. Bu gibi hikayelerin ardında bir ülkenin çözüldüğünü ve yok olduğunu⁸¹ kast eden Hensel durumu şu cümleyle özetliyor: *“Doğu, yüzünü kaybetmişti.”⁸²*

Bir ülkenin yüzünü kaybetmesi demek, insanlardan oluşan bir toplumun bebeğiyle, çocuğuyla, genciyle, yaşlısıyla; kadınıyla, erkeğiyle, herkesin geçmişinin ve geleceğinin silinmesi demektir. Bir ülkenin yüzünü kaybetmesi, o ülkenin daha önce hiç var olmadığı anlamına gelmektedir. Geçmişte var olmamış bir ülkenin gelecekte var olması beklenemez. Jana Hensel’in, *“Doğu, yüzünü kaybetmişti.”⁸³* cümlesini söylerken kast ettiği, geçmişteki bütün yaşanmışlıkların birer birer silinmiş ve siliniyor olmasıdır. Duvar’ın altında bir neslin geçmişi de ezilmiştir. O neslin önüne sunulan yenilikler o neslin daha iyiye ulaşması adına olsa bile, o nesli yok etmiştir. O nesile, özünü unutturmuştur. O nesil, Duvar’dan sonra kendisine ait bir yer bulamamıştır. Yaşadığı doğaya, topluma, kültüre yabancılaşan bu nesil kaybolmaya doğru hızlı adımlarla gitmekteydi. Bu yüzdendir ki Hensel, bu durumu “yüzünü kaybetmek” olarak yorumlamıştır.

Başta sempatik görünen, “gelişme” olarak yorumlanan değişiklikler bir müddet sonra insanlarda şok etkisi yaratmıştır. İnsanlar bu durumun kendilerini nereye doğru götürdüğünü sorgulamaya başlamıştır. Duvar’ın ardından yaşanan olumlu veya olumsuz her türlü gelişme, insanları eski hayatlarından bir adım daha uzaklaştırmıştır. Bir zaman

⁸⁰ Wolfgang Kraus, *Kultur und Macht*, Europa Verlags-AG, Wien 1975, 23.

⁸¹ Hensel, *Zonenkinder*, 31.

⁸² Hensel, *Zonenkinder*, 34.

⁸³ Hensel, *Zonenkinder*, 34.

sonra insanlar da bu durumun farkına varmışlardır, fakat kendileri için de bu durum normalleşmiştir. Uğradıkları mekanların değişmesi, yedikleri yemeklerin değişmesi, içtikleri içeceklerin değişmesi, yaptıkları aktivitelerin değişmesi, okulda gördükleri derslerin değişmesi; kısacası, hayatlarının tamamının değişmesi onların da şüphesiz dikkatini çekmiştir. Sistematik bir hissizleştirme politikası ve gelişmelerin insanlara sempatik gösterilmesi bu tür değişimlerin normal karşılanmasını sağlamıştır. Sonuç olarak bir topluma geçmişi unutturulmuştur. Bu durum *Sınır Çocukları* romanında şöyle anlatılmaktadır:

*“Böylece, çok kısa zamanda çocukluğumuzun bütün mekanları kaybolmuş veya yeni bir yüze kavuşmuştu.”*⁸⁴

Zamanlar ve mekanlar insanoğlunun yaşanmışlıklarını barındıran kavramlardır. İnsanoğlu, hayatındaki her türlü olayı zamana ve mekana kodlar. Bir toplumda bu kurumların ortadan kaldırılması, o topluma karşı kırım teşebbüsüdür. Zaten Doğu Almanlar “entegrasyon” adı altında anlam veremedikleri uygulamalara maruz bırakıldıkları söylenebilir. Fakat sistematik bir bastırma ve bu bastırmayı sempatik başlıklar altında bu denli başarıyla sunma kara eğitim konusunda büyük bir başarıdır.

Her ne kadar Duvar’ın ardından gerçekleştirilen değişim ve dönüşümler Doğu’ya yüzünü ve dolayısıyla çocukluğunu kaybettirmiş olsa da bu gelişmelerin azımsanamayacak bir bölümü olumlu oldukları düşüncesiyle hayata geçirilmiştir. Sözelimi eski bir çocuk parkının yenilenmesi, oturma banklarının daha rahat olanlarıyla değiştirilmesi veya ulaşım araçlarının yenilenmesi gibi değişiklikler ilk bakışta olumlu gelişmelerdir. Başka bir açıdan bakıldığında ise eski bir çocuk parkının yenilenmesi, çocukluğu o parkta geçmiş kişilerin geçmişini bir nevi silmek demektir. Eski oturma banklarının daha rahatlarıyla değiştirilmesi, orada yaşantıları olan insanların belirli anılarını silmek olarak yorumlanabilir. Yeniden Birleşme sağlandıktan sonra Federal Almanya’nın yaptığı ilk altyapı girişimi Doğu Alman şehirlerini yenilemek olmuştur. Doğu Almanya, ekonomik statüsünden dolayı fiziki şartlarına varlığını sürdüğü zaman boyunca gereken önemi verememiştir. Aşağıda da görüldüğü üzere gelenekçi Doğu Almanya’da sadece “eskiler” hüküm sürmektedir:

⁸⁴ Hensel, *Zonenkinder*, 38.

“Isıtılan deri koltuklarında insanın kıcının yandığı, kapıları elle kapatılan ama hiçbir zaman tam kapanmayan ve bu sayede içeriye buz gibi havanın estiği eski tramvayda tüm insanlar, bir futbol maçı veya havai fişek gösterisi varmışçasına tuhaf giyinmişlerdi.”⁸⁵

Yeniden Birleşme sağlandıktan sonra Doğu Alman şehirlerindeki fiziki şartların iyileştirilme süreci başlamıştır. Doğu Almanya, benimsediği dünya görüşü itibarıyla sadece belirli ülkelerle ticaret yapabilmekteydi. Kullandığı ürünler sadece belirli ülkelere ithal edilmiş ürünlerdi. Aynı şekilde ihracatı da sadece belirli ülkelere yapmaktaydı. Sovyet güdümünde Doğu Bloku’na açık, geri kalan dünyaya kapalı bir politika izlemeyi tercih eden Doğu Almanya her daim Batı Almanya’nın gerisinde kalmıştır. Doğu’dan Batı’ya izinli veya izinsiz, birçok geçiş yapılırken Batı’dan Doğu’ya neredeyse sadece zorunlu geçişler yapılmıştır. İnsanlar Batı Almanya’yı ısıtılı, özgür, zengin bir ülke olarak görürken, Doğu Almanya’yı sönük, baskıcı, fakir bir ülke olarak görmüştür. Bu yüzden geçişler neredeyse tek yönde, Doğu Almanya’dan Batı Almanya’ya gerçekleşmiştir.

Batı Almanya neredeyse tüm dünyaya ürünler ihraç ederken, Doğu Almanya tam tersi dışarıya muhtaç bir ülke olmuştur. Batı Almanlar neredeyse her yerde serbest dolaşım hakkına sahipken, Doğu Almanlar haftalarca, hatta aylarca vize beklemişlerdir. Batı Almanya otobanlardan sinemalara, devasa limanlardan opera binalarına kadar her türlü alanda gelişmeler sağlarken, Doğu Almanya hep var olanları korumaya çalışmakla bilinmiştir. Batı Alman şehirleri yeniliklere doymazken, Doğu Alman şehirleri eskiye dair ne varsa elinde tutmuştur.

Sürekli geri kalmış bu Doğu Alman şehirlerinin, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Yeniden Birleşme sağlandıktan sonra fiziki iyileştirme süreçleri başlatılmıştır. Bu şehirler bir zaman sonra yepyeni bir hal almış, hatta yollarıyla, opera binalarıyla, garlarıyla, havalimanlarıyla birçok Batı Alman şehrini geride bırakmıştır. Duvar’ın inşasından yıkılışına kadar geçen süre boyunca neredeyse hiçbir yatırım görmemiş Doğu Almanya Duvar’dan sonra hızlı bir inşa sürecine girmiştir. Hatta Doğu Almanya o kadar ilerlemiştir ki birçok noktada Batı Almanya’yı geride bırakmıştır:

⁸⁵ Hensel, *Zonenkinder*, 11-12.

“Yaşlı insanlar burada inseydiler, Leipzig Gari’nı kesinlikle beğenirlerdi. Leipzig Gari, Doğu Alman gelişiminin güzel ve rahatlatıcı bir resmini sunuyordu...

...

Peronda bir sigara yakıldığında güvenlik firmasından üç kişi hemen atlıyordu...

...

Burada her şey, insanın istediği gibiydi... ”⁸⁶

Görüldüğü üzere Doğu Almanya’nın da eskisinin aksine artık gururla sunabileceği yapıları vardır. Sadece yapılar değil insanların alışılmışlıkları da eskisinden farklı bir hal almıştır. Önceleri peronlarda insanlar rahat bir şekilde tütün ürünleri tüketebilirken artık bunu o kadar da rahat yapamamaktadırlar. Yine, eski zamanlardakinin aksine artık insanlar etraflarında sevebilecekleri yapılar, somut ve soyut olaylar bulabilmektedirler. Artık Doğu Almanya, Doğu Almanlar için de yaşanılabilir, sempatik bir yer halini alıvermiştir. Fiziki iyileştirmelerin yanı sıra, Yeniden Birleşme’nin Doğu Almanya’ya kattığı belki de en büyük yeniliklerden biri hareketliliklerdir:

“Doksanların sonunda kadar Berlin’den Sachsen’a giden ICE trenleri boştu. Hiçbir zaman, öncesinden yer ayırtmak gerekli olmamıştı. Ama Alman Demiryolları (Deutsche Bahn) Hamburg’tan Münih’e giden trenleri Doğu Alman topraklarından göndermeye başladığından beri, düzenli olarak son yere kadar bütün yerler rezerve edilmiş oluyordu.”⁸⁷*

Doğu Almanya artık eskisi kadar ıssız, insanların uğramak istemediği veya uğrayamadığı, kapalı kutu formatında değildir. Yeniden Birleşme’nin öncesinde uygulanan ambargonun iki tarafın karşılıklı anlaşması üzerine kalkmasından sonra insanlar, o güne kadar görmedikleri yerlere gitmeye başlamıştır. Bu; gerek ticari, gerekse kültürel hareketlilik sağlamıştır. Doğu Almanlar Batı Almanya’yı, Batı Almanlar Doğu Almanya’yı keşfe çıkmıştır. Önceleri insanların kaçtığı, uğramak istemediği yerler artık birçok kişi için uğrak yeri haline gelmiştir. Batı’ya has ürünler artık Doğu Almanya’da da bulunmaktadır. Aynı şekilde, sadece Doğu’da var olan ürünler artık Batı Almanya’da da görülmektedir. Ayrı ayrı futbol ligleri yerine ortak bir

⁸⁶ Hensel, *Zonenkinder*, 28-29.

* Almanya’da, hızlı trenlere verilen isim, Intercity-Express.

⁸⁷ Hensel, *Zonenkinder*, 28.

federal futbol ligi kurulmuştur. Karşı takımların taraftarları birbirlerinin şehirlerini ziyarete gidebilmektedirler. Artık en çok konuşulan konulardan biri tolerans konusu olmuştur. Yıllar boyunca beton bir duvarın yanı sıra insanların kafasında da duvarların örüldüğü bir dönemden, bütün önyargıların silindiği, insanların birbirlerini anlamak zorunda olduğu bir döneme geçilmiştir. Bunun getirisi olarak yepyeni keşif alanları açılmıştır:

“Eski memleketlerinde sıkıntıdan patlamış birçok Batı Alman, farklı bir şeylere başlamak için Leipzig’e, Dresden’e ve Doğu Berlin’e gelmek ve bütün bir toplumun yeniden yapılanmasını izlemek istiyordu.”⁸⁸

İnsanlar, onca yıl kapalı kutu olarak varlığını sürdürmüş Doğu Almanya’nın nasıl olduğunu, hangi durumların hüküm sürdüğünü görmek istemiştir. Dışarıdaki insanlara, bunları yaşamış olan bir toplumun ne şekilde yaşadığını, nasıl tepkiler verdiğini görmek kendi “sıkıcı” hayatlarından daha cazip gelmiştir. Bu yüzden başta Batı Almanlar ve Avusturyalılar olmak üzere dünyanın birçok yerinden insanlar Doğu Almanya’yı keşfe gelmiştir. Bunun yanı sıra Doğu Almanya’yı dünyanın farklı yerlerindeki toplumlarıyla kaynaştırmak yeni kurulmuş federal cumhuriyetin asli politikaları arasında yer almıştır. 41 yıl boyunca dünyadan izole edilmiş bir şekilde varlığını sürdürmüş bir toplumun artık dünyaya entegre olması gerekmiştir. Bu yüzden Federal Almanya’nın da desteğiyle eski Doğu Almanya topraklarına akın akın insanlar gelmiştir. Aynı şekilde Doğu Almanlar’da gelişmişliğin sembolü başta Batı Berlin olmak üzere Batı Almanya’nın belirli şehirlerini keşfe çıkmıştır:

“Hala gerçek manada inanamıyorum; bu, bisikletimle sınırın ardına ilk geçişim olmuştu.”⁸⁹

Doğu Almanlar da kendi oluşturdukları kutudan şüphesiz sıkılmışlardır. İktidarı elinde bulunduranların, yani ülkenin başındaki insanların aldığı karar itibarıyla benimsemek zorunda kaldıkları bir siyasi anlayış yüzünden onlar da kapalı kutularında yıllarca yaşamak zorunda bırakılmışlardır. Bunun neden olduğu bir gerçek insanların artık aynı yapıları, aynı kuralları, aynı söylemleri, aynı yemekleri, kısacası aynı hayatı yaşamaktan sıkılmış olmalarıdır. Bundan dolayı beton duvar yıkıldıktan sonra insanlar

⁸⁸ Hensel, *Zonenkinder*, 41.

⁸⁹ Hensel, *Zonenkinder*, 42.

dört bir yana yayılmıştır. Sürekli ilklerin yaşandığı geçiş döneminde başta yerliler olmak üzere, bütünüyle Doğu Almanya farklı manzaraları görmek istemiştir. Bunun sonucunda bir kısmı geçici, bir kısmı kalıcı olmak üzere Doğu Almanya'dan dışarıya doğru göç akını başlamıştır.

Yoğun bir göç dalgası ile dünyaya açılan Doğu Almanlar, gittikleri yerlerde farklı bulunmuş ve her fırsatta ilgi odağı olmuşlardır. Zira geçmişte yaşanmış olaylara dışarıdan bakan insanlar bunca yıl kapalı bir ortamda yaşamış insanların neyi, nasıl yaptığını merak etmişlerdir. Bu yüzden Doğu Almanlar onlar için müze niteliği kazanmıştır. Zaten “tolerans”, “saygı”, “empati”, “anlayış” gibi kavramların henüz popüler olmaya başladığı bir zamanda insanların farklı toplumlara açılmış gibi görünme çabaları dünyanın neredeyse her yerinde mevcuttur. Birkaç kişinin kendi aralarında konuşmaya, tartışmaya giriştiği konular her seferinde benzer meseleler üzerine gelişmiştir. Söz konusu Doğu Almanya'da doğmuş, büyümüş veya sadece bir müddet yaşamış biri olunca konu otomatik olarak ülkenin siyasi yapısı ve insanlar üzerindeki etkilerine gelmiştir. Bu, Doğu Almanlar için can sıkıcı olsa da kendilerini karşı tarafa kabullendirmek için bir yol halini almıştır. Geçmişteki uygulamaların ne derece “yanlış”, “saçma” ve “insanlık dışı” olduklarından bahsetmek Doğu Almanlar'ın da diğer gelişmiş toplumlardaki insanlarla aynı fikirde olduklarının göstergesi olarak kabul edilmiştir. O insanlar için, kendilerini kabullendirmenin bedeli inanmayarak da olsa başka değerleri, görüşleri benimsemektir. Özellikle farklı milletlerden insanların bir araya geldiği memur, öğrenci, akademisyen değişim programları gibi ortamlarda Doğu Almanlar, geçmişlerini kötülemek zorunda kalmışlardır. Farklı milletlerden birçok insanın henüz önyargılarını tamamen yenememiş olduğu bir ortamda sosyalizme inanmış bir Doğu Alman'ın sosyalizmin ne kadar da olumlu yanlarla dolu bir dünya görüşü olduğunu anlatması beklenemez. Bu, zaten var olan önyargıların artarak tepkiler halini almasına neden olacaktır. İşte bu yüzden görünmeyen bir baskı Doğu Almanlar'ın farklı düşüncelerini sağlamış veya farklı düşünüyormuş gibi görünmelerine neden olmuştur. Çünkü kendi hikayelerini anlatabilmek kendileri ve yaşadıklarına yabancı olan diğer insanlar için çok da kolay değildir. Bu durumu şu sözden net olarak anlayabilmekteyiz:

“Ben de, hikayelerimi aynı İtalyanlar, Fransızlar veya Avusturyalılar gibi kolayca anlatabilmek isterdim...”⁹⁰

Doğu Alman olmak bir İtalyan, Fransız veya Avusturyalı olmaktan farklı bir durumdur. Diğer milliyetlerden insanların da şüphesiz geçmişte yaşadıkları ve üzerine çok da rahat konuşamadıkları durumlar vardır. Örneğin bir İtalyan’ın Mussolini dönemini yaşamış olması ve bunun üzerine çok da masum konular konuşamaması veya bir Fransız’ın ülkesinin tarihindeki sömürgecilik anlayışının yanı sıra Cezayir’deki uygulamaları görmüş olması veya Avusturyalı’nın diğer ırklara yaptıklarıyla bilinen Hitler gibi bir insanla aynı topraklarda doğmuş olması gibi konular da şüphesiz yine çekinilecek konulardır. Fakat buna rağmen Doğu Alman olmak farklı bir durumdur. Doğu Almanlar başka bir ülkenin güdümü altında olsa da kendi hayatlarını yaşamışlardır. Bir Cezayirli’nin Fransız tarafından sunulan bir hayata mahkum edilmesi ile bir Doğu Alman’ın yine bir Doğu Alman tarafından başka bir hayata mahkum edilmesi arasında fark vardır. Bir toplumun kendi kendisine bu hadiseleri yaşatması farklı bir durumdur. Bunun farkında olan Doğu Almanlar’ın diğer milletten olan insanların yanında nasıl davrandıklarını şurada görebilmek mümkündür:

“Sessizleştirdim, partiyi ve sıcak biz duygusuna daha fazla zarar vermemek için çenemi tuttum.”⁹¹

İnsanları suskunluğa iten ve sadece üretim hatası olduklarını, diğer insanlar gibi normal olmadıklarını hissettiren bu durumun psikolojik etkileri tahmin edilemeyecek boyutlardadır. Bu tür durumların içinden çıkmış insanların özgüven, başarı, mutluluk gibi duygulara sahip olmaları beklemez. Bunun aksine en ufak bir gelişmede hemen geri çekilmelerine, en ufak bir soruda tökezlemelerine neden olur. Bunu net olarak şurada görebilmekteyiz.

“Doğu Alman çocukları olarak biz artık, hiçbir yerden geliyormuş ve dünyada yalnızmışız gibi davranmaktan tamamıyla vazgeçmeliyiz.”⁹²

⁹⁰ Hensel, Zonenkinder, 26.

⁹¹ Hensel, Zonenkinder, 26.

⁹² Hensel, Zonenkinder, 66.

Bu cümleden anlaşılacağı üzere Doğu Alman çocuklarına hissettirilen tamamen işe yaramadıkları duygusudur. Geldikleri yerin insanların umursamadığı, haritada gösterilmeye bile değmeyen bir yer olduğu hissi görüldüğü üzere kendilerine aktarılmıştır. Bütün bir dünya bir yanda dururken Doğu Almanya diğer yanda durmaktadır. Belki ülkelerinden çıkmasalar bunun hiçbir zaman farkına varamayacaklardır. Fakat Duvar'ın ardından diğer toplumlarla kaynaşma süreci başladığında ise dünyadan ne kadar soyutlandıklarının farkına varmışlardır. Bu durum Doğu Almanları o kadar rahatsız etmiştir ki, artık kendi benliklerinden uzaklaşmışlardır. Çoğu zaman, Doğu'dan olduklarını saklamak zorunda kalan insanlar durumuna gelmişlerdir:

“Biri bana Alman Demokratik Cumhuriyeti’nden geldiğimi ve bunun ilk bakışta belli olduğunu söyleseydi, gözlerimin dolmaması ve gözyaşlarımı tutmak için dik durmaya çalışırdım.”⁹³

Doğu Almanya'dan dışarıya doğru göç dalgasının başlamasından sonra nasıl bir hayat sürmüş olduklarının farkına varmaya başlayan Doğu Almanlar, bir zamanlar kendi aralarında gururla bahsettikleri ülkelerinden, o ülkenin kültüründen, dilinden neredeyse nefret etmeye başlamışlardır. Hayatlarının, içeriden görüldüğü gibi olmadığını ve kelimenin tam anlamıyla kandırıldıklarını anlamışlardır. Yukarıda da görüldüğü üzere bir Doğu Alman'ın Doğu Almanya'dan ve Almanca'dan utanması kadar hazin bir durum olamaz. Bu, bir bireyin bir nevi hayatını boşa geçirdiği ve benliğini kaybetmesi demektir. Benliğini kaybeden insanın başka biriymiş gibi davranması da bu durumda doğaldır.

Göç dalgası sonucu Federal Almanya'ya ve başta Avrupa'daki diğer ülkeler olmak üzere, dünyanın farklı ülkelerine yerleşen Doğu Almanlar için durum çok daha farklı bir hal almıştır. Düşünülebilir ki; Berlin Duvarı sadece Almanlar için değil, tüm dünya için vardı. Söz konusu duvar başta Avrupa, sonra da dünyanın ortasında kapalı zihinle yaşayan insanların betona bürünmüş haliydi. Somutluğundan ziyade soyut anlamı çok derindi. Bu tüm dünya için böyleydi. Bu Duvar Amerika Birleşik Devletleri'nden Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne kadar her ülkenin insanların zihinlerinin göstergesi olmuştur. Bu yüzden Ronald Reagan “Bay

⁹³ Hensel, *Zonenkinder*, 64.

Gorbaçov, bu kapıyı açın! Bay Gorbaçov, bu duvarı parçalayın!” demiştir. Berlin Duvarı, dünyadaki her toplum için önemli olsa da bizzat o coğrafyada yaşayan insanlar için ayrı bir anlam ifade etmektedir. Söz konusu coğrafyada geçmişte yaşamış, bu değişimler sırasında ve sonrasında da yine aynı şekilde bizzat tanık olmuş kişilerin anlattıkları o coğrafyaya dışarıdan bakıp, anlattıklarından her zaman farklıdır. Nitekim farklı olması da doğaldır. Dışarıdan görünen ile içeride olan arasında farkların olması her durumda doğaldır. Bir insanın, bir durumu bizzat yaşaması o durumu daha sıcak kılmaktadır. Doğu Almanya’da olup bitenden düzenli olarak dünyanın haberi olmuştur. Birçok yazar ve aydın farklı mahlaslarda Batı medyasına metinler göndermiş, olup bitenden dünyayı kamuoyunu haberdar etmek istemiştir. Buna rağmen dünyanın farklı toplumlarından hiçbir insan o durumun sıcaklığını Doğu Almanya’da yaşamış bir birey kadar yakından hissetmemiştir.

Doğu Almanlar için Duvar esnasında yaşananlar kadar, Duvar’ın ardından yaşananlar da kabullenilmesi kolay hadiseler olmamıştır. Göç dalgasının ardından yeni yerleştikleri yerlerde Jana Hensel’in ifadesiyle gerçek hayatla⁹⁴ tanışmalarının ardından Doğu Almanlar da durumun ciddiyetinin farkına varmışlardır. Duvar’ın varlığı süresince nasıl bir hayal aleminde yaşadıklarının farkına varmaları, sancılı olsa da dünyanın kendileri için öngördüğü gerçeği görmeleri adına faydalı olmuştur. Dünyanın hor gördüğü, anlam veremediği uygulamaların içinde nasıl gururla, heyecanla, tutkuyla yaşadıklarını görmeleri ancak diğer toplumlarla tanışıp kaynaşmalarından sonra mümkün olmuştur. İnanmışlığın bu denli yüksek bir noktasına ulaşmalarında şüphesiz en önemli etken kara eğitim olmuştur. Bir neslin etrafındaki gerçeklere kapalı yetiştirilmesi kara eğitimin ne denli başarılı uygulandığının en önemli göstergesidir. Fakat bu başarı dolu kara eğitim uygulaması, uygulayanlardan ziyade uygulananlara kalıcı hasarlar bırakmıştır. Diğer bir deyişle, bundan halkın bir fiil kendisi zarar görmüştür. Göç dalgasının ardından, kaynaşma süreci başlayıp diğer milliyetlerden insanlarla tanıştıkları vakit Doğu Almanlar için asıl sancılı zaman başlamıştır. Bu zaman Doğu Almanya’da doğmuş, büyümüş insanlar için o kadar sancı dolu olmuştur ki, artık geçmişinden nefret eden ve geçmişini unutmayı arzulayan bir nesil ortaya çıkmıştır:

⁹⁴ Hensel, *Zonenkinder*, 66.

“...uzun zamandır o masalsı zamanı unutmak istiyorduk. Hiçbir şeyi, bu zamanın mümkün olduğunca çabuk silinmesinden daha çok dilemiyorduk.”⁹⁵

Hensel’in bahsi geçen zamanı unutmak istemesi bir bitkinlik duygusunun sonucudur. Düzenli olarak insanların Doğu Almanya’yı küçümsemesi, orada yetişen insanların aslında hiçbir şey yaşamadıklarını düşünmesi gibi fiiller Hensel ve ait olduğu nesli biktirmiştir. Yabancı, yeni tanıştıkları insanlar bir yana en yakın arkadaşları tarafından bile bu tür baskılara maruz kalmaları, bir neslin geçmişini unutmak istemesine yol açmıştır:

“...Jenny de durumun ne kadar iyiye gittiğinin net bir şekilde görüldüğünü, Batı Almanya ve Doğu Almanyanın kıyaslanamayacağını anlatan standart açıklamaya başlamıştı. Özgürlüğün gelmiş olması güzelmiş, 40 yıl boyunca hiçbir şeyi bu kadar arzulamamışlar.”⁹⁶

Görüldüğü üzere, en yakın arkadaşları tarafından dahi bu tür baskılara maruz bırakılmanın sonucu olarak bir nesil geçmişte yaşadığı zaman zarfının silinmesini arzulamıştır. Söz konusu nesil henüz yaşantılarının şokunu atlatamamışken başka bir şoka maruz bırakılmıştır. Sağlıklı bir eğitim almak yerine bunları yaşamak zorunda kalmış bir neslin, bütün bunların üzerine bir kez daha sağlıksız ilişkilere maruz kalması olumlu sonuçlar doğurmayacaktır. Henüz geçmişin ezikliğini üzerinden atamamışken, her türlü olumsuz muameleyle mukavemet testine tutulmak kolay olmamıştır ki, bu zaten net olarak anlaşılabilmektedir. Diğer insanların ise bunu çok da önemsemedikleri bu konuda hassas davranmadıkları, karşılarında duran tarafa karşı, bilinçli veya bilinçsiz, sağlıklı bir yaklaşım sergilemedikleri de açıktır:

“Marsilya öğrenci yurdundaki Cezayirli oda arkadaşım köylerinde günlük kırımların yaşandığı ailesini arayıp herkesin hayatta olup olmadığını sorardı. Bu arkadaşım neden Doğu ile Batı arasındaki farklarla ilgilesin ki?”⁹⁷

İnsanların bazıları kendi problemleri olduğu için, bazıları konuşmaya değer bulmadığı için, bazıları da sadece sıkılmış oldukları için Doğu meselesine değer

⁹⁵ Hensel, *Zonenkinder*, 14.

⁹⁶ Hensel, *Zonenkinder*, 69.

⁹⁷ Hensel, *Zonenkinder*, 40.

vermemiştir veya bu meselenin üzerine çok da düşmemiştir. Bir şekilde olayların yanından geçmek veya sadece dışardan bakmakla yetinmek o zamanki insanların tercih ettiği yol olmuştur. Oysaki içeridekilerin durumu o kadar da hafife alınacak cinsten değildi. Her ne kadar içerdeyken, aldıkları kara eğitimin getirisi olarak, durumun ciddiyetinin farkında olmasalar da üzerinden zaman geçtikten sonra açılan yaraların büyüklüğünü görmüşlerdir. “Doğu, çoğu zaman kafamızda kurduğumuz bir fanteziden başka bir şey değilmiş...”⁹⁸ diyen Hensel, durumun o an ne derece farkında olduklarını net olarak anlatmıştır. İşte bu farkına varmışlığın getirdiği şokun üzerine bir de insanların Doğu’yu aptal bulması insanların, şoku atlatmaları bir yana dursun şok derecesini katlamıştır. Unutulmamalıdır ki Duvar’ın enkazı altında bir neslin hayatı kalmıştır. Diğer insanların hakir gördüğü, yaşanmaya değer bulmadığı o zamanın içinde bir neslin yaşanmışlıkları yatmaktadır. Gerçek şu ki acısıyla, rüyasıyla, özlemiyle, mutluluğuyla bir nesil o zamanı yaşamıştır. O zamanı silmek veya unutmak belki önünü görmek, diğer toplumlarla kaynaşmak adına yardımcı bir adım olacaktır, fakat başka bir açıdan bir neslin kaybolmasına, hislerini bastırmasına, başka bir yüze bürünmesine neden olacaktır. Unutulmamalıdır ki dışarıdan görünenle içeride yaşanan her zaman örtüşmez. Dışarıdan bakıldığında o yaşanmaya değer görülmeyen zamanları bir nesil masalsı⁹⁹ bulabilir. Yine aynı şekilde o zamanı özleyebilir:

“...hepimize göre; gezilere, bayrak törenlerine, 20 kişilik odalara ve 14 gün süren papatya çayına rağmen hayat heyecan vericiydi.”¹⁰⁰

[...]

“...Doğu Berlin’de doğan arkadaşlarım buranın artık memleketleri olmadığını, eski güvenilir avluları, eski fırınları, siva yapılmamış evleri özlediklerini söylüyorlar...”¹⁰¹

[...]

“...bizim çocukluğumuzda her şey farklıydı...”¹⁰²

[...]

“Bugün burada, bir zamanlar görüldüğü gibi görünen çok az şey var.”¹⁰³

⁹⁸ Hensel, Zonenkinder, 74.

⁹⁹ Hensel, Zonenkinder, 14.

¹⁰⁰ Hensel, Zonenkinder, 103.

¹⁰¹ Hensel, Zonenkinder, 45.

¹⁰² Hensel, Zonenkinder, 150.

¹⁰³ Hensel, Zonenkinder, 155.

Görüldüğü üzere *Sınır Çocukları* romanının birçok yerinde eski hayata dair özlem duygusu içeren ifadelerle rastlamak mümkündür. Eski hayattan vazgeçmenin bütünüyle bir hayatı silmek olduğu bir gerçektir. Geçmişin olmadığı bir yerde gelecekte söz etmek mümkün değildir. Bunu bilmeyen veya anlamak istemeyen insanların Doğu Almanlara karşı yaklaşımı Doğu Almanlar'ın işini güçleştirmiştir. Zaten bir hayli zor bir süreçten geçen bu insanlar bir de karşılarında kendilerini anlamayan insanlarla karşılaşmış ve hayal kırıklıklarını misliyle artırmışlardır. Bütün bir hayatın anı¹⁰⁴ olarak kaldığı ve bütün bir hayatın sadece özel anılarla¹⁰⁵ dolu olduğu düşünüldüğünde Duvar'ın bir nesile ne yaptığını şurada görmekteyiz: “*Bütün bir nesil yok olmakla karşı karşıyaydı.*”¹⁰⁶ Ayrılıklar ve kırılmalarla dolu,¹⁰⁷ belirli bir sürece yayılmış yumuşak bir geçiş yerine, ani ve sert bir geçiş geçiren bu neslin yorgunluğu yeni yaşamlarına da yansımıştır.

1 Mayıs,¹⁰⁸ Lenin,¹⁰⁹ sosyalizm,¹¹⁰ sosyalist aydınlanma,¹¹¹ NSDAP,¹¹² * proleterya,¹¹³ siyasi parti,¹¹⁴ bayrak töreni,¹¹⁵ milli marş¹¹⁶ gibi kavramlarla yetiştirilmiş bir neslin sağlıklı düşünmesi, sağlıklı hareket etmesi zaten beklenemez. Söz konusu nesil, geçmişte tatile gitmek için bile devletten izin almak durumunda kalmıştır.¹¹⁷ “*Biz annenin değil, devletin yanında büyüydük*”¹¹⁸ inancıyla yetiştirilerek kara eğitimin sınırlarını zorlamış bir neslin normal hayata entegre olma süreci elbette kolay olmayacaktır. Bu yüzden özellikle hassas olunması, yaraların sarılması gereken bir süreçte insanların, Doğu Almanlar'ı “*ikinci sınıf insan*”¹¹⁹ olarak görmesi en az Doğu Almanya döneminde yapılan hatalar kadar büyük bir hata olmuştur. Bu tür yaklaşımlar

¹⁰⁴ Hensel, *Zonenkinder*, 138.

¹⁰⁵ Hensel, *Zonenkinder*, 159.

¹⁰⁶ Hensel, *Zonenkinder*, 160.

¹⁰⁷ Hensel, *Zonenkinder*, 160.

¹⁰⁸ Hensel, *Zonenkinder*, 84, 99.

¹⁰⁹ Hensel, *Zonenkinder*, 14, 85.

¹¹⁰ Hensel, *Zonenkinder*, 85, 87, 94.

¹¹¹ Hensel, *Zonenkinder*, 126.

¹¹² Hensel, *Zonenkinder*, 110.

* Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi, Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei.

¹¹³ Hensel, *Zonenkinder*, 102.

¹¹⁴ Hensel, *Zonenkinder*, 93.

¹¹⁵ Hensel, *Zonenkinder*, 16, 129.

¹¹⁶ Hensel, *Zonenkinder*, 138.

¹¹⁷ Hensel, *Zonenkinder*, 125.

¹¹⁸ Hensel, *Zonenkinder*, 104.

¹¹⁹ Hensel, *Zonenkinder*, 149.

yüzünden Yeniden Birleşme'nin Doğu Almanlar üzerinde yarattığı mutluluk uzun sürmemiştir. Başlarda; seyahat serbestliği, ifade özgürlüğü, yeni seçim sistemi¹²⁰ gibi değişiklikleri görüp “...iyi ki Duvar düştü!”¹²¹ diyerek mutluluklarını dile getiren Doğu Almanlar arasında şu ortak görüş hakimdi: “...her şey olmasa da birçok şey daha iyi...”¹²² Fakat gerek insanların yaklaşımı, gerekse entegrasyon adı altında uygulanan politikalar Doğu Almanlar'ı tamamen farklı bir yöne itmiştir. Kendi evlerinde bile yabancı olmalarını sağlamıştır: “Fark ediyoruz da, memleketimizde bir parça misafir oluşumuz bizi korkutuyor.”¹²³ Daha öncesinde iyi veya kötü, Sovyet gölgesi altında da olsa ait oldukları bir evleri olan Doğu Almanlar bir müddet sonra doğal olarak kimlik karmaşası yaşamaya başlamıştır: “Şimdi, kendi hayatımda turist olarak hareket etmekten nefret ediyorum...”¹²⁴

Bir yere ait olamamanın Doğu Almanlar üzerinde oluşturduğu hisler esas itibariyle sadece olumsuzdur. Hem Duvar süresince hem de Yeniden Birleşme sağlandıktan sonra Doğu Almanlar'ın tabii tutulduğu uygulamaların bütünü ele alındığında, başta amaçlanmış şeyin ne olduğunun bir önemi olmaksızın, sonuç olumsuzdur. Doğu Almanya'nın kendi belirlediği kalıplara göre bireyler yetiştirmek istemesi, ardından Federal Almanya'nın Doğu Almanlar'ı yine kendi belirlediği, ileride itaatkar olacak, sorun çıkarmayacak bir kalıpta yetiştirmek istemesi bir neslin kimlik kargaşası yaşamasının yanı sıra, iki farklı yüzle¹²⁵ yetişmesine neden olmuştur. Bu kargaşa *Sınır Çocukları* romanında şöyle özetlenmektedir:

“Biz ne Doğu Almanya'da ne de Federal Almanya'da büyüdük. Biz, içindeki her şeyin yeniden inşa edilmek zorunda olduğu, taşın taş üstünde kalmadığı, hali hazırda hiçbir hedefin ulaşılmadığı bir bölgenin çocuklarıyız.”¹²⁶

Bahsi geçen bütün bu yaşanmışlıkların sonucu için Hensel, “Bu zaman zarfında çocukluğumuz, adı ve adresi olmayan, kimsenin açmaya ilgi duymadığı bir müze

¹²⁰ Hensel, *Zonenkinder*, 154-155.

¹²¹ Hensel, *Zonenkinder*, 143.

¹²² Hensel, *Zonenkinder*, 153.

¹²³ Hensel, *Zonenkinder*, 166.

¹²⁴ Hensel, *Zonenkinder*, 32-33.

¹²⁵ Hensel, *Zonenkinder*, 137.

¹²⁶ Hensel, *Zonenkinder*, 159-160.

olmuştur.”¹²⁷ demektir. Çocukluğa dair resimleri, hafızasından bir bir silinen bir nesil kaybolmuştur. Normal şartlarda insanların refahı için var olan politikaya, insanlar kurban edilmiştir. Doğu Almanya’nın, sözde insanların refahı için getirdiği, insanlara kolaylık sağlamasını amaçladığı dünya görüşüne kendi insanlarını kurban etmesinin savunulacak bir tarafı yoktur. Hitler döneminin fiziksel, gözle görülür baskılarının yerini psikolojik, gözle görülmeyen uygulamalar almıştır. Pratikte hiçbir fark olmamasına rağmen Doğu Alman eğitimi insanların çok da mercek tutmadığı veya tutmak istemediği bir konu olmuştur. Görüldüğü üzere, amaç pratikte çok net olarak aynıdır. Amaç; daha önce belirlenmiş şekillerde, suskun ve itaatkar bir nesil yetiştirmek olmuştur.

Normalleşmeye çalışan, aslına dönmek için uğraşan bir toplumun bütün bu gelişmelere maruz kalması hazindir. Daha en başında, büyük acıların yaşandığı ve 55 milyon insanın ölümüyle sonuçlanan bir savaştan sonra insanların hayalini kurduğu bir ülkenin yerine kara eğitimi sonuna kadar uygulayan ve kendi belirlediği kalıplara göre bireyler yetiştirmeyi amaçlayan bir ülkenin kurulması kelimenin tam anlamıyla hayal kırıklığı olmuştur. Geçmişten ders alınmayarak hayal edilenin aksine bir ülkenin kurulmuş olmasının dışında, bu ülkenin varlığını onlarca yıl sürdürmesi de insanlarda ayrı bir hayal kırıklığı oluşturmıştır. Duvar’ın ardından, daha en başında nasıl bir Almanya kurulması gerekiyorsa o tür bir Almanya oluşturulmuştur veya en azından bunun için çabalanmıştır. Doğu Almanya on yıllar boyunca tabii olanın dışında, olması gerekenin ötesinde bir kimliği edinmek için harcadığı enerji ve kaynağı bu defa tabii olana, olması gerekene dönüş için harcamıştır. Duvar’ın varlığını sürdürdüğü esnada insanları olması gerekenin dışına doğru eğitmek, Duvar’ın ardından da insanları olması gerekene doğru eğitmek bir toplum için tamamen güç kaybı olmuştur. Bir toplumun hem başkalaşmak hem de aslına dönmek için enerji kaybetmesi, bir neslin büyük çoğunluğunun benliğini unutmasına, dolayısıyla kaybolmasına neden olmuştur.

¹²⁷ Hensel, *Zonenkinder*, 20.

3.2. JANA HENSEL’İN “YENİ ALMAN KIZLARI” ADLI ROMANINDA KARA EĞİTİM

Alman kadın hareketinin öncülerinden, gazeteci Alice Schwarzer’in konferansından sonra Jana Hensel’in, Elisabeth Raether ile konuşması *Yeni Alman Kızları* romanının yazılmasına zemin hazırlamıştır. İnsanları yakından ilgilendiren kadın ticareti, kızların günlük hayatta maruz kaldığı uygulamalar, kadınların maruz kaldığı baskı, tesettür, sünnet, namus cinayetleri gibi konuların konuşulması gerektiğini düşünen Hensel ve Raether bu romanı yazma kararı almışlardır. Susmanın, bu konuları tabu olarak saklamanın insanlığa herhangi bir fayda sağlamadığı gerçektir. Dünyada hiçbir sorun yoktur ki kendiliğinden, hiçbir karşıt eylem sergilenmeden çözülmüştür.

Jana Hensel ve Elisabeth Raether, kendilerinin ve ait oldukları neslin kızlarının yaşadığı, olumlu veya olumsuz, her türlü durumu yalın bir dille ifade etmek üzere *Yeni Alman Kızları* romanını yazmışlardır. Kendi yaşadıklarından yola çıkarak yazdıkları bu otobiyografik romanda odak noktası kadınlar ve yaşadıkları olumsuzluklar olmuştur. Yaşananların ortak sorunlar olduğunu hissettirmek adına, eserde anlatıcı türü olarak “biz anlatıcı” tercih edilmiştir. Anlatıcının olay örgüsüne hakim olduğu, bizzat olayların içinde bulunduğu net olarak görülmektedir. 2008 yılında yayımlanan kitap, dünyadaki kızların, ama daha çok Alman kızlarının yaşadığı hayatları anlatmaktadır. Özellikle Doğu Alman kızlarının nasıl bir yaşayışa tabii olduklarını ve Duvar’ın ardından neler yaşadıklarını, nasıl bir dönüşüm geçirdiklerini gözler önüne sermektedir. Bunun yanı sıra Berlin ve Paris,^{*} arkadaşlıklar, aile, aşk, kimlik gibi konulara ışık tutmaktadır. Bu romanda Doğu Alman kızlarının nasıl yetiştirildiği, ne tür eğitimlere tabii tutuldukları, hayalleri ve karşılaştıkları gerçekleri inceleme fırsatı elde edeceğiz. Bunun yanı sıra genelden özele birçok hisse, duruma ayna tutmaya çalışacağız. Son olarak, hangi etkenlerin bu kızlara karşı kara eğitim kullanılmasına neden olduğu, bu kısımda ayrı bir inceleme konusu olacaktır.

Doğu Almanya’da sosyalist rejimin hüküm sürdüğü günlerde uykuda olan bir neslin, Duvar’dan sonra diğer toplumlarla kaynaşma sürecine girmesiyle uyanma süreci başlamıştır. Bu uyanma sürecinde daha önce benimsenen ahlaki değerlerin, ideolojik

^{*} Sembolik olarak: Burada, Berlin ve Paris, Doğu Almanya ve diğer ülkeleri sembolize etmektedir. Doğu Almanya için Berlin, geriye kalan gelişmiş ülkeler için Paris esas alınmıştır.

^{**} die drei K: Kinder, Küche, Kirche (Çocuklar, mutfak, kilise).

görüşlerin, durumlara karşı olan yaklaşımları değişmeye başlamıştır. Daha öncesinde gerek benimsedikleri ideolojik görüşün, gerekse benimsedikleri ahlaki değerlerin getirisi olarak verdikleri tepkiler, Duvar’dan sonrakilerden farklıydı. Fakat Duvar’ın ardından bir nevi gerçek dünyayla tanışmalarının ardından yaşantılarında olduğu gibi, durumlara karşı yaklaşımları da değişmiştir. Sosyalist rejimin öncesine bakıldığında nasyonal sosyalist bir görüşün kalıntılarından kurulan bir devletin yetiştirdiği bireyler olarak “kadınlık” kavramına ait çerçeve kesin çizgilerle belirlenmiştir. Adolf Hitler’in 3 K** ile yükümlü tuttuğu kadınlar otomatik olarak sistemin dönen çarkında bir yere oturtulmuşlardır. Hitler’e göre yükümlülükleri çocuklar, mutfak ve kilise olan Alman kadınları bu çerçevenin dışına çıkamamışlardır. Çocuklarını büyütmek, yemek yapmak ve ibadet etmek bir Alman kadınının asli görevleri olarak tanımlanmıştır. İşte böyle bir görüşün ardından yine sosyalist, ama demokrat sosyalist olan bir ülkede de kadınlara bunlardan çok da farklı görevler yüklenmemiştir. Kadınların sosyal hayattaki yeri en başından belirlenmiş ve hayatları buna göre şekillendirilmiştir. Sosyalist Doğu Almanya, hem benimsediği dünya görüşü itibarıyla hem de maruz kaldığı Batı Almanya kompleksinden dolayı güçlü, dirençli, vatanını ve inandığı görüşü savunabilecek durumda kadınlar yetiştirmeyi amaç edinmiştir. Kadınların her şeyi yapamadığını düşünen rejim, erkeklerin üzerinden yürümeyi daha mantıklı bulmuş, bir işe yaramak isteyen kadınların da onlar gibi, yani erkekler gibi olması gerektiğini savunmuştur. Onlara göre ‘kadın gibi kadın’ ancak yarım insan olabilmektedir. ‘Erkek gibi kadın’ yetiştirmeye okuldaki sportif faaliyetlerle başlayan bu güç, devamında sosyal ve iş hayatının neredeyse her kademesinde devam etmiştir. Buna, kara eğitimin de getirisi olarak gönülden inanan ve böyle yetişmek isteyenlerin sayısı azımsanmayacak seviyededir. Sosyalizme gönülden inanmış ve davası için yapamayacağı olmadığını düşünenler, gücü elinde bulunduranların öngördüğü uygulamaları gönüllü olarak yerine getirmiştir. Bunu gönüllü olarak yerine getirmek isteyenler olduğu gibi buna karşı duranlar da elbette olmuştur. *Yeni Alman Kızları* romanında bu durumdan şöyle yakınılmaktadır: “Ben, erkek gibi olmak isteyen bir kadın olmak istemiyorum.”^{128*}

¹²⁸ Jana Hensel – Elisabeth Raether, *Neue deutsche Mädchen*, Rowohlt Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg 2008, 52.

* Bu ve bundan sonraki “Neue Deutsche Mädchen” alıntıları orjinal dilinden Türkçe’ye tarafımızdan çevrilmiştir.

Devlet, kendisine üye olan bireylere istemedikleri şeyleri yaptırmaya kalkarsa o bireylerde kimlik kargaşasının başlaması kaçınılmazdır. Doğu Alman kızlarının birçoğunda zaten Duvar'ın bir getirisi olarak ezilmişlik hissi varlığını sürdürürken üzerine bir de Duvar'ın ardından yaşadıkları diğer milletlerden duygusal ve zihinsel anlamda geri kalmışlık duygusu eklenmiştir. Bu, ister istemez o kızları rol yapmaya, olmadıkları ve istemedikleri şekilde davranmaya itmiştir. Burada bütün bu durumun neden başladığı, neyi amaçladığı değil kimlik kargaşasının konuşulması gerekmektedir. Kimlik kargaşasında zirvede bulunan bu bireyler istemedikleri bir hayatı idame ettirmek durumunda kalmışlardır: “...hayatım, benim istediğim gibi yürümüyor.”¹²⁹

İstenmedikleri bir hayatı yaşamak zorunda olan bu kızların, bazıları rejimin dayatmalarından, bazıları geçmişe duydukları özleminden, bazıları da bitmek bilmeyen değişim ve dönüşümlerden yakınmaktadır. Farklı sebeplerden de olsa sonuç bir neslin benliğini kaybetmesi ve rol yapmak durumunda kalmış olmasıdır. Bu; bir neslin susmasına, kendi içine kapanmasına, dışarıya karşı temkinli, hatta kapalı olmasına neden olmuştur:

“Bekleme ve susma sanatına hakimdim...”¹³⁰

[...]

“...insanlarla tanışmaya karşı kapalıydım.”¹³¹

[...]

“İnsan uzun zaman kapalı kalınca ve bir zaman sonra bu durumu kabullenince...”¹³²

[...]

“...adımlarımın her birini, hayal kırıklığına uğratmaktan korkmadan hesap etmek...”¹³³

[...]

“Aslında heyecan, etrafa bağırma, sıcak hisler gibi duyguları çok da seviyorum.”¹³⁴

¹²⁹ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 51.

¹³⁰ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 128.

¹³¹ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 55.

¹³² Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 23.

¹³³ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 34.

¹³⁴ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 16.

Dış dünyaya kapalı olmak ve bu durumu kabullenmek, korkarak yaşamak, insanı insan yapan duyguları kaybetmek gibi sonuçları olan geçmişe karşı nefret duygusu Doğu Alman kızlarında sık görülen bir durum halini almıştır. Hayata dair genel duyguları, özlemleri, hayalleri ve yaşanmışlıkları olan bir topluluğun belirli hadiselerden sonra gerek adımlarını sağlam atmak istemelerinden, gerekse bir daha aynı durumlara düşme korkusundan dolayı yaşama sevinci kalmamıştır. Onların hayal ettikleri değil de hayatın onlar için uygun gördüklerini yaşamak zorunda kalan bir topluluğun hayal edilen ile var olan gerçeklik arasında kalması durumu o topluluğu çıkmaza sürüklemiştir. Bir nevi Adolf Hitler'in yaptığı gibi, kadınlar için belirli kurallar çizilmiş ve topluluğa aslında ne istediği sorulmamıştır. Bu topluluk da sonuç olarak istediğini değil, uygun görüleni yaşamak durumunda kalmıştır. Bir nevi başkalarının senaryosunu yazdığı bir filmde oyunculuk yapmışlardır. İşin en acı tarafı ise bu topluluğun dönen oyunun farkında olmasıdır: *“Bizim hayatımız, Jana’nınki ve benimki, bir drama değildir.”*¹³⁵ Yaşanan durum, buradaki şekilde ifade edilmektedir. Fakat bunun için bir şey yapılmadığı veya yapılamadığı da hissedilmektedir. Gücü elinde bulunduran otoritelerin çizdiği çerçeve ne ise, Doğu Alman kadınlarına sadece o yönde yaşama fırsatı tanınmıştır:

*“...çocuk eğitimi, belirli kadın işi olarak görülmektedir.”*¹³⁶

[...]

*“...duygusal bağımlılık duygusu, benim kabullendiğim kadarıyla, bir kadınsılıktır.”*¹³⁷

[...]

*“Aşkı dışıl romantik olarak algılamak şüphesiz bireysel bir düşünce değildir.”*¹³⁸

Somut hayattan duygulara kadar her bir çizginin başkaları tarafından çizildiği Doğu Alman kadın hayatında, kadınların başka bir yöne doğru gitme şansı olmamıştır. Gücü elinde bulunduran otoriteler ve toplumun Doğu Alman kadınları için öngördüğü durumlar ve fiiller neyi gerektiriyorsa bu insanlara sadece onu yapma imkânı verilmiştir. Aksi bir durum söz konusu olmamıştır. Aynen karanlık dönemlerde olduğu

¹³⁵ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 25.

¹³⁶ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 81.

¹³⁷ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 126.

¹³⁸ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 202.

gibi kadının yeri toplum tarafından çizilen çerçevenin dışına çıkmamıştır. Bahsi geçen dönemlerde herhangi bir ideolojinin çok da güçlü etkisi olmamıştır. Fakat Doğu Almanya döneminde var olan öngörülerin üzerine bir de sosyalist görüş eklenmiştir. Bu, kendileri için yaşam alanı belirlenen bireylerin işini daha da güçleştirmiştir. Toplumun ayıp, yasak, din, ideoloji, namus gibi kavramların ardına sığınarak kadınları istedikleri yöne çekme eğilimi karşısında bu kadınlar, genç yaşta aldıkları eğitimin en büyük getirisi olan kabullenilmişliğin de etkisiyle hiçbir ses çıkaramamışlardır:

“Düşünüyorum da, söz konusu durumlarda ben ne yapardım ve kendime soruyorum, bir kadın, bir anne ve bir eş için o zamanki toplumsal durumlar nasıldı?”¹³⁹

Görüldüğü üzere, toplumun kadın için oluşturduğu yaşam tasavvuru karşısında yeni neslin belki sorgulama, belki karşı durma isteğinden dolayı bir nebze bir kıpırdama oluşmuştur. Geçmişte verilmeyen tepkilerin verilmeye başlandığı bir dönemin getirisi olarak kadın hareketleri¹⁴⁰ ve feminist etkinlikler¹⁴¹ başlamıştır. Bunlar aşağı yukarı Duvar’dan sonraki döneme denk gelmesi manidardır. Daha öncesinde, hiç kimse bunları gerçekleştirmek bir yana bunlara kalkışma imkanı bile bulamamıştır. Erkeğin egemen olduğu bir toplumda yetişmiş ve bu durumu kabullenmiş bir neslin bu tür durumlara karşı çıkma girişiminin olmaması doğaldır. Bunun yanı sıra kadınların sosyal, ekonomik ve kültürel açılardan bağımlı olmasının da etkisi hiç kuşku yok ki büyüktür. Eğitim ve öğretimin genelde erkek bireyler tarafından işgal edilmesi de bunda etkilidir. Bu tür mekanlarda erkeğin dış dünyadan, kadının da iç dünyadan sorumlu olması kabullenilmiş bir durum halini almıştır. Erkeğin yeni kıyılar keşfetmesi alışılmış bir durumken, kadınlar için böyle bir durum söz konusu olmamıştır. Kadınların çoğu zaman, dış dünyayla teması bile uygun görülmemiştir. Duruma dışarıdan müdahil olan insanlar, kadınların işe yaramadıklarını düşünmüş ve karşı tarafı bu düşünceye inandırmıştır: *“Kadınlar, açık bir şekilde aptal olarak görülmekteydi.”¹⁴²* Bu durum kadınların kendilerini “aptal”, “işe yaramaz”, “ikinci sınıf insan” olduklarını düşünmelerine neden olmuştur.

¹³⁹ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 80.

¹⁴⁰ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 83, 84, 93.

¹⁴¹ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 83.

¹⁴² Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 183.

Kadınların, esas itibariyle erkeklerin yaptığı her şeyi yapabildiği genel anlamda kabul gören bir görüştür. Yine aynı şekilde, erkeklerin düşünebildiği her şeyi düşünebildikleri de genel kabul gören bir görüştür. Sosyal, akademik ve iş hayatında kadınların varlığının avantaj olduğu, var olan başarıyı artırdığı da başka bir gerçektir. Fakat eril toplumlarda, erken yaşlardan itibaren yetişkinlik ve hatta yaşlılık dönemine kadar sistematik bir şekilde kadınlara, işe yaramadıkları hissi genel olarak aşılansmaktadır. Bir müddet sonra kadınların kendileri de buna inanmaktadır. Kadınların istedikleri her işi yapabilme becerilerinin olduğu, *Yeni Alman Kızları* romanında şöyle ifade edilmektedir:

“Öyle görünüyordu ki; kadınlar, istedikleri zaman, erkeklerin başardığı her şeyi başarabilmekteydi.”¹⁴³

Bu gibi düşüncelerin millet arasında yayılmaması için otoriteler her türlü tedbiri almıştır. Bu, kadınlardan ziyade o toplumun üzerine kurulu olduğu ilkelere zarar vermiştir. Sonuç itibariyle kazandırdığı bir şey de olmamıştır. Kadınların başarısızlık, düşünememe, işe yaramama gibi çağ dışı görüşlerle suçlanması onları dışarıdaki dünyadan uzak tutma çabasından kaynaklanmaktadır. Erkeğin egemen olduğu bir toplumda ideolojik yaptırımların da etkisiyle başka bir durum zaten varlığını sürdürememiştir. En alt kademededen en üst kademeye kadar iplerin erkeklerin elinde olduğu bir yaşamda kadınların varlığını sürdürmesi bile mucize olarak görülebilir. Erkeklerin hâkim olduğu iş hayatında¹⁴⁴ psikolojik baskı, taciz gibi olaylar yüzünden kadınların iş hayatına girmeleri engellediği gibi başlamayan bir kariyerin bitmesine neden olmuştur. Tek yapabilecekleri işin kendi biyolojik oluşumlarını kullanmak olduğuna inandırılmış kadınların, yaptıkları tek şey de doğal olarak bu olmuştur. Kadınlara sıcak sohbet hatları,¹⁴⁵ sex fuarları,¹⁴⁶ porno fuarları¹⁴⁷ gibi alanlarda çalışma imkânı sunulmuştur. Neredeyse sadece, erkek cinsinin yapmasının mümkün olmadığı yerlerde kadınlar istihdam edilmiştir. Diğer taraftan, geri kalan bütün işleri sadece erkeklerin yapabildiği görüşü egemen kılınmıştır. Otto Grotewohl’dan Lothar de

¹⁴³ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 65.

¹⁴⁴ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 185.

¹⁴⁵ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 23.

¹⁴⁶ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 169, 186.

¹⁴⁷ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 173.

Maiziere'ye kadar devlet yöneticilerinin tamamının erkek olduğu¹⁴⁸, sosyalist görüşün güç, inanç, kararlılık gibi kavramlarıyla yoğrulmuş bir toplumdan farklı bir durumun beklenemeyeceğinin kadınlar da farkındadır:

“Batı, babamı istemiyordu. Doğu Almanya’da topladığı tecrübelerle hiçbir işe başlayamazdı.”¹⁴⁹

Dışarıdan bakıldığında, Doğu Almanya’nın uyguladığı politikaların insana hiçbir şey kazandırmadığı, tam aksine kaybettirdiği iddia edilmektedir. Neredeyse bütün uygulamalarında sadece halkın, dolayısıyla bireyin kaybettiği uygulamalar, bu uygulamaları isteyenlere de sonuç olarak bir şey kazandırmadığı söylenmektedir. Jana Hensel, Doğu Almanya için şöyle demektedir:

“Belki de bunun gibi hadiseler, babamın dünyanın yanlış tarafında doğmuş olduğu duygusunu erkenden taşımasına yardımcı olmuştur.”¹⁵⁰

Hensel’in “yanlış taraf” olarak nitelendirdiği Doğu Almanya’nın birçok kişi tarafından böyle görülmesinin tesadüf olma olasılığı düşüktür. Geçmişte insanlara yaşattığı tecrübeler ve özellikle de Batı Almanya ile kıyasında insan noktasında geride kalması itibarıyla böyle görülmektedir. İnsanları istemedikleri kalıplara sokmaya çalışan, onları buna mecbur kılan bir zihniyete sempati duyulması beklenemez. Uygulamalarının geçmişte kalmasına rağmen hala insanlarda korku oluşturmaları, insanların ne denli bezdiklerinin göstergesidir:

“Mutlu fakat sadece, sosyalizmin ondan istediği itaatten rahatsız: <Okulda tek sıra halinde durma, görünüşte kalan anlamsız disiplin, bayrak töreni, gözler sola, gözler sağa. Bunların sosyalizmle ne alakası var?...¹⁵¹

Sosyalizm adı altında insanların tabii tutulduğu anlamsız uygulamalar sonucunda Doğu Almanya “yanlış taraf” yaftasını üzerine almıştır. Oysaki bu uygulamaların, sosyalizmin temel esaslarına bakıldığında, sosyalizmle alakası bulunmamaktadır. Bu uygulamalardan biri olan kadınları sosyal hayattan ve çalışma hayatından uzak tutma

¹⁴⁸ Bundesarchiv, Bestand Ministerrat der DDR.

¹⁴⁹ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 120.

¹⁵⁰ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 111.

¹⁵¹ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 105.

çabası bir şey kazandırmamaktadır. Bu uygulamaların sonuçlarına bakıldığında ne otoriteyi elinde bulunduranlar ne de halk kazanmıştır. Sadece onları bu hale getirenler karşı bir nefret duygusu oluşmuştur. Gerçi, kara eğitimi uygulayanlar bir neslin ileride kendilerinin aleyhinde konuşmamalarını amaçlamışlardır ama demek ki yine aradan nadir de olsa durumun farkında olan, bu duruma karşı sesini yükselten bireyler çıkmıştır. Bütün bu uygulamaların sonucu olarak kadın olmaktan, Doğu Alman olmaktan utanç duyanlar olmuştur:

“Kulağa ne kadar dramatik gelirse gelsin fakat kadın olmanın ne demek olduğunu keşfetmek benim için Duvar’ın yıkılması kadar yıkıcı bir anlama sahipti.

...

Bir şekilde, zamanla bu tecrübenin ortaya çıkması Doğu Alman olmanın ne anlama geldiğiyle eşitti...”¹⁵²

Doğu Almanya’nın kendi insanları için uygun gördüğü uygulamaların sonuçları yukarıda net olarak görülebilmektedir. Halbuki kadınların serbest bir şekilde yaşaması, iş hayatına entegrasyonunun olumlu sonuçları ileriki yıllarda görülecektir. Yeniden Birleşme sağlandıktan ve aradan yıllar geçtikten sonra şansölyelik makamına gelen Angela Merkel de bir kadındı, üstelik eski Doğu Almanya’dan bir kadındır. Bu tür durumlarla, ileride sık sık karşılaşılabileceği daha en başından açık bir şekilde görülmüştür. Fakat yine de Doğu Almanya sürecinde gerek düşünmenin dahi yasak olmasından, gerekse daha temel ihtiyaçları olduğundan kadınlar bunu öngörememişlerdir. Hatta Duvar’ın ardından bile kadınların sosyal hayata, iş hayatına, akademik hayata kanalize olmaları vakit almıştır. Ancak 2000li yılları atlattıktan, artık milenyum rüyasına ulaşıldıktan sonra Angela Merkel gibi örneklerin de yardımıyla Doğu Alman kadınları dış dünyaya açılabilmişlerdir:

“Angela Merkel daha o zamanlar en ilgi çekici, belki de en esrarengiz politik figürdü, sadece ana muhalefetin başında olsa da. Doğu’lu kadın beni büyülüyordu, onu takip ediyordum, onunla ilgili şeyleri okuyordum.”¹⁵³

¹⁵² Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 119.

¹⁵³ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 173.

Merkel, henüz Federal Şansölye olmamışken, Federal Meclis'te ana muhalefet partisinin başındaki kadinken bile Doğu Alman kadınlarını kendisine hayran bırakabilmiştir. Burada, asıl mesele Merkel değildir; asıl mesele Doğu Alman kadınlarının da bir şeyleri başarabilmesidir. Onların da iş hayatında, sosyal hayatta, akademik hayatta var olabileceklerini göstermesi adına önemli bir semboldür. Merkel daha sonrasında 10 yıl içerisinde 9 kez Dünyanın En Güçlü Kadını¹⁵⁴ seçilecekti. Bu, bir yana dursun; ifade ettiğimiz gibi ana muhalefet partisinin başında olması bile Doğu Alman kadınları için motivasyon kaynağı olmuştur. Duvar'ın varlığını koruduğu süre zarfında, söz konusu kadınlar dış dünyadan o denli koparılmışlardır ki sıradan bir bayan memur bile bulmak imkansız kılınmıştır. Bu durum, kendine öyle bir yer edinmişti ki, ifade ettiğimiz gibi, milenyumun ardından bile bu durumu değiştirmek kolay olmamıştır.

Kadınlara bu denli yüklenildiği bir ortamda, kadınların kendilerini o ortama, o topluma ait hissetmeleri beklenemez. Bütün bu uygulamaların ve oluşturulan kadın imajının işin esasında bunları isteyen, sistematik olarak planlayan otoritelere zarar vermiştir. Bu uygulamaların her biri Doğu Alman kadınlarını ülkelerine karşı bir adım daha soğutmuştur. Kendisinin sosyal hayattan, iş hayatından ve akademik hayattan soyutlanması istenen bir bireyin bütün bunları önüne sunan bir otoriteye, topluma ve hatta hayata sempati duyması beklenemez. Bunun sonucunda gönül göçü baş göstermiştir. Bulunduğu ortamda kendisini değerli hissetmeyen, mutlu olamayan bu bireyler, zihinsel ve duygusal anlamda göç etmişlerdir. Ait olamama hissinin sonucu olarak “coğrafi memleket”¹⁵⁵ ve “sosyal memleket”¹⁵⁶ kavramları ortaya çıkmıştır. İnsanın doğmuş olduğu, bir nevi yaşamak zorunda olduğu coğrafya bir tarafta dururken, diğer tarafta da kendini ait hissettiği, yaşamaktan zevk aldığı yer diğer tarafta durmaktadır. Bir Doğu Alman için coğrafi memleket olarak Leipzig, sosyal memleket olarak da Hamburg verilebilir. Bu kavramların ortaya çıkmasının en büyük nedeni ait olamama hissinin sonucudur.

Bir yere ait olmama hissi insanı ezeli bir sessizliğe sürükleyebilmektedir. Bazen bu, insanı tam tersi büyük bir gürültüye de sürükleyebilmektedir. Ya kadim bir

¹⁵⁴ Forbes, Mayıs 2015.

¹⁵⁵ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 31.

¹⁵⁶ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 31.

sessizliğe ya da büyük bir haykırışa sürüklenen noktada insanın, farklı tepkiler verme süreci başlamaktadır. Bu süreçte, söz konusu birey normal bir ruh halinin yapmayacaklarını yapmaya başlamaktadır. Bunları, anormal bir durumun anormal tepkileri olarak nitelenebilir. Bunların Doğu Almanya'daki örneklerine bakıldığında çok farklı durumlara rastlamak mümkündür:

“Burada hiçbir şey yoktu. David’in evi dilsiz kesilmişti, hiçbir şey anlatmıyordu.

Şehirde, David’in evine benzeyen birçok ev vardı.”¹⁵⁷

[...]

“Karşıdaki dairede her şey sessizdi.”¹⁵⁸

Eve girişi, hayata giriş¹⁵⁹ olarak niteleyen bir toplum için “ev” kavramı ayrı bir anlam ifade etmektedir. Bunun ne anlama geldiği düşünüldüğünde yukarıda yaşananların boyutları ve ne anlama geldikleri daha iyi anlaşılmaktadır. Evlerinin dekorasyonuna, atmosferine bile yansımış olan sessizliğin insan psikolojine uğramamış olması imkansızdır. Belki kendini ait hissetmemenin sonucu, belki de dış dünyaya kapanıklığın sonucu, belki de bunca değişimin ardından yaşanan yorgunluğun bir sonucu olarak, insanın sıcak olarak gördüğü, huzurun mekanı olarak gördüğü evler bile anlamını yitirmiştir. Bunun yanı sıra insanların iç kapanma durumu da baş göstermeye başlamıştır:

“Bazen klozet kapağının üzerine oturur derin derin düşünürdüm. Orda bir defa ağlamış da olabilirim.”¹⁶⁰

[...]

“Hatırlıyorum da, annem eve geldiğinde bazen birden bire ağlardı; sadece, ben ve erkek kardeşlerim akşam yemeği için ekmek almayı unuttuğumuz için.”¹⁶¹

Görüldüğü üzere, bir toplum yaşanmışlıklarının acısını içten içe çekmektedir. Bu çektiği acıyı gösterme hakkı bile olmayan bu topluluk kendini içsel olarak da bağımlı hissetmiştir. İnsanların iç doluluğu, artık insan biyolojisinin kaldıramayacağı boyutlara

¹⁵⁷ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 39.

¹⁵⁸ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 175.

¹⁵⁹ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 37.

¹⁶⁰ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 174-175.

¹⁶¹ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 87-88.

ulaşmıştır. Bunun sonucunda, görülebileceği üzere, normal bir hayatta normal bir ruh haliyle verilmeyecek tepkiler verilmeye başlamıştır. Aşırı seviyelere ulaşan duygular patlama noktasına ulaşmış ve bunun sonucunda histeri vakaları baş göstermiştir.¹⁶² Dışlanmışlığın ve yaşananların başta kadınlar olmak üzere, insanların üzerindeki etkisinin sonucu olarak görülebilecek tepkiler yukarıdaki alıntılarda olduğu gibidir. Dışlanan, hayata dahil edilmeyen kadınlar durumun farkına varmışlar ve özetle şu sonucu çıkarmışlardır:

“Kendimi bütünün bir parçası olarak hissetmiyorum; tam olarak gözlemlendiğinde değilim de.”¹⁶³

Sosyal hayattan, iş hayatından ve akademik hayattan uzak tutulmanın etkilerinden en başında, içinde yaşadığı, parçası olduğu toplumdan soğuma gelmektedir. Karşı cinsten daha az zeka seviyesine sahip olmamasına rağmen sırf cinsiyetinden dolayı, hayatın her alanında izole edilmiş bir birey yabancılaşma sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durumdaki bir birey kendini yaşadığı çevreye, topluluğa, millete ve ırka yabancı hissetmektedir: *“Duyduğumuz yabancılık hissini başka birinde de bulmaktaydık.”¹⁶⁴*

Doğu Almanya’nın kadınlar başta olmak üzere, toplumun belirli kesimlerini dışlamasının etkileri anlattığımız yönde gelişmiştir. Bunun yanı sıra kadınlara karşı sistematik bir dışlama politikası geliştiren, onları “işe yaramaz” ilan eden Doğu Almanya aslında kendisiyle çelişmiştir. Hukuki olarak her türlü tedbiri alan Alman Demokratik Cumhuriyeti, pratikte kendisiyle çelişmiştir:

“Erkek ve kadın eşittir ve toplumsal, resmi ve özel hayatın her alanında eşit hukuki konuma sahiptir. Kadının, özellikle iş hayatında, desteklenmesi toplumsal ve kamusal bir görevdir.”¹⁶⁵

Hukuk devletlerinde, hukuk sisteminin en üst kurumu anayasadır. Anayasa’ya aykırı hiçbir kanun, yönetmelik veya tüzük yürürlüğe konamaz. Anayasa, bütün alt hukuk sistemlerine zemin oluşturur. Dolayısıyla, hukuk sisteminin en üst aşamasında, yani anayasasında dahi korumaya aldığı kadın hakları ve kadına yönelik pozitif

¹⁶² Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 44, 92.

¹⁶³ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 106.

¹⁶⁴ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 36.

¹⁶⁵ Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik, § 20, 2 – 06.04.1968.

ayrımcılığı hiçbir şekilde uygulamayan, uygulanmasına da izin vermeyen Doğu Almanya, resmi adıyla Alman Demokratik Cumhuriyeti kendisiyle çelişmiştir. Aynı şekilde Birleşmiş Milletler kurumuna doğrudan bağlı her ülkenin imzaladığı ve aleyhinde kanun çıkaramadığı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde de eşitlik vurgusu yapılmıştır: “*Herkesin, ülkesinin kamu hizmetlerinden eşit olarak yararlanma hakkı vardır.*”¹⁶⁶ O zaman kurulma aşamasında olan Doğu Almanya'nın da doğrudan üyesi olduğu ve altına imzasını attığı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin gerekliliklerini uygulamaması da kendisiyle çeliştiğinin başka bir göstergesidir.

Ezilen, hor görülen, aşağılanan ve en önemlisi de, İnsan Hakları ihlali yapılması pahasına, hakları yenilen bir topluluğun buna karşılığı o ortamdan soğumak olmuştur. Soğuduğu, kendisini yabancı hissettiği bir toplumda bireyler ya otoriteye başkaldırıp isyan bayrağını çekeceklerdir, ya da kendi içlerine kapanıp yazılan senaryoyu oynamak durumunda kalacaklardır. Birinci durumda, birey acımasız uygulamalarıyla bilinen sosyalist Doğu Almanya'nın kurbanları arasına katılacaktır. Benimsediği uygulamalar nedeniyle kendisini bir anlamda Nazi Almanyası'nın mirasçısı olarak gösteren Doğu Almanya'nın, böyle bir durumda göstereceği reflexler de doğal olarak Nazi Almanyası'nın geçmişte verdiği reflexler gibi olacaktır. Münih'te, Ludwig Maximilian Üniversitesi'nde okuyan Scholl Kardeşler Nazi Almanyası'nın politikalarını eleştiren bildiriye dağıttıkları için çarptırıldıkları ceza bu reflexlere örnek olarak gösterilebilir. Sophie ve Hans adında üniversite öğrencisi iki kardeş, diğer üniversite öğrencilerine dağıttıkları bildiriden dolayı idam cezasına çarptırılmışlardır. Bu iki kardeşin yanı sıra derslerine giren profesör de onları bu eğilime teşvik ettiği gerekçesiyle idam cezasına çarptırılmışlardır. Sonuç olarak; Hans Scholl ve Sophie Scholl bildiri dağıttıkları için, Kurt Huber de onları buna teşvik ettiği için idam edilmiştir.¹⁶⁷ Doğu Almanya'da böyle bir idam vakasına rastlanmamıştır. Fakat Ralf Weber, Stefan Lauter, Ilona Dathe gibi baskı ve şiddete maruz kalmış öğrencilere rastlamak mümkündür.¹⁶⁸ Nicole Glocke'nin *Parmaklıklar Ardında Eğitim* adlı eserinde Stefan Lauter'in saçlarının zorla kesildiği, 6 hafta hücre cezası aldığı, çıplak bir şekilde öğretmenlerinin karşısında çıplak bir şekilde nasıl durmak zorunda kaldığı anlatılmaktadır.¹⁶⁹ 1964 yılından 1989 yılına kadar Doğu

¹⁶⁶ Allgemeine Erklärung der Menschenrechte, § 21, 2 – 10.12.1948.

¹⁶⁷ Inge Scholl, *Die Weiße Rose*, Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, Frankfurt am Main 1994, 105.

¹⁶⁸ Nicole Glocke, *Erziehung hinter Gittern*, Mitteldeutscher Verlag GmbH, Halle 2011, 13, 159, 299.

¹⁶⁹ Glocke, 159.

Almanya’da 4000’in üzerinde gence fiziksel ve psikolojik şiddet uygulandığı bugünlerde itiraf edilmektedir.¹⁷⁰ Görüldüğü üzere otoriter dikta rejimlerinin ortak özelliği başkaldırıya hiçbir şekilde tahammüllerinin olmaması ve bunu en başından engelleme çabalarıdır. Böyle bir durumda birey, başkaldırı seçeneğini benimser ise rejimin kurbanları arasına katılacaktır. Eğer birey bunun yerine susmayı tercih ederse kendi benliğinden uzaklaşıp başka bir kılığa bürünecektir. Bu durumda birey, yaşadığı gerçek hayattan uzaklaşıp hayalini kurduğu bir boyuta ulaşmaktadır. *Yeni Alman Kızları* romanında Jana Hensel, bu durumu Bertolt Brecht’in yabancılaştırma efektini kullandığı oyunlarına benzetmektedir:

*“Brecht’in yabancılaştırma efektinde olduğu gibi, Cesaret Ana şarkı söylemeye başladığında ailemin gerçek durumu tekrar aklıma geliyor ve kızlık rüyamı yerle bir ediyor.”*¹⁷¹

Genç bir kızın, gerçek hayatından uzaklaşıp hayalini kurduğu dünyada yaşıyormuş gibi davranması yukarıdaki alıntıdan net olarak anlaşılmaktadır. Yaşanan bütün olumsuzluklar karşısında ne yapacağını, nasıl davranacağını şaşırان bir birey, çaresizlikle yaşananlara kulak tıkamış ve bütün bunların yaşanmadığını düşünmek zorunda kalmıştır. Kalabalığın içinde yalnızlığı yaşayan bu birey etrafındaki bütün gerçekliklere rağmen kendi zihninde ve kalbinde oluşturduğu hayalleri gerçeklik olarak görmüş ve buna göre yaşamıştır. Bu yüzden söz konusu birey, hayatını aslında var olmayan ama kendisince var ettiği esaslar üzerine şekillendirmiştir: “...var olmayan, beni var olandan daha çok şekillendirdi.”¹⁷²

Akli ve duygusal konularda bağımsız olmayan Doğu Alman kadınlarının yaşadıkları tecrübelerin diğer milletlerden kadınlar için de kabullenilmesi kolay tecrübeler olmadığı açıktır. Bu yaşananlar sadece Doğu Almanlar için değil, herhangi bir milletten insanlar için de kabullenilmesi kolay hadiseler olmamıştır. Sözelimi, bunlar Fransa’da yaşanmış olsa, Fransızlar için de bunları kabullenmek kolay olmayacaktır. Fakat bunları Doğu Almanlar için özel kılan, etkisini şiddetlendiren hadiselerden biri hiç şüphesiz Duvar’ın varlığı olmuştur. Duvar’ın varlığı süreci ve

¹⁷⁰ Der Spiegel, Misshandlung in DDR-Heimen – 03.04.2010.

¹⁷¹ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 98.

¹⁷² Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 122.

Yeniden Birleşme süreci göz önünde bulundurulduğunda, yaşananların etkisi çok farklı bir boyut kazanmaktadır.

“...şimdi, başka bir insanım...”¹⁷³ diyerek yaşananların, kendisinin ve diğer Doğu Alman kadınlarının üzerindeki etkilerini özetleyen Jana Hensel, insanların içine sürüklendiği buhranı şöyle anlatmaktadır:

“Şimdiye kadar, hayatımız kendi kendini açıklıyordu.

...

...şimdi, bize ne olduğunu artık anlamıyorduk...”¹⁷⁴

Önlerine sunulan ve yerine getirmek zorunda oldukları isteklerin kararlarının birtakım bürokrat tarafından masa başında alınmış olduğu düşünüldüğünde toplumun farklı katmanlarından insanların bunları benimsemesi veya kabullenmesinin doğuracağı sonuçları kimse göz önünde bulundurmamış veya umursamamıştır. Her şeyin karmaşık bir hal aldığı ve neyin, nerede başladığının ve nerede sonuçlanacağını önceden kestirilemediği bir dönem birçok insanın hayatında kaybolan yıllar olarak anılmaktadır:

“Hayatımın bu ilk on yılında her şey birbirine karışmıştı...

...

Bu zamanı düşündüğümde, sonrasında meydana gelenlerin de hayatımdan sayılmasını görmekten kaçınıyorum...”¹⁷⁵

Kaybedilenlerin güç, enerji, duygu gibi zaman gerektiren, insanın biriktirmekte zorlandığı kavramlar olduğu düşünüldüğünde ciddi bir zaman kaybı söz konusudur. Bozuk işleyen ya da hiç işlemeyen bütün sistemlerde olduğu gibi herkesin kendisine uygun bir yer edindiği¹⁷⁶ tehdit gücü karşısında boyun eğdiği¹⁷⁷ bir sistemde bu topluluğun kayıplarının kimseyi ilgilendirdiği söylenemez. Gerçi sosyalizmin tanımına bakıldığında halkın sosyal ve ekonomik anlamda refahı¹⁷⁸ amaçlansa da pratikte çoğu alanda böyle olmamıştır. En azından eğitim alanında böyle olmamıştır. Pratikte tam

¹⁷³ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 196.

¹⁷⁴ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 87.

¹⁷⁵ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 86.

¹⁷⁶ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 103.

¹⁷⁷ Theodor Wiesengrund-Adorno, *Toplum Üstüne Yazılar*, (Çev.: Yılmaz Öner), Belge Yayınları, İstanbul 1990, 32.

¹⁷⁸ Loreto Vilar, *Die Kritik des realen DDR-Sozialismus im Werk Anna Seghers: “Die Entscheidung” und “Das Vertrauen”*, Verlag Köhnehaufen & Neumann GmbH, Würzburg 2004, 293.

tersi bir şekilde, halk bastırılmış ve hem fiziksel hem de psikolojik baskılara maruz bırakılmıştır. Anlaşılacağı gibi sosyalizm, Doğu Almanlara aslında refah dolu bir gelecek değil, onlara bütün dünyadan soyutlanmış bir gelecek sunmayı amaçlamıştır. Anavatanlarının tek başına her şeye muktedir olduğuna, kendisi dışında dünyanın başka hiçbir topluluğuna ihtiyaçlarının olmadığına inandırılmış bir nesil, uyanma sürecinde bir nevi kandırıldığını düşünmüştür. Hayal, mutluluk, inanç dolu bütün yaşanmışlıkların kandırılmış olduğunun farkına varan nesil bir yandan anılarına olan özlemle, ama diğer yandan da geçmişe olan nefretle hayatına devam etmiştir.

Aile kurumuna karşı olan özlemin,¹⁷⁹ oturmuş bir düzene karşı olan özlemin,¹⁸⁰ devamlılık ve normallığe karşı olan özlemin¹⁸¹ yanı sıra çocukluğa olan özlem *Yeni Alman Kızları* romanında net olarak görülmektedir:

*“Hiçbir şey, çocukluğumun geçmişte kaldığını kabullenmekten daha çok zoruma gitmiyor.”*¹⁸²

[...]

“...ve ben pembe eliş kağıdından büyük bir yıl kestim: 1989.

*Bu anlar bugün bana mutlu görünüyorlar, çünkü çocukluğuma aittiler.”*¹⁸³

Çocukluğa karşı duyulan özlem, çocukluğun çok güzel geçtiğini göstermez. İlk bakışta; bir insan çocukluğunu özlüyorsa o insan güzel, imrenilecek bir çocukluk geçirmiştir şeklinde bir düşünce hakim olabilir. Fakat burada böyle bir durum söz konusu değildir. Derinlemesine bakıldığında zaman 1989 yılı Doğu Almanya'nın varlığını sürdürdüğü bir zamana, Yeniden Birleşme'nin az bir zaman öncesine denk gelmektedir. Oysaki bir çocuğun Doğu Almanya ile ilgili çok da anımsamak isteyeceği anıları olamaz. Gerçi kara eğitim açısından bakıldığında normal olan aslında o zamanı minnetle, heyecanla anmasıdır. Zira bu yönde eğitim almıştır. O kadar körü körüne inanmıştır ki, hiçbir şekilde etrafındaki olumsuzları göremeyecek seviyelere ulaşmıştır. Bu yüzden de mutlulukla andığı o zamanı özlemesi gayet normaldir. Fakat burada bu durum söz konusu değildir. Burada, var olan zamanın geçmiş zamanı aratması durumu

¹⁷⁹ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 80.

¹⁸⁰ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 113.

¹⁸¹ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 79.

¹⁸² Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 113.

¹⁸³ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 86.

söz konusudur. Bu noktada çocukluğa duyulan özlemin asıl sebebi kısacası, gelen zamanın giden zamanı aratmasıdır. Kötünün iyisi olarak yorumlanabilecek bu durum, esasında kayıpların arttığıının en büyük göstergesidir. Bu yüzden çocukluktan ziyade, geçmişe olan özlem söz konusudur. Geçmişe olan özlemi şuradan anlamaktayız:

“Bizi o zamana bağlayan şey ellerimizden kayıp gitti. Bugün, caddede birbirimizi gördüğümüz zaman birbirimize bakınmakla yetiniyoruz. İlk on yıllık oyundan masum kimse kalmadı, bu şekilde herkes kendisi için yalnız başına etrafta yürüyor, bazıları belki de hala geçmişin arayışı içindedir.”¹⁸⁴

Yukarıdaki alıntılardan anlaşılacağı gibi, asıl mesele çocukluğun aksine geçmişe karşı olan özlem duygusudur. Yukarıda da anlatıldığı gibi, geçmişe duyulan bu özlem geçmişin çok güzel olduğunu göstermez. Zira Doğu Almanya’nın geçmişine bakıldığında insanların çoğu zaman özleyebileceği yaşantılar görülmemektedir. Tabii ki özlenen duygular, yaşantılar olmuştur. En olumsuz durum dahi bir müddet sonra özlenebilir. Nitekim Doğu Almanya’da geçmişte kalmış, fakat özlenen değerlerin olduğu reddedilemez. Öte yandan eğitimlerinden özel hayatlarına kadar her türlü alanda müdahaleye maruz kalan Doğu Almanlar’ın en azından bu açıdan geçmişi özlemeleri beklenmeyecek bir durumdur. Olması daha muhtemel olan durum var olanın, var olmuşu aratması durumudur. Yeni yaşantıların insanlar üzerindeki olumsuz etkisinin eskisine nazaran artmış olması durumudur. Kısacası, yaşanan olumsuzluklar eski hayata dair özlem duygusunun zirveye ulaşmasını sağlamıştır. Belki o zamanlar hayatın çok da farkında olmamasından, belki de değişimlerin çok da keskin olmamasından dolayı toplum, durumun tam anlamıyla farkına varamamıştır. Fakat sonrasında hem yaşananların şiddetini artırmasından hem de bir neslin farkındalığının artmasından dolayı durum ciddi bir boyuta ulaşmıştır. Bunun sonucunda söz konusu nesilde güvensizlik duygusu baş göstermiştir:

“Sakladığım fakat her şeye etki eden duygu, başkalarına ve hayata karşı güvensizlik duygusundan başka bir şey değildi. Bu, kulağa belki mutsuz veya depresifmişim gibi gelebilir. Fakat durum böyle değildi.”¹⁸⁵

¹⁸⁴ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 47.

¹⁸⁵ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 129.

Görülebileceği üzere, bir otoritenin yaşattıklarından dolayı bir nesil karşısına çıkan her durumda güvensizlik hissetmiştir. Özlem duygusu bir kenara bırakılıp tek amaç yaşayabilmek olmuştur. Bu denli önemli, insanlığın temel direkleri arasında bulunan değerlerden vazgeçmeyi göze alan söz konusu nesil daha asli ihtiyaçlara yönelmiştir. Yaşayabilmek gibi bir kaygısı olan nesil, bu eylemin nasıl gerçekleştiğiyle ilgilenmemiştir. Önemli görülen, asli ihtiyaçlar arasında sıralanabilecek kurumlardan bile vazgeçilmesi ne denli vahim bir durum yaşandığının en önemli göstergesidir.

Bir yandan geçmişini özleyen ama öte yandan da geçmişinden nefret eden bir neslin yaşadığı çelişki durumu artık psikolojisine etki edecek boyutlara ulaşmıştır. Özlem duygusunun, yerini nefret duygusuna bırakmaya başladığı dönemde yaşanan paradokslar bir toplumun kendisini sorgulamasına neden olmuştur. Hiçbir şekilde kendisinin yaşananlara neden olacak bir durumla ilgisi bulunmamasına rağmen birey kendinde hata aramış ve başta kendi hayatının olmak üzere, hayatın anlamını sorgulamıştır. Bireyin kendisini sorgulaması etrafta sorgulanan hiçbir şeyin bırakılmamasından kaynaklanmaktadır. Yoksa bireyin suçluluk duygusu oluşturacak bir davranışı genel anlamda olmamıştır. Fakat erken yaşta aldığı eğitimden ve bunu destekleyen politikalardan dolayı birey, etrafta sorgulanacak hiçbir şeyin olmadığına inanmıştır ve bu yönde hareket etmiştir. Bunun sonucunda da kendisini ve hayatını sorgulamaya başlamıştır:

“...sahip olduklarımın iki katına sahip olsaydım mutlu olurum”¹⁸⁶

[...]

“Fakat en azından mutluluğun, sahip olduklarımın iki katına sahip olmak anlamına gelmediğini biliyorum.”¹⁸⁷

[...]

“Düşüncelerime uymayan bir şey hissettim; uzun zamandır hissetmediğim şeffaf, zarar vermeyen bir duydu: Kaybetmek istemediğim bir şeyi kaybetmişim.”¹⁸⁸

[...]

“İnsanın geride bırakabildiği şeyler olmak zorunda.”¹⁸⁹

¹⁸⁶ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 143.

¹⁸⁷ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 144.

¹⁸⁸ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 71.

¹⁸⁹ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 142.

Etrafta sorgulanacak, hata bulunacak bir mekanizma olmadığını düşünen birey, görüldüğü üzere, mutlu olamadığı için kendisini sorgulamıştır. Jana Hensel'in tabiriyle “devletle gönüllü veya gönülsüz bağlı”¹⁹⁰ olan birey, bağlı olduğu devletin aldığı kararlardan direkt olarak etkilenmiştir. Fakat bireyin kendisi bunun farkında değildir. Zira bağlı olduğu devletin kendisinin aleyhinde bir uygulama geliştireceği bireyin aklının ucundan bile geçmemiştir. Doğu Almanya'nın gerek fiziksel, gerekse psikolojik savaşlarının en büyük sebebi toplumun genç bireylerini kendisine bağlı kılmaktır. Bunu da, görülebileceği gibi, gayet net olarak başarmıştır. Konuya esas oluşturan Doğu Alman kızları da hiçbir durum altında devletin, kendilerine zarar vermesi bir yana dursun, zarar verme ihtimali bile olan bir işin içerisinde olabileceğini düşünmemişlerdir. Devletin her durum altında onların iyiliklerini gözettiğini düşünmüşlerdir. İşin gerçeklik boyutuna bakıldığında tek gerçek kara eğitimin başarılı bir şekilde uygulandığıdır. Bunun dışında bir gerçek varsa o da devletin, kendi çıkarları uğruna, bu bireyleri kurban ettiği gerçeğidir. Doğu Alman devleti bu bireylerin kendisinden nefret etmelerini sağlayacak kadar ileri gitmiş, bir toplumu o veya bu ayırmaksızın kullanmıştır.

Devletin uygulamaları sonucunda yeterince zarara uğramış Doğu Alman kadınlarına bir darbe de, yine devletin uygulamalarının bir getirisi olan yeni ilişki anlayışı tarafından vurulmuştur. Kadın kanunen, dinen ve ideolojik olarak korumaya alınmış; fakat ona bütün bu açılardan darbeler vurulmuştur. Kadının kanunen nasıl koruma altına alındığının yanında sosyalizmin, insanın refahına verdiği önemi daha önce açıklamıştık. Din anlamında da, Doğu Almanya her ne kadar ateist marksist-leninist bir görüşü aşlamaya, insanları bu yöne doğru çekmeye çalışsa da, kiliseye mensup insanların sayısı azımsanmayacak bir seviyededir. Gerek Sovyet etkisiyle ortodoks mezhebine doğru olan kaymalar, gerekse Güney'in etkisiyle katolik mezhebini benimseyenler ve kökenleri itibarıyla protestan mezhebine üye olanların sayısı bütün yan etkilere rağmen az değildir. Doğu Almanya döneminde kiliseye olan üyeliğin net olarak azalmış olması¹⁹¹ bilinmektedir. Din tanımaz otoriter rejim insanları dinden uzaklaştırmak için elinden geleni yapmış ve bu sayede kiliseye olan sempatinin yanı sıra üyelik sayısının da ciddi anlamda azalmasını sağlamıştır. Ama buna rağmen hala

¹⁹⁰ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 108.

¹⁹¹ Hasan Coşkun – Sürmeli Ağdemir, *Türkiye ve Almanya'da Eğitim Tartışmaları*, 36.

kendilerini bir dine mensup gören insanların var olduğu düşünüldüğünde, kadın dinen de koruma altına alınmıştır. Erkeğin aksine, yaradılış itibarıyla biyolojik olarak güçlü olduğu düşünülmeyen kadınlara, hassas davranılması dini bir gerekliliktir. Özetle; kanunen, dinen ve ideolojik olarak, kadınlar koruma altındadırlar. Toplumun nüfus dengesi açısından bakıldığında yarısını oluşturan bir topluluğun koruma altında olması da doğrudur. Fakat işin pratikteki yansımasına bakıldığında üyesi olduğu devletin politikaları ve aşıladığı görüşler tarafından her türlü zarara uğratılmıştır. İşe girmeleri kanunen pozitif ayrımcılığa tabiiyken kadınların, iş hayatına adım atmamaları için her türlü engel oluşturulmuştur. Kadına hassas davranılması dini bir görevken, bizzat kilise kadınların yarım insan oldukları görüşünü savunmuştur. Diğer yandan da kadın veya erkek ayırt etmeksizin insan refahını yükseltmeyi amaçlayan ideoloji, kadınların güçsüz ve inançsız oldukları görüşünü benimsemiş ve benimsetmiştir. Bütün bunlara üstten bakıldığında gücü elinde bulunduran, birçok şeyi değiştirmeye muktedir olan otorite suçludur. “Devlet” kurumu, bu durumu kendi çıkarlarına uygun görmezse, söz konusu durumun bu denli dallanıp budaklanması imkansızdır. Doğu Almanya örneğine bakıldığında, söz konusu durumun devlet tarafından desteklendiği dahi görülmektedir.

Devletin desteklediği, insan aleyhinde olan uygulamalar sonucunda zarar gören Doğu Almanlar’ın yeni ilişki anlayışına daha yakından bakacak olursak; bu yeni ilişki anlayışının, yine devletin benimsediği politikalar sonucunda bu seviye ulaştığını, yeni bir boyut kazandığını görmekteyiz. Duygusal ilişkilerinde karşı cins tarafından hiçbir şekilde değer görmeyen kadınların, esas itibarıyla devleti suçlamaları böyle bir durumda verilebilecek en doğal reflektir. Zira bir kadın devletin göstermediği bir değeri, karşısındaki erkeğin göstermesini bekleyemez. Hele ki devletin bu yöndeki propagandası bitmek bilmiyorsa, hele ki kadını sosyal hayattan, iş hayatından ve akademik hayattan koparmak için elinden gelen tüm imkânları seferber ediyorsa, böyle bir değer hiçbir şekilde beklenemez. Buradan destek alan erkekler topluluğunun, kadınlar üzerindeki baskısı ve şiddeti artmıştır. İşte bu yüzden devletin benimsediği politikaların bir sonucu olarak ortaya çıkan yeni ilişki anlayışı demektedir. Bu yeni ilişki anlayışını Jana Hensel, *Yeni Alman Kızları* romanında “*erkeklerin, kadınlar için davranış kuralları belirlediği bir zaman*”¹⁹² şeklinde özetlemektedir.

¹⁹² Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 196.

Kadınların başarılarının erkekler tarafından belirlendiği,¹⁹³ başarılı kadınların tehdit olarak görüldüğü,¹⁹⁴ çalışma hayatında kadınların dahil edilmediği¹⁹⁵ bu dönemde kadınlar kendilerini azınlık olarak görmeye başlamışlardır. Jana Hensel'in "*sınırlandırılmış bir azınlığın üyesi*"¹⁹⁶ olarak betimlediği bu süreçte, kadınların özel hayata dair problemleri artmıştır. Geçmişten günümüze kadınların her zaman özel hayata dair sorunları, sıkıntıları olmuştur. Fakat belki hiçbir zaman, bu sorunlar ve sıkıntılar Doğu Almanya döneminde olduğu kadar net hissedilmemiştir. Bu dönemde, kadınların özel hayata dair başlıca problemleri Jana Hensel'e göre şu şekildedir:

*"...ev kadınları, kocaya olan bağımlılık, cinsel korku."*¹⁹⁷

[...]

*"...fuhuş, kız ticareti, müslüman kadınların bastırılması, örtünme, sünnet, zoraki evlilik, namus cinayeti, meme kanseri."*¹⁹⁸

Çalışma hayatına dahil edilmeyen, görevi ev işlerini yapmak olan ev kadınlarının; ne maddi ne de manevi olarak özgür olmak bir yana, buna kalkışamayan ve dolayısıyla kocalarına bağımlı kılınan kadınların; tecrübesizliğinden veya daha önceki kötü bir tecrübesinden dolayı korkmanın yanı sıra, partnerinin kurduğu baskıdan dolayı cinsel korku taşıyan kadınların; istemediği halde bu işe zorlananların yanı sıra maddi yetersizlikten dolayı fuhuş yapmak zorunda olan kadınların; dünyanın geri kalmış bölgelerinde köle, cariye, hizmetçi olarak alıp satılan kızların; üçüncü dünya ülkelerinde kocaları tarafından psikolojik ve fiziksel şiddete maruz kalan müslüman kadınların; isteyerek ve dininin gereği olarak yapanlar dışında kalan gerek ailevi, gerekse toplumsal baskılardan dolayı örtünmek durumunda kalan kadınların; Afrika'nın belirli kültürlerinde ve bazı İslam coğrafyalarında sünnet edilen kadınların; genç yaşlarda mahalle baskısının da desteğiyle anne ve babası tarafından evliliğe zorlanan kızların; namus kılıfı altında öldürülen kadınların; son olarak da kadınlara özgü hastalıklara tutulan kadınların yaşadıkları problemler kadınların, özel hayata dair başlıca problemleri arasındadır. Hiç kuşku yok ki, bunlar sadece ilk bakışta göze batan, asli problemlerdir;

¹⁹³ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 68.

¹⁹⁴ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 70.

¹⁹⁵ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 180.

¹⁹⁶ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 67.

¹⁹⁷ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 10.

¹⁹⁸ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 22.

detaya inildiğinde problemlerin bu kadarla sınırlı kalmadığı net olarak görülmektedir. Bu problemler arasında sıralanmayan ama en az bunlar kadar önemli olan başka bir problem kadınların aldatılmalarıdır: “...annem babamı, kendisini yıllarca aldatmakla suçluyordu.”¹⁹⁹

Karşılaşılan başka bir problem de sürekli erkeğin kazanan kadının da kaybeden²⁰⁰ olarak görülmesinin sonucunda kadınlarda oluşturulan güvensizlik duygusudur. Güvensizlik yaşayan bir kadın, adımlarını defalarca düşünerek atmak istemektedir. Bu da ona zaman ve enerji kaybettirmektedir. Jana Hensel’e göre kadının hissettiği güvensizlik duygusu şu tür sonuçlara sahiptir:

*“Kadının güvensizliği her alana etki eder: İş hayatına, özel hayata, dış görünüşe, arkadaşlıklara, duygusal ilişkilere, insanın kendisine olan bakışına, diğer insanlara karşı görünümüne.”*²⁰¹

Bir kadının neredeyse tüm yaşamına, hayatını üzerine kurduğu temellere etki eden güvensizlik duygusu küçümsenecek bir mesele değildir. Buna neden olan, bunları kabullenmelerini sağlayan, onları bu yönde geliştiren sistem erkeklerin sistematik davranışlarıdır. Hensel’in, “Erkeklerin ne kadar alçak olabileceklerini anlatmak istemezdim.”²⁰² diyerek anlatmaya çalıştığı erkek topluluğunun, belki farkında olarak belki de farkında olmayarak uyguladığı kara eğitim sayesinde kadınlar sindirilmiş ve bu kadınlarda güvensizlik duygusu oluşmaya başlamıştır.

Bir yandan başlarındaki devletle, bir yandan toplumun farklı unsurlarıyla, bir yandan yaşanan değişimlerle, bir yandan da tarihin ve dünyanın onlar için aldığı kararlarla uğraşmak durumunda kalan bir topluluğun yaşadıkları net olarak görülebilmektedir. “Kadın cinsiyetinin dalkavukluktan kurtulma süreci”²⁰³ olarak adlandırılan bir dönemin sonunda kadınlar, kendi zincirlerini kırmışlardır. Bütün bu hadiselerin yaşanması elbette üzücüdür. Fakat hiç kuşku yok ki, bütün bu hadiseler yaşanmış olmasa kadınlar bugün bulundukları konumda olmayacaklardır. Birbirinden farklı, sayısız fiziksel ve psikolojik terör unsurlarıyla savaşan bir topluluğun zaferi

¹⁹⁹ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 86.

²⁰⁰ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 60.

²⁰¹ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 138.

²⁰² Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 62.

²⁰³ Hensel – Raether, *Neue deutsche Mädchen*, 67-68.

bugün o topluluğa kendini gerçekleştirmiş olmanın zafer duygusunu yaşatmaktadır. Bu duyguyu kutsal kılan en önemli etken de dışarıdan herhangi bir yardımın gelmemiş olmasıdır. Jana Hensel'in bu durumu şöyle ifade etmiştir: “...kadınların çoğu, isteklerini kendileri yerine getirir.”²⁰⁴

3.3. JANA HENSEL'İN “DİKKAT SINIR” ADLI ROMANINDA KARA EĞİTİM

Aynı köklerden gelen, aynı milletten olan insanların Doğu Almanya ve Batı Almanya olarak adlandırılan iki farklı bölgede yaşamak durumunda kalmaları ve dolayısıyla bölünmeleri Jana Hensel'in son romanı olan *Dikkat Sınır* romanının yazılmasına zemin hazırlamıştır. Jana Hensel, bu otobiyografik romanında yorum yapmamış, olanı olduğu gibi anlatmış, yaşananlara bir nevi ayna tutmuştur. “Ben anlatıcı” türünün tercih edildiği romanda anlatıcının, yorum yapmadığı ve olanı olduğu gibi aktardığı görülse de olaylara eleştirel yaklaştığı da hissedilmektedir. Eserin bütünü ele alındığında, yaşananların, anlatıcı tarafından çok da tasvip edilmediği söylenebilir.

Romana zemin hazırlayan etkenlere bakıldığında, bir coğrafyanın başlarda görünmeyen bir sınırla, sonraları somut bir duvarla Doğu ve Batı olarak ayrılma sürecinde yaşanan dönüşümler, kırılmalar ve geçişler görülmektedir. Daha da önemlisi, insanların bunları henüz kabullenmişken yaşadıkları başka dönüşümler, kırılmalar ve geçişler yaşanmıştır. Duvar'ı kabullenilmesi çok uzun zaman almış ve büyük acılara mal olmuşken, bir halktan bu sefer Yeniden Birleşme'nin getirdiklerini kabullenmesi istenmiştir. Halkın, bir anlamda iki hayatının oluşmasına neden olan bu durumun getirdiklerini ve götördüklerini anlatmak üzere Hensel *Dikkat Sınır* romanını kaleme almıştır.

Bir mutsuzluk duygusunun eseri olarak ortaya çıkan ve Duvar'ın yıkılışının 20. yılında yayımlanan romanında Hensel, yirmi yıl boyunca büyük bir sessizlikle yapılan devrimlere ışık tutmaktadır. Halkı uyutarak, verilecek zararların fark edilmesinin nasıl engellediğinden, sosyal ağın nasıl çökertildiğine kadar bütün konuların birbirleriyle olan bağlantılarını su yüzüne çıkarmaktadır. Sevenlerin ayrıldığı, arkadaşlıkların bozulduğu bir kavganın nasıl ortaya çıktığının yanı sıra iç hayatın maruz kaldığı acıları da

²⁰⁴ Hensel – Raether, *Yeni Alman Kızları*, 206.

anlatmaktadır. Kısacası, ortaya çıkan mutsuzluk duygusunun nasıl oluştuğuna ışık tutmaktadır.

1989 yılında alınan karar gereği, sembolik olarak yıkılan Berlin Duvarı'nın ardından sağlanan Yeniden Birleşme'nin Doğu Almanlara büyük bir umut kaynağı olmuştur. Refah dolu bir hayata ulaşacaklarını, özgürlüklerine kavuşacaklarını düşünen Doğu Almanlar Duvar'ın kaldırılma kararını büyük bir sevinçle karşılamışlardır. Bu kararı, tanımadıkları insanlarla kol kola sabaha kadar dans ederek, birbirlerine bira ısmarlayarak kutlayan bir nesil, bu gelişmeyi hayatın başlangıcı olarak görmüştür:

“...1989 benim için bir başlangıçtır, birçok şeyin başlangıcı. Her şeyin başlangıcıdır. Hayatım, ilk defa o yıl başlamış gibi. Ondan önce olan her şeye bir perdenin ardından bakıyorum. Ondan sonra, hayatımın gerçek kısmı, gerçekte yaşanan bir zaman başlıyor.”^{205*}

Duvar'ın var olduğu süreçten ziyade Duvar'dan sonrasını, yani Yeniden Birleşme'nin ardından yaşananları kaleme alan Jana Hensel, görüleceği üzere Duvar'ın yıkıldığı 1989 yılını milat olarak görmektedir. Hensel gibi, halkın büyük çoğunluğu da bu haberi yeni bir hayatın anahtarı olarak algılamış ve o ölçüde sevinmiştir. Yeni bir hayatın başında olduklarını, her şeyin olumlu yönde değişeceğini düşünen bireyler yanıldığını sonradan anlamışlardır: *“Alman birliğinin tarihi, bir yalanla başladı.”²⁰⁶*

Bir milleti bölen birleştirme adı altında anılan ve insanların büyük bir sevinçle karşıladığı Yeniden Birleşme kararının, ardında başka sebepler aranmıştır. Nitekim iddia edilenlerin, komplo teorilerinden ibaret olmadığı net olarak görülmektedir. Birleşme sevincini insanlara sağlayan otoritelerin, kapalı kapılar ardında farklı hesaplamalar yaptıkları aşıkardır. Yıllarca, oy verdikleri ve onları iktidara taşıdıkları insanlar tarafından uyutulan Doğu Almanlar bu defa başka bir otorite tarafından kullanmışlardır. Sosyalizme karşıtlığıyla bilinen Amerika Birleşik Devletleri'nin bir projesi olarak da görülebilecek Duvar'ın kaldırılma sürecinin ardında belki de ilk olarak sosyalizmi bir nebze olsun Kıta Avrupası'ndan silmek yatmaktadır. Yeniden Birleşme'nin sağlanması durumunda sosyalizmden vazgeçmek durumunda kalacak olan

²⁰⁵ Jana Hensel, *Achtung Zone*, Piper Verlag GmbH, München 2009, 17.

* Bu ve bundan sonraki “Achtung Zone” alıntıları orjinal dilinden Türkçe'ye tarafımızdan çevrilmiştir.

²⁰⁶ Hensel, *Achtung Zone*, 11.

Doğu Almanya bu sayede Amerika Birleşik Devletleri'nin uygun gördüğü saflara katılmış olacaktır. Bunun yanı sıra İkinci Dünya Savaşı'nın bir sonucu olarak kurulan iki Alman devleti, hala o günlerin izlerini taşımaktadır. ABD, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin, İkinci Dünya Savaşı'nda çektiği acıların bedeli olarak elinde tuttuğu Alman Demokratik Cumhuriyeti'ni kendi saflarına katmak istemektedir. Soğuk Savaş'ın önemli sembollerinden olan bu ülkenin karşı safa katılması bu yüzden önem arz etmektedir. Son olarak, belki de sosyalist ideolojinin belirlediği yönde bir neslin yetişmesi tehdit olarak görülmüş ve bunun önlemi olarak Yeniden Birleşme projesi başlatılmıştır. Halkın kendisi ise, bu projeyi masum bir proje olarak görmüş ve sadece olumlu gelişmelerin yaşanacağını düşünmüştür. Kapalı kapıların ardında yapılan hesaplardan halkın haberi olmamıştır.

1989 yılının milat olarak kabul edildiği, yepyeni bir hayata adım olarak yorumlandığı Yeniden Birleşme süreci halkın gözünde bir nevi “sıfır noktası” olarak görülmektedir. Öncesinde bir hayatın, sonrasında da başka bir hayatın olduğu bu nokta halk için farklı bir anlam taşımaktadır. Bu noktanın öncesinde yaşanan gelişmelerin yanı sıra sonrasında yaşanan gelişmeler de büyük bir önem arz etmektedir. Yeniden Birleşme'nin öncesinde yaşanan hadiseleri dikkatle takip eden dünya, Yeniden Birleşme'nin sonrasında yaşanan hadiseleri de yakından takip etmiştir. Tabii göz önünde bulundurulması gereken şey, Duvar sürecinde dünya Doğu Almanya'yı, Doğu Almanya'nın izin verdiği kadarıyla takip etmiştir. Bu durumu Hensel şöyle anlatmaktadır:

“Doğu Almanlar, devletlerinin son bulmasıyla diktatörlüğün kapalı alanından, boş gibi çıkmışlardır.”²⁰⁷

Diktatörlüklerin “kapalı kutu” olarak kalma istekleri dünyada bugün de sık görülen bir durumdur. Dış dünyaya karşı sadece başarılı olduğunu düşündükleri uygulamaları duyuran, bunlar dışındaki her şeyi saklamak isteyen söz konusu ülkelerden birine örnek olarak bugün Kuzey Kore verilebilir. Kuzey Kore ile ilgili dünyanın duyduğu tek bilgi neredeyse başarılı atom ve hidrojen bombası denemeleridir. Doğu Almanya'da benzer şekilde ülkesini, bir korunma psikolojinin getirisi olsa gerek, saklı tutma çabası olmuştur. “Hastalıklı toplum” olarak nitelendirilebilecek bu ülkenin

²⁰⁷ Hensel, *Achtung Zone*, 46.

vatandaşları da bunlardan ancak kendi ülkelerinin bakış açısından haberdar olmaktadır. Dolayısıyla, kandırılmış bir topluluk olarak dünyanın karşısında durmaktadır. Bunun tek sebebi olayları tek açıdan gözlemlemiş olmasıdır. Farklı görüşleri savunan medya organlarının olmaması ve devletin de olayları sadece tek bir açıya göre yorumlaması, aynı zamanda bunu halka bu şekilde aktarması söz konusu topluluğu kandırılmış kılmaktadır. Özetle, bu durumun aksi bir yöne kaymaması adına diktatörlüklerin hüküm sürdüğü ülkeler dış dünyaya karşı kapalı kutu olarak kalmayı tercih etmektedirler.

Sıfır noktasının öncesi Duvar'ın somut bir şekilde var olduğu dönem olarak görülebilir. Sıfır noktasının sonrası ise Yeniden Birleşme'nin başladığı dönem olarak görülebilir. Bu dönem için, yaşananlara bakıldığında Duvar'ın inşa edilmeye başladığı dönemle benzerliği olduğu söylenebilir. Duvar'ın inşa sürecinde yaşanan devrimler ve halkın bu devrimlere uyum süreci bir nevi, Duvar'ın ardından yaşanan gelişmelerle benzerlik göstermektedir. Duvar'ın ardından yaşanan gelişmelere bakıldığında bir toplumun birçok alanda değişikliklere, dönüşümlere, geçişlere, kırılmalara ve devrimlere maruz bırakıldığı görülmektedir. *Dikkat Sınır* romanında bu durum şu şekilde yer bulmuştur:

*“Almanya'nın doğusu son 20 yıl içerisinde baştan aşağıya değiştirilmiştir. Tarihte bir defaya mahsus bir hızla ve hiç olmamış bir kapsamla. Politik, ekonomik, toplumsal, sosyal ve zihinsel. Bu sebeple, Doğu Almanlar sadece 1989 önce farklı bir tarihe sahip değiller. Son 20 yıl da Batı Almanlardan tam anlamıyla farklı gelişmiştir. Bu 20 yılı, birlik olarak tanımlasak da.”*²⁰⁸

Burada, Doğu Almanların maruz bırakıldıkları değişikliklerin alanları net olarak görülmektedir. Politik anlamda bakıldığında sosyalizmi benimsemiş bir hükümetin aksine artık liberalizmi benimsemiş, serbest piyasa ve özel mülkiyet gibi hakları savunan bir hükümet varlığı sağlanmıştır. Aşırı sağa ve sola uygun olmayan, radikalizmin karşısında olan bir görüş hakim olmuştur. Ekonomik olarak bakıldığında halkın gelir seviyesi artmış, asgari ücret seviyesi eskisinden daha yukarıya çekilmiş ve vergi uygulamalarına birtakım düzenlemeler getirilmiştir. Doğu Almanya, dönüştüğü Federal Almanya olarak eskisinin aksine neredeyse açlıkla boğuşan, ambargoların uygulandığı bir ülke değil, dünyaya kafa tutan, dünyanın en büyük ekonomileri arasında

²⁰⁸ Hensel, *Achtung Zone*, 9.

bulunan bir ülke olmuştur. Hatta daha sonraki yıllarda dünyanın ihracat şampiyonu²⁰⁹ ülkeleri arasında liderliğe oturacak bir ülke haline gelmiştir. Toplumsal olarak bakıldığında, toplumun eski değerlerinin yerini yeni benimsenen ilkeler almıştır. Doğu Almanya olarak benimsenen uygulamalar, Federal Almanya olarak değiştirilmiş ve farklı değerler önem kazanmıştır. Sosyal olarak geçerli kurallar aynı şekilde değişikliğe uğramıştır. Eski sosyal alışkanlıklar farklı bir boyut kazanmıştır. Sözgelimi, eskiden insanlar geleneksel, yöresel oyunlar oynarken Yeniden Birleşme ile Batı'nın da etkisiyle benimsenen modern oyunlara yönelme olmuştur. Buluşma kültürleri değişikliğe uğramış Stammtisch (sohbet ortamı) kültürü sahip olduğu değeri kaybetmiştir. Son olarak zihinsel olarak bakıldığında, insanların devletin bir zamanlar benimsediği politikaların sonucu olarak benimsediği düşünme şekli ve içeriği bu gelişmeyle değişikliğe uğramıştır. Eskiden mantıklı kabul edilen bazı durumlar, bu yeni ülkede geçerliliğini yitirmiştir. Devletin benimsediği görüşler ve değerlerin insan zihni üzerindeki etkileri bilinmektedir. Bu görüş ve değerler değiştirildiği zaman doğal olarak insanların zihinleri de aynı şekilde değişmektedir.

Bu değişikliklerin derinlemesine yaşandığı sıfır noktasının sonrasındaki hayata daha detaylı bakıldığında bu değişikliklerin insanlar üzerinde ne denli büyük etkilerinin olduğu görülmektedir. Jana Hensel'in, *"Doğu'da insanlarla konuştuğumda, dönüşümden sonraki hayatlarını kelimelere dökmekte zorlandıkları sık sık dikkatimi çekiyordu."*²¹⁰ diyerek bu sert geçişlerin insanlar üzerindeki etkilerinden birini, sadece dilin dönmemesini, yaşananların dile getirilememesini anlatmıştır. "Dönüşüm Baharı" olarak adlandırılan, Yeniden Birleşme'nin yaşandığı 1989 yılının sonbaharıyla başlayan keskin çizgilerle parçalanan hayatlar *Dikkat Sınır* romanında şöyle anlatılmıştır:

*"Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin çöküşünden, yeniden reddetmeler ve sosyal çatışmalara neden olan birçok belirleyici değişimler doğdu."*²¹¹

[...]

*"Hayatım 1989 yılından sonra devam etti. Dönüşüm Baharı ile bağlantılı olan birçok gelişme çizgisi vardı."*²¹²

²⁰⁹ Statistisches Bundesamt, Exportweltmeister.

²¹⁰ Hensel, *Achtung Zone*, 9.

²¹¹ Hensel, *Achtung Zone*, 53.

²¹² Hensel, *Achtung Zone*, 38.

Yumuşatılmış geçişlerin olmadığı, keskin kırılmaların olduğu bu dönem yukarıda net olarak görülmektedir. Bunların etkilerine başka bir örnek de sosyal ağın zedelenmesidir. Sosyal hayatın da değişikliklere uğradığı, tabii olduğu değerlerin değiştiği kabul edilebilir. İnsanlar ikamet ettikleri semtleri bile değiştirdiklerinde, sosyal hayatlarını ona göre şekillendirmektedirler. Kaldı ki, bir mahalle veya semt değil, bir ülkenin değişmesi söz konusudur. İdeolojisiyle, yönetimiyle, diniyle bütün bir ülke başka değerleri benimsemiş ve halkın da buna uyum sağlamasını beklemiştir. Dolayısıyla, bu durumun sosyal çevreye etkisi tartışılmaz derecede büyüktür. Bu etki aşağıda görülebilmektedir:

“Bu hızlı ve aynı zamanda kapsamlı gelişme sosyal ağın, yani bir toplumun temelini sarsılmasına yol açtı. Vücuttaki damarlar gibi. Bu damar ağı birçok noktada koptu.”²¹³

Yaşananların, bir toplumun temelini hedef alması tesadüf değildir. Masa başında alınan kararların, var olan bütün ihtimalleriyle birlikte değerlendirildiği düşünülmektedir. Strateji uzmanları, komplo teorisyenleri vs. bu durumu değerlendirmesi gereken insanların görevlerinin bu olduğu düşünüldüğünde, bunu gözden kaçırmış olmaları imkansızdır. Aksi bir durumda, bu kararları bile bile, sonuçlarını öngörmelerine rağmen almışlarsa kasıt çok nettir. Bir toplumun iç dünyasını büyük bir kargaşanın ortasına götürüp, orada bırakmak ve yok olmasını beklemek bir kırımdır. Detayıyla incelendiği zaman, bir topluluğu yok etmek sadece fiziksel olmak zorunda değildir. Fiziksel olarak yok etmektense psikolojik olarak yok etmek daha az tepki çektiğinden dolayı, zaten baskı altında olan diktatör rejimler psikolojik olarak bastırma yolunu tercih etmişlerdir. Psikolojik bastırma yolunda, ele somut bir delil geçirilememektedir. Fakat sonuca bakıldığında ikisinde de tepki vermeyen, sindirilmiş, sesi kısılmış bir topluluk bulunmaktadır. Aralarındaki tek fark birinin diğerinin aksine nefes alıp verme eylemini hala yapıyor olmasıdır. Sosyal ağı birçok noktada kopartılmış ve dolayısıyla çökertilmiş bir halk, psikolojik olarak imha edilmiştir. Bu notadan sonra herhangi bir Doğu Alman’ın olumsuz bir duruma tepki göstermesi, sesini yükseltmesi, şaşırması beklenemez.

²¹³ Hensel, *Achtung Zone*, 95-96.

Bir toplumun temelini hedef alan ve psikolojik soykırımla sonuçlanan değişimler Yeniden Birleşme ile başlamış ve halkın hissizleştiği noktaya kadar devam etmiştir. Halkın duyarsızlaşma boyutuna ulaştığı noktadan sonraki değişimler de zaten fark edilmemiştir. Dolayısıyla, bu fark edilmeyen değişimlerden bahsetmek çok da mantıklı olmaz. Zira hissedilmeyen, farkındalık oluşturmeyen değişimler zaten gözle görülür, anlatılabilecek değişimler değildir. Günümüzde bile, hala yapılan ve insanların artık farkına dahi varmadığı değişimler yapılmaktadır. Dünyaya demokrasi anlamında örnek gösterilen, halkın aleyhine olan hiçbir kötü uygulamanın altına imza atılmayacağı düşünülen Almanya Federal Cumhuriyeti'nde bile bugün halkın sindirilmeye çalışıldığı net olarak görülmektedir. Özellikle, somut sınırlar kalkmış olsa da görülmeyen sınırlar hala vardır ve doğu-batı olarak ayrılan bölgelerin doğu tarafından gelen insanlar hakir görülebilmektedir. Bunun yanı sıra özellikle göçmen nüfusun çocukları ve torunları, kendilerini Alman olarak tanımlayan insanlar da bundan etkilenmektedir. Entegrasyon adı altında yok edilmeye çalışılan bir neslin sindirilme durumunu birçok insan bizzat yaşamaktadır. Sırf bira içmediği için toplumdan izole edilen, entegre olmadığı iddia edilen bireyler sindirilmeye çalışılmaktadır. Halbuki ırk olarak Alman olmasalar da doğdukları ve büyüdükları yerin geleneklerine bağlı, kurallarına saygılı bireyler olmayı başarmışlardır. Ama buna rağmen bira içmediği ve domuz eti yemediği için entegrasyon sürecini atlatabileceği iddia edilen, asosyal görülen, arkadaşlık kurulmayan bireylerin sayısı azımsanamayacak seviyededir. Burada da politikalarıyla insanların böyle düşünmelerini sağlayan devlettir. İşte, görülmeyen değişimlerden bahsettiğimiz bu gibi durumlardır. Bunların somut, elle tutulur bir tarafı olmasa da varlıkları açık bir şekilde hissedilmektedir. Doğu Almanlar'ın Yeniden Birleşme'den sonra yaşadıkları değişimlerden çoğu da bu şekilde, büyük bir sessizlikle yapılmıştır:

“Yüzeysel olarak bakıldığında, Doğu Almanya'daki son 20 yılın temel değişiklikleri neredeyse sessiz gerçekleşti. Bütün bir toplum, gözle görünür zararlar olmadan baştan aşağıya değiştirilmiştir.”²¹⁴

Diktatörlüklerin hüküm sürdüğü ülkelerdeki sessizlikten daha önce bahsetmiştik. Bu gibi ülkeler sadece başarı olarak gördükleri uygulamalarını dünyaya duyurmakta, diğer gelişmeleri saklamaktadırlar. Bunun ilk sebebi kapalı kutu olarak kalmak

²¹⁴ Hensel, *Achtung Zone*, 95.

istemeleridir. İkinci bir sebep ise zaten baskı altında olan yöneticilerin maruz kaldıkları baskıyı daha da artırmamaktır. Uğradıkları psikolojik soykırım sonucu sessizliğe bürünen Doğu Almanlar, ilginç de olsa onları bu hale getiren otoritelere kızmamışlardır. Bir nevi, uygulanan sessizleştirme politikasının getirisi olarak dilsiz kesilmişlerdir. Bir yanda sessiz bir şekilde yapılan değişiklikler dururken, diğer yanda da sessiz bir şekilde yaşayan halk durmaktadır. Birinci sessizliğin sebepleri olarak iki durum gösterdik. İkinci sessizliğin sebebi ise sistematik bir sindirme politikasıdır. Halkın konuşma ile bir şeylerin değişmediğini kabullenmesidir. Son olarak da, uygulanan eğitimidir. Diktatör rejimlerin eğitim politikaları kendi belirledikleri kalıplara göre bireyler yetiştirmekten geçmektedir. Bu tür ülkelerde, ileride sözü geçen otoritelere sorun çıkarmayacak, önlerine gelen her uygulamayı otomatik olarak kabullenecek ve kelimenin tam anlamıyla köle olacak bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Hiçbir durum karşısında sesini yükseltmeyecek, her durumda sessiz kalacak bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Sorgulayan, nesnel düşünen ve yapılan yanlışlara karşı çıkan bireylere buralarda yaşama şansı verilmemektedir. Sessiz bireylerin yetişmesi bu yüzden istenmektedir. Bu yolda, bu tür otoriteler güçlerini korku salarak hissettirmektedir. Bu konuyla ilgili Gürsel Uyanık, şunları ifade etmektedir:

“Bir yanda güç, öbür yanda korku her zaman usdışı bir otoriteyi destekleyen öğelerdir.”²¹⁵

Sessiz bir topluluk yetiştirmenin yolu hiç kuşku yok ki o topluluğa baskı kurmaktan geçmektedir. Bu baskı, gücün korkuyla birleştirilmesi ile başlamaktadır. Baskı altında bulunan topluluk bir müddet sonra o baskıdan sıkılmakta ve sessizleşmektedir. Yalnız, daha az dikkat çeken ve kesin sonuç veren başka bir yol da eğitimidir. Verilen eğitim, karşı çıkılabilecek otoriteler ve karşı çıkılamayacak otoriteleri bireye henüz erken yaşlarda kabullendirirse, kesin sonuç alınmaktadır. Bunu amaçlayan toplumlar zaten birey henüz kreşteyken bu işe başlamaktadır. Eğitim zincirinin en başından en sonuna kadar her aşamasına müdahale eden otoriteler, eğitimi kontrol altında tutmak için ellerinden geleni yapmaktadırlar. İşin aslına bakılırsa, eğitim üzerine bugün dünyanın en yaygın şekilde tartıştığı konu eğitimin özgür olup olmadığıdır. Hayat boyu öğrenmenin (Lebenslanges Lernen) tartışıldığı, her yerin ve her zamanın

²¹⁵ Gürsel Uyanık, Otoritenin İzdüşümü, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara 2005, 75.

okul olarak kullanılması gerektiğinin ve öğrenmenin yeri ve zamanı olmadığının ifade edildiği günümüzde özgür bir eğitimin önemi daha da artmaktadır. Eğitimin temel esaslarına bakıldığında eşitlik ve özgürlük gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Fakat bunlara rağmen eğitime yapılan müdahaleler devam etmektedir. Daha önce belirlenen çerçevenin içine oturtulabilecek bireyler yetiştirmek diktatör rejimin hakim olduğu ülkelerde eğitim bakanlığının asli işleri arasındadır. Eğitimin kendi tanımıyla bile çelişen, tek bir tutarlılık göstermeyen bu uygulamaya yakından bakıldığında en büyük sorunun aslında eğitimi vermekle yükümlü olanlardan kaynaklandığı görülmektedir. Eğitimin sağlıklı bir şekilde verilmesi ve sadece ama sadece eğitim işinden sorumlu olan eğitim bakanlıklarının eğitim vermek yerine eğitimsizlik vermeleri büyük bir çelişkidir. Büyük bir boşluğun içinde doluluk gibi görünen bu durumun özeti şudur: Esas itibariyle eğitim vermekle yükümlü olan bu otoriteler eğitimi daha önce belirledikleri yöne doğru vermektedirler. Eğitimin tanımına baktığımız zaman ilk gözümüze çarpan sözcükler olumlu anlamlar taşıyan sözcükler olmaktadır. Genel itibariyle, eğitim işinin sadece olumlu yöne doğru yapılabileceği düşünülmektedir. Oysaki olumsuz bulunan bir eylemin de eğitimi verilebilir. Sözgelimi bir katil de eğitim almış olabilir. Fakat öldürmek üzerine eğitim almıştır. Elbette ki bu, Doğu Alman çocukları için geçerli değildir, sadece “eğitim” kavramının kapsamıyla alakalıdır. Daha önce bu konuyu ayrıntılı incelemiş olmamızdan dolayı bu konuyu tekrar detaylı incelemenin doğru olmayacağı kanısı taşımaktayız. Özetle, verilen eğitim her zaman olumlu yönde olmayabilmektedir. Olumsuz bir kavramın da eğitimi gayet tabii verilebilmektedir. Eğitimin özetlenmiş, çeşitli tanımları şurada görülmektedir:

“Bilindiği gibi eğitim, ‘Yetişkin nesiller tarafından yetişmekte olan nesillere yapılan her çeşit etki’, ‘İnsanda istenilen yönde davranış geliştirme faaliyeti’ veya ‘İnsanlık idealine uygun insan yetiştirme faaliyeti’ olarak tarif edilmektedir.”²¹⁶

Burada üzerinde durulması gereken nokta “insanda istenilen yönde geliştirme faaliyeti” olarak özetlenmiş tanımdır. Bir bireyin ne şekilde gelişmesini, neye nasıl tepki vermesini isterseniz o bireyi o yöne doğru eğitirsiniz. Bunu sağlamanın gördüğümüz gibi birçok yolu vardır. Yalnız bunlardan bir tanesi ve belki de en etkili olanı masallardan geçen yoldur. Masallarda gizlenmiş mesajlar çocukların zihnine bulması

²¹⁶ Hasan Coşkun – Sürmeli Ağdemir, *Türkiye ve Almanya’da Eğitim Tartışmaları*, 78.

gereken yolu bulur ve o yolda çocuğun davranışlarına müdahale etmektedirler. Söz konusu durum çocuk farkına bile varmadan gerçekleşmektedir. Çocuk daha en başından neyin kötü neyin iyi olduğunu kabullenmektedir.

“Kara eğitim” kavramının ortaya atılmış olan Katharina Rutschky’ye göre de bir bireyi belirli bir kalıba göre yetiştirmenin yollarından biri de masallardır. “*Seni kötü çocuk, senden iyi bir şey çıkmaz!*”²¹⁷ mesajını veren masallar yoluyla, gücü elinde bulunduran otoriteler görüşlerini bireylere, henüz çocukken salgırlar. Çocuğa verilen mesaj özetle şudur: Eğer böyle davranırsan iyi bir çocuk olursun. Eğer şöyle davranırsan kötü çocuk olursun. Sonuca da bakıldığında çoğunlukla iyiler ödüllendirilmekte, kötüler cezalandırılmaktadır.²¹⁸ İşte burada çocuk otoritenin istediği ve “iyi” olarak gösterdiği yöne doğru çekilmiş olur. Çocuk durumun farkına varmadan, hiç aklından geçirmediği bir yöne doğru gider. Gidilen yön genel itibariyle, güç sahibi otoritelerin gidilmesini istediği yön olur. Masallar da o yönde şekillenir. Bu masalların basımını yapan yayınevinden, bu masalları anlatan anne veya babaya kadar hiçbir kurum veya hiçbir birey durumun farkına varamaz. Bunun farkında olan tek otorite, kendi belirlediği kalıplara uygun bir toplum yetiştirmek isteyen otoritedir. Herhangi bir ülkenin benimsediği, devletin basımevlerinde bastırdığı masallara bakıldığında, bu masalların söz konusu ülkenin verdiği veya vermeyi amaçladığı değerler eğitimiyle uyduğu görülmektedir. Aynı şekilde, yasaklanan masallara bakıldığında, söz konusu ülkenin değerleriyle uyuşmadığı için yasaklandığı görülmektedir. Masallar, bir neslin bilinçaltını doldurma yolunda en etkin malzemelerdendir. Bireyler, olayların farkında olmadan neyin iyi, neyin kötü olduğunu öğrenmektedirler. Tabii bu, “iyi” ve “kötü” kavramları ait oldukları toplumun değerlerine göre belirlenmektedir. Daha doğrusu, işe detayıyla bakıldığında o coğrafyada hüküm süren otoritenin belirlediği değerlere göre belirlendiği görülmektedir. Bunlar, genel itibariyle bireyleri sessizleştirmeye, sindirmeye ve kontrol altında tutmaya yönelik olmaktadır.

Bu yolla, masalların altında gizlenmiş mesajlar yardımıyla istenilen eğitim verilmektedir. Bu sayede, hiçbir fiziki müdahaleye gerek kalmadan birey amaçlanan yöne çekilmiş olur. O kadar sorunsuz işleyen ve kesin sonuç veren bir yoldur ki, diktatör rejimin hüküm sürdüğü neredeyse her ülkenin başvurduğu bir yöntemdir. Bu

²¹⁷ Rutschky, 4.

²¹⁸ Ahmet Sarı – Cemile A. Ercan, *Masalların Psikanalizi*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2008, 13.

yüzden, bu tür ülkelerde, masalların çocuk hayatında büyük bir yeri olduğu söylenebilir. Diğer ülkelere kıyasla, bu ülkelerde masallara daha sık başvurulmaktadır. Nitekim Doğu Almanya’da da durum böyledir: “*Ashnda, daima bir dizi çocuk masalıyla büyüdüm.*”²¹⁹

Yine, uygulanan sessiz politikalardan sayılabilecek masallar görüldüğü üzere Doğu Almanya’da da sık sık kullanılmıştır. Masallar içerdikleri mesajlar itibariyle sessiz yapılan devrimlere aracılık etmişlerdir. Aynı zamanda bilinçaltına da etki eden masallar insanoğlunun belirli duvarlar arasında kalmasını sağlamıştır. Belirlenen duvarların ardına geçmek isteyen bireye masallar engel olmaktadır. Sözgelimi, dinlediği masalarda ibadetlerini aksatan bir bireyin tanrı tarafından cezalandırıldığını öğrenen çocuk, ibadetlerini aksatması durumunda cezalandırılacağını düşünmekte ve buna göre davranmaktadır. Bu, onun etrafını saran duvarlardan biri haline gelmektedir. Diğer taraftan, diğer masallardan kabullendikleri de etrafını saran diğer duvarları oluşturmaktadır. Bu sayede bireye fiziki müdahale olmadan istenilen her türlü fiil yaptırılmaktadır. İşte, Doğu Almanya’nın yaptığı da buydu. Doğu Almanya da bahsi geçen yöntemi kullanarak masallar yoluyla, daha önce belirlenmiş çerçevede bireyler yetiştirmiştir.

Masallar, içerdikleri açık mesajların yanı sıra bilinçaltına etki eden mesajlar da içermektedir. İlk bakışta okunamayan bu mesajlar, bilinçaltında uygun yeri bulmakta ve oraya yerleşmektedir. Bilinçaltına inerek kendilerine yer edinen bu mesajlar bundan sonra bireyi kontrol altında tutacaktır. Özgürce aldığı kararlara kadar her türlü alana müdahale edecek olan bu mesajlar bilinçli olarak üretilmişlerdir. Baktığınız zaman Doğu Almanya, psikanalizden de yararlanarak neredeyse bütün bir bilim birikimini kendi evlatlarını “zehirleme” yolunda kullanmıştır. Masallardaki psikanalitik unsurların da yardımıyla istediği her türlü mesajı bireyin zihnine kodlamıştır. Bu noktada psikanalizin geçmişine ve bu yolda nasıl kullanıldığına bakmakta yarar olduğunu düşünmekteyiz.

19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçiş döneminde Kıta Avrupası’nın neredeyse tamamını saran hayal kırıklığı, korku ve buhran dolu atmosfer insanların tuhaf hissetmesine yol açmıştır. Mimarinin, müziğin, resmin, tiyatronun ve edebiyatın değişmeye başladığı bu dönemde insanlar artık eski duygularını kaybetmiş ve farklı hissetmeye başlamışlardır.

²¹⁹ Hensel, *Achtung Zone*, 77-78.

Her gün farklı bir eğlencenin olduğu Viyana sokakları artık kadim bir sessizliğe bürünmüş; insanların gülmediği, aksine travmalar yaşadığı bir kent haline gelmiştir.²²⁰ Önemli sosyal ve siyasi gelişmelerin yaşandığı bu dönem, yani *Asrın Dönüm Noktası* (Almanca: Jahrhundertwende; Fransızca: Fin de Siècle) ve bu dönemde insanların içerisinde bulundukları durum tam anlamıyla havadan düşmüştür. Herhangi bir somut sebep bulunmamasına rağmen böyle hissedilmesi anlamsız karşılanmıştır. Belki bir imparatorluğun çöküşü, belki de insanların savaşımlardan yorulmuş olması, belki de insanların sadece doyum noktasına ulaşmış olmaları buna neden olmuştur. Fakat iddia olarak kalmayan tek konu insanların tuhaf hislere kapılmış olması konusudur. Bu durum o denli ilerlemiştir ki, insanlar hastalanmaya başlamıştır. O dönemde soyut hastalıkların olmadığı düşünüldüğünde bu durumun da tuhaf karşılanmış olması doğaldır. O dönemde insanlar baş ağrısı, mide bulantısı, verem, dizanteri gibi somut hastalıklarla karşılaşmışlardır. Soyut, herhangi bir sebepten dolayı kendini iyi hissetmeme gibi bir hastalık o güne kadar söz konusu olmamıştır. Fakat ilk defa ruhsal bir rahatsızlık saptanmış ve bunun da bir sorun olabileceği konuşulmuştur. İnsanların ruhsal rahatsızlıklarından yola çıkarak Sigmund Freud o dönemde psikanalizin temelini atmıştır. Freud, insanların karşı karşıya kaldığı bu ruhsal rahatsızlıklara belki de “bilinmeyen dürtüler”²²¹ ile “hüküm süren ahlak tasavvuru”²²² arasındaki çatışmaların yol açtığını düşünmüştür. Böyle bir havanın hakim olduğu bir ortamda Freud psikanalizi, bir psikoterapi tekniği olarak kullanarak özgürlüğü ve serbest düşünmeyi engelleyen bilinçaltı unsurlarını ortaya çıkarmaya çalışmıştır.

Psikanaliz, her ne kadar masum amaçlar için kullanıldığında insan hayatı için bulunamayacak bir nimet niteliği taşısa da Doğu Almanya bunu tam tersi bir yönde kullanmıştır. Doğu Almanya’nın diktatör otoriteleri psikanalizin ne işe yaradığını keşfetmiş ve tersi bir yönde kullanmıştır. Bunu bilinçaltına inme yolunda masallarla ilişkilendirmiştir. Sigmund Freud’un, psikanalizi bilim dünyasına altın tepside sunması ile birlikte bu kuramdan edebiyat bilimi de yararlanmıştır. Gerçi, edebiyat ve psikanalizin karşılaşmasına daha önceki dönemlerde de rastlamak her ne kadar mümkün olsa da Freud’tan sonraki dönem kadar yaygın olmadığı söylenebilir. Edebiyat bilimi, Freud’un psikanaliziyle birlikte belki de hiç olmadığı kadar verimli bir zemine

²²⁰ Manfred Mai, *Geschichte der deutschen Literatur*, Beltz Druckpartner, Hemsbach 2006, 117.

²²¹ Mai, *Geschichte der deutschen Literatur*, 117.

²²² Mai, *Geschichte der deutschen Literatur*, 117.

kavuşmuştur. Doldurulması gereken sayısız boşluklar belirmiştir. Bu uyumun edebiyat dünyasına nitelikli malzemeler sunacağı Arthur Schnitzler ile neredeyse kesinleşmiştir. Edebiyat bilimci Ahmet Sarı, edebiyat ve psikanalizin uyumunu *Psikanaliz ve Edebiyat* adlı eserinde şöyle açıklamaktadır:

*“...psikanalizle edebiyatın disiplinler olarak birbirlerini bulmasının tarihi eskilere dayanır. Psikanalizin kurucusu Sigmund Freud temellerini sağlamlaştırdığı ve yeni yeni okumalarla geliştirdiği psikanalizi sanatsal yaratıcılık kuramına hasrederek ve sanatsal/edebi okumalarına bütün bilgileri uygulayarak yeni bir kuramın da öncülüğünü yapmış olmaktadır.”*²²³

Edebiyat ve psikanalizin uyumu daha çok yazar olarak tanınmış olan Viyana’lı nörolog Arthur Schnitzler’in eserlerinde bulmak mümkündür. Psikoloji alanında sahip olduğu bilgiler, Schnitzler’e eserlerinde hayat verdiği başkahramanların bilinçaltılarını kullanmasını mümkün kılmıştır. Bu yöntem ile bilinmeyene, en saklı olan alanlara girebilmiştir. “Teğmen Gustl” karakteriyle Schnitzler, çökmekte olan, yıkılmaya yüz tutmuş Tuna Monarşisi’ndeki Avusturyalı bir subayın yaşadıklarını ve içinde barındırdığı ruh halini anlatmaktadır. Bunun edebi ve psikolojik bilgi gerektirdiği net olarak görülmektedir.

Arthur Schnitzler’in eserleriyle edebiyat ve psikanalizin uyumu sağlam bir zemine oturmuştur. Masalların da edebi bir öykü türü olduğu göz önünde bulundurulduğunda bunların psikanalitik unsurlarla bağlantısı açıktır. Baskı ve korku ile şekillenmiş ülkelerin masallara olan düşkünlüğü bu sayede otomatik olarak gerekçelendirilmiş bulunmaktadır. Belki de en kalıcı yöntemi benimseyen bu tür ülkeler aslında kendi açılarından kazançlı çıkmaktadırlar. Zira bilinçaltına depolanan kurallar herhangi bir kolluk kuvveti veya denetim mekanizması gerektirmemektedir. Daha önce, masallar yoluyla müdahaleye maruz kalan birey herhangi bir durumda kendisini otomatik olarak frenlemekte ve geri çekilmektedir.

Doğu Almanya’da olduğu gibi, Federal Almanya’da da bilinçaltına yapılan müdahale sessiz gerçekleştirilen dönüşümlere bir başka örnektir. Bunun gibi, ders müfredatlarına yapılan müdahaleler de bırakın öğrencileri, onları güvenerek, içleri ferah

²²³ Ahmet Sarı, *Psikanaliz ve Edebiyat*, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara 2008, 40.

bir şekilde okula yollayan anne ve babalar başta olmak üzere halkın dikkatini çekmemiştir. Yine bu da büyük bir sessizlik içerisinde gerçekleştirilen dönüşümlere başka bir örnektir. Bireyleri, verilen eğitimin ve o eğitimin içeriğinin şekillendirdiği düşünüldüğünde; o bireyleri, o bireyler yapan olgular bu durumda verilen eğitim ve o eğitimin içeriği olmaktadır. Bu yüzden, eğitimin içeriğine yapılan müdahaleler bütün diğer alanlara yapılan müdahalelerden fazla olmuştur. Nitekim Doğu Almanya’da da bu böyle olmuştur. Yeniden Birleşme’nin ardından eğitimde ilk olarak ders içerikleri, yani müfredatlar değiştirilmiştir:

“Aynı zamanda okulda Almanya Federal Cumhuriyeti’nin tarihine bürünmüştük. Adenauer dönemini, ekonomi mucizesini, tekrar silahlanmayı, Federal Ordu’yu, büyük koalisyonu, öğrenci hareketini, NATO Çift Yön Kararı’nı ve atom karşıtı hareketi görüyorduk. Bütün Almanya Federal Cumhuriyeti tarihinin altını üstüne getirmiştik.”²²⁴

Yeniden Birleşme’nin öncesinde sadece Doğu Almanya’nın ve müttefiklerinin tarihlerini gören Doğu Almanlar, Yeniden Birleşme sağlandıktan sonra hem Batı Almanya’nın hem de Doğu Almanya’nın tarihini görmeye başlamışlardır. Zira ülkeleri artık Federal Almanya olmuştur. Önceleri ilgilenmedikleri konularla, ilgilenmek durumunda kalmışlardır. Batı Almanya’nın ilk şansölyesi olan Konrad Adenauer bu noktaya kadar Doğu Almanlar’ı zerre kadar ilgilendirmemiştir. Fakat Yeniden Birleşme’nin ardından ilgilendirmek zorunda kalmıştır. Ekonomi mucizesi (Wirtschaftswunder) için keza aynı sözler geçerlidir. NATO için ise söylenecek pek bir şeye gerek olmasa da kısa bir açıklama yapmakta fayda görmekteyiz. Sovyet Rusya, NATO ve dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri için o dönemde bir nevi düşman konumundadır. Soğuk Savaş’ın başkahramanları durumunda iki ülkenin birbirlerinin tarihiyle ilgilenmeleri beklenemez. Dolayısıyla, Sovyet Rusya’nın güdümü altındaki bir ülkenin de düşmanı konumundaki Amerika Birleşik Devletleri’nin yöneticisi konumundaki bir örgütün tarihiyle ilgilenmesi beklenemez. Fakat Yeniden Birleşme sağlandıktan sonra bu konular eşi görülmemiş bir hızla müfredata dahil edilmişlerdir. Çünkü, bu tür konular artık düşman olarak görülen değil, tam aksine benimsenen bir görüşe ait konulardır. Yalnız yine de bunların bu denli hızlı bir şekilde değiştirilmesi tuhaf görülmüştür. Ortaya çıkan belirli sorunların yanı sıra belki de hala aynı okulda

²²⁴ Hensel, *Achtung Zone*, 183-184.

okuyan, fakat bir eğitim-öğretim yılı ileride olan öğrenciler farklı bir tarih öğrenmişlerdir. Nitekim, buna benzer bir durum da yaşanmıştır. Bu durum, *Dikkat Sınır* romanında şöyle ifade edilmektedir:

*“Birkaç yıl önceki, daha eski sınıflara tam anlamıyla farklı bir şeyler öğreten aynı öğretmenler önümüzde duruyorlardı. Ve bunu, kendileri de çaktırmıyorlardı.”*²²⁵

Gücü elinde bulunduran otoritelerin eğitime yaptıkları müdahalelerin ve kendi belirledikleri çerçeveye uygun bireyler yetiştirme isteklerinin özeti yukarıdaki cümle olmuştur. Henüz birkaç yıl öncesine kadar aynı okulda, aynı çocuklarla belirli konular işlenirken, şimdi o okulda, o çocuklarla tamamıyla farklı konular işlenmektedir. Bunu, Eğitimci Kemal İnal şöyle anlatmaktadır:

*“Ders kitaplarının içeriğinin belirlenmesinde ideolojinin önemli bir rol oynadığını belirtmiştik. Aynı zamanda ders kitapları ideolojik bir mücadele alanı olmaktadır.”*²²⁶

[...]

*“Toplumsal düzenin korunması ve sürdürülmesine yönelik değerlerin aktarılması ve yeniden üretilmesinde ders kitapları önemli bir rol oynar. Ders kitaplarını sadece kültürel değil, tarihsel ve toplumsal bir bağlam içinde düşünmek gerekir. Bu açıdan ders kitapları, egemen toplumsal sınıf(lar)ın özgül olarak yaşama tarzını, genel olarak da ideolojisini aktarırlar.”*²²⁷

İdeolojinin, diğer bir anlamda iktidardaki gücün benimsediği görüşün eğitimdeki etkisi görülmektedir. Bu noktada eğitimin içeriği de yine bu yönde şekillendirilmektedir. Aynı zamanda eğitimin içeriğinin bireyin ve ait olduğu toplumun üzerindeki etkisi de aşıkardır. Bu durumda, Doğu Almanya’da eğitimin içeriğinin değiştirilmesi yine büyük bir sessizlikle gerçekleştirilen dönüşümlerden biri olduğu net olarak görülmektedir.

İşin başına dönecek olursak, tamamen masum bir proje olarak sunulan, sadece halkın yararına olan uygulamaların hayata geçirileceği iddia edilen Yeniden Birleşme projesi görünürde halkın lehine, fakat kapalı kapılar ardında yapılan hesaplarda halkın

²²⁵ Hensel, *Achtung Zone*, 184.

²²⁶ Kemal İnal, *Eğitimde İdeolojik Boyut*, Doruk Yayıncılık, Ankara 1996, 20.

²²⁷ İnal, *Eğitimde İdeolojik Boyut*, 14.

aleyhine gerçekleşmiştir. Amaçlarından biri sosyalizme doğru kayan bir nesli o taraftan saptırmak ve kendi saflarına katmak olan bu projenin kalıcı hasarları olduğu daha *Dikkat Sınır* romanının yayımlandığı yıl olan 2009 yılında ortaya çıkmıştır. Kaldı ki ilerideki süreçlerde daha uzun vadeli değişimlerin de sonuçlarının su yüzüne çıkacağı daha şimdiden görünmüştür. Görünürde olumlu olan bu Yeniden Birleşme projesi için Jana Hensel şöyle demektedir: “*Duvar’ın düşüşü, açık kalan bir yaradır.*”²²⁸ Duvar’ın öncesinde yaşanan hadiselerin benzerlerinin, hatta bazı durumlarda aynılarının Yeniden Birleşme’nin ardından yaşanması olumsuz bir durumdur. Duvar’ın ardından kurulan demokratik federal yapının eski diktatör rejimden oysaki bir farkının olması gerekirdi. Hensel’in, “*20 yıl önce Doğu Almanlar yeniden doğdular.*”²²⁹ diyerek bahsettiği Yeniden Birleşme üzerine bu tür hayaller kurulmamıştır. Eski şansölye Willy Brandt’ın, “*Birbirine ait olanlar şimdi birlikte büyüyorlar.*”²³⁰ ifadesiyle anlattığı iki milletin ayrılığının sona erdiği, birbirini desteklemeye başladığı bu süreç için insanlar bunları hayal etmemiştir. İnsanların, büyük hayaller oturttuğu, on yıllarca beklediği Yeniden Birleşme’nin Doğu ve Batı Almanya’dan her bir bireye verdiği tek izlenim artık sorunların biteceği izlenimi olmuştur. Özellikle Doğu Almanlar’ın büyük anlam yüklediği bu gelişme onlar için kurtuluş niteliği taşımıştır. En önemlisi de sağdan, soldan, yukarıdan, aşağıdan herkeste tam anlamıyla barışçıl bir birliktelik duygusu hakim olmuştur: “*89 sonbaharı, hayatımın en güzel zamanıydı. Muhteşem bir ‘biz’ duygusu.*”²³¹

Bu duyguların temeline bakıldığında aslında herkesin buna ihtiyaç duyduğu görülebilmektedir. Hensel’in “*ortak özlem*”²³² olarak adlandırdığı bu duyguya olan gereksinim net olarak hissedilmektedir. Bir Doğu Alman’ın sevdiği, yanlarında olmak istediği insanların Batı Almanya’dan olmaları veya aynı şekilde bir Batı Alman’ın sevdiklerinin Doğu Almanya’da olması ve bunların her istediklerinde bir araya gelememeleri 20. yüzyıl Avrupa’sında sık yaşanan bir durum olmamıştır. Fakat görüleceği üzere Avrupa’nın orta yerinde, bugün Avrupa Birliği’nin merkezi noktalarından biri olarak görülen yerde insanlar bunu yaşamıştır:

²²⁸ Hensel, *Achtung Zone*, 49.

²²⁹ Hensel, *Achtung Zone*, 19.

²³⁰ Hensel, *Achtung Zone*, 11, 12, 15.

²³¹ Hensel, *Achtung Zone*, 19.

²³² Hensel, *Achtung Zone*, 12.

“Arkadaşlarımı, çocuğumu, birlikte yaşadığım adamı düşünüyorum. Aslen, eski Federal Cumhuriyet’ten geliyor. Birçok arkadaşım Batı’dan. Diğerleri Alman Demokratik Cumhuriyeti zamanında ülkeyi terk ettiler. Başka diğerlerini daha anaokulundan tanıyorum, bugün yıllardır Münih veya Köln’de yaşıyorlar. Bu farklı insanların tamamını hangi mantaliteye oturtayım?”²³³

İnsanların, büyük beklentilerle girdikleri bu yeni yol hüsrarla sonuçlanmıştır. Beklentilerin aksine hayal kırıklığı, aldatılmışlık duygusu hakim olduğu Yeniden Birleşme döneminde Batı Almanlar için çok şey değişmemiş olsa da Doğu Almanlar için birçok alanda değişiklikler olmuştur. Batı Almanlar’ın, kendilerine yük olarak gördükleri Doğu Almanlar ile birleşmeleri dışında herhangi bir değişikliğe tabii tutuldukları bir durum olmamıştır. Ekonomik olarak daha geride olan Doğu Almanlar, bir noktada tabii ki Batı Almanlar’a yük olmuşlardır. Fakat öte yandan nüfus bakımından sağladıkları katkı, Batı Almanya’nın ihtiyaç duyduğu insan gücü açısından yardımcı olmuştur. Batı Almanya savaş sonrası inşa döneminde yoğun bir insan gücüne ihtiyaç duymuştur. Bunu; İtalya, Yunanistan, Bosna Hersek ve Türkiye’den gelen göçmen nüfus kapatmaya çalışmıştır. Fakat Yeniden Birleşme’nin ardından Doğu Almanya’dan gelen insan gücü ile bu ihtiyaç net olarak azalmıştır. Bu değişiklik dışında Batı Almanya için Yeniden Birleşme herhangi bir anlam ifade etmemiştir:

“Batı Almanlar’ın, başlangıç yıllarında değişim için herhangi bir neden görmemelerini ayıplamıyorum. Muhtemelen ben de aynen öyle hissederdim.

...

Fakat 1989 Batı için hiçbir şekilde yeni bir başlangıç değildi.”²³⁴

Batı Almanya için herhangi bir şey ifade etmeyen değişikliklerin anlamı Doğu Almanlar için tamamen farklı olmuştur. Doğu Almanlar tabii tutuldukları değişikliklerin içinde kaybolmuşlardır. Bizzat hayatlarına, karakterlerine, onları Doğu Alman yapan noktalara etki eden bu değişiklikler üzücü, daha da önemlisi yıkıcı olmuştur. Net olarak söylenebilir ki çok acı çekilmiştir. Yeniden Birleşme’nin tamamıyla farklı bir yönde olması gerekirken bu yönde olması insanların acı çekmelerine neden olmuştur. Doğu

²³³ Hensel, *Achtung Zone*, 37-38.

²³⁴ Hensel, *Achtung Zone*, 22.

Almanlar'ın Yeniden Birleşme ile başlayan yeni hayatlarında, onları birbirlerine bağlayan ortak noktaları acıları olmuştur:

*“İnsanları, sadece Alman Demokratik Cumhuriyeti'ne dair anıları bağlamıyordu; aksine daha çok Dönüm Noktası'ndan sonraki bugüne kadar süregelen yeni başlangıç bağlıyordu.”*²³⁵

[...]

*“Dönüşümden sonraki zamanın deneyimleri bizi birbirimize bağladı. Bunları birlikte yaşadık.”*²³⁶

Normal şartlarda bir toplumu oluşturan öğelere bakıldığında dil, tarih, kültür gibi kavramlar ilk olarak göze çarpmaktadır. Doğu Almanları, birbirlerine bağlayan öğelerden birinin de tarih olması beklenirken onları birbirlerine bağlayan öge, geçmişteki tarihleri veya ortak vatanları değil, yeni hayatlarında yaşadıkları olmuştur. Zira yeni hayatlarında yaşadıkları hadiseler alelade bir insanın yaşayacağı hadiselerden olmamıştır. Karanlık noktalarla dolu olan bu yaşantıları Jana Hensel şöyle ifade etmektedir:

*“Fakat Doğu Almanlar'ın, dönüşümden sonraki zamanlarındaki bu son derece karanlık anları için, o zamanki anıların ve deneyimlerin toplanabileceği bir kap olup olmadığını gerçekten bilmek istiyorum.”*²³⁷

Doğu Almanlar'a reva görülen bu durum esas itibariyle insanlara layık görülecek bir durum değildir. İnsanoğlunun düşünme eylemini yapabilmesi ve bunu gözeterek yaşaması, onu canlılar arasında en üst mertebeye taşımaktadır. İnsanlar, diğer canlıların aksine refah içerisinde yaşamayı ve medeniyetin gerektirdiği her fiili yerine getirebilmektedir. İnsanın medeniyet oluşturunca buradan gelmektedir. Aksi bir durumda insanoğlunun diğer canlılarla arasında kesin çizgilerle belirlenmiş farklar olmazdı. Bu sebeple, insanoğlunun refah içerisinde, insana yakışır bir yaşama sahip olabilmesi için gerekli olan her şey sağlanmış ve bu kanunlarla koruma altına alınmıştır. Buradan yola çıkarak İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne bakıldığında 2. madde şöyle demektedir:

²³⁵ Hensel, *Achtung Zone*, 97.

²³⁶ Hensel, *Achtung Zone*, 182.

²³⁷ Hensel, *Achtung Zone*, 166.

“Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Ayrıca, ister bağımsız olsun, ister vesayet altında veya özerk olmayan ya da başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke yurttaşı olsun, bir kimse hakkında, uyruğunda bulunduğu veya ülkenin siyasal, hukuksal veya uluslararası statüsü bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir.”²³⁸

Bu Beyanname, şüphesiz Doğu Almanlar için de geçerli kılınmıştır. Fakat pratikteki uygulanma şekline bakıldığında pek de doğru kullanıldığı söylenemez. Aynı zamanda vicdani bir yükümlülük de olan insana insan gibi davranma ilkesini aslında her insanın otomatik olarak benimsemesi gerekmektedir. Bu, herhangi bir kanunda veya beyannamede geçtiği için değil, insana yakışan bir davranış olduğu için yerine getirilmelidir. Doğu Almanlar, on yıllarca Sovyet güdümünde kaldıkları için zaten yeterince içlerine kapanmışlardır. Kibir, gurur, ego gibi kavramları tanımayan Doğu Almanlar, vicdani yükümlülük açısından bakıldığında, insana yakışan davranışların en iyilerini hak etmektedirler. Bir kıyaslama yapacak olursak, aynı köklerden gelen, diğer bir deyişle aynı millettten gelen fakat bölünmüş olan insanların farklı davrandıklarını görmekteyiz. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Batı Almanya’nın niteliksiz iş gücüne ihtiyaç duyduğu konusuna daha önce kısaca girmiştik. Yeniden Birleşme sağlandıktan sonra da bu iş gücünün Doğu Almanlar tarafından da desteklendiğini eklemiştik. Doğu Almanya da İkinci Dünya Savaşı’ndan zarar görerek çıkmıştır. Hatta Dresden, Leipzig ve Berlin gibi şehirler yerle bir edilmiş ve bunun sonucunda bu şehirler enkaz şehir (Trümmerstadt) ilan edilmişlerdir. Fakat Doğu Almanya, ekonomik durumundan dolayı inşa sürecini hemen başlatamamıştır. Doğu Almanya’nın inşa süreci Yeniden Birleşme ile başlamıştır. Bu inşa süreci, Federal Almanya’nın dünyanın ihracat şampiyonları olduğu bir döneme denk gelmesinden ötürü gayet hızlı ve gayet sık bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bugün, eskiden Doğu Almanya coğrafyasında kalan birçok şehir, eskiden Batı Almanya’da olan birçok şehri gelişmişlik ve şehir estetiği açısından sollamıştır. Doğu Almanya’nın savaştan sonraki inşa süreci her ne kadar Yeniden Birleşme ile başlamış olsa da, en azından enkaz şehirlerin toparlanması için Doğu Almanya da, Batı Almanya’ya kıyasla az sayıda iş gücüne ihtiyaç duymuştur.

²³⁸ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, m. 2 – 10.12.1948.

Ülkelerine çalışmak üzere gelen insanlara davranış şekilleri, Batı Almanya'ninkinden farklı olmuştur. Bu durum *Dikkat Sınır* romanında şöyle ifade edilmektedir:

“>>Doğu Almanya'daki yabancı işçiler nasıl yaşıyorlar?<< sorusunun cevabı hemen, >>hoş gelen misafirler<< olmuştur, Batı Almanya'daki >>düşük maaşlı misafir işçiler<< değil.”²³⁹

Batı Almanya'ya çalışmaya giden insanlar misafir işçi (Gastarbeiter) olarak görülürken, Doğu Almanya'ya gidenler hoş gelen misafirler (Willkommene Gäste) olarak görülmüşlerdir. Doğu Almanya'nın belki de sosyalist gelenekle bir nebze yoğrulmuş olması, diğer yandan halkların kardeşliği ve uluslararası dayanışma²⁴⁰ gibi kavramları benimsemesi, onu daha ılımlı kılmıştır. Belki bu sebepten belki de daha önce bahsettiğimiz sindirilmişlik duygusunun bir getirisi olan kibir, gurur, ego gibi kavramların toplumda yer bulmaması durumundan dolayı Doğu Almanlar daha naif bir topluluk oluşturmuşlardır. Böyle şekillenen bir halkın ne İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi açısından, ne de vicdani yükümlülük kavramı açısından bu uygulamalara layıktır. Doğu Almanlar, bakıldığı zaman kendi ülkelerindeki otoritelerinin politikaları doğrultusunda yaşamak durumunda kalmış olsalar da özlerinde Batı Almanlar'a kıyasla daha ılımlı bir toplum oluşturmuşlardır:

“Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde yabancıları avlama durumuna, yabancı düşmanlığına rastlanmamıştır.”²⁴¹

Yeniden Birleşme'nin öncesinde de tartışılan yabancı düşmanlığı konusunun giderek daha az gündeme gelmesi ve söz konusu dahi olmaması gerekirken, günümüzde göç alan ülkelerde en çok tartışılan konulardan biridir. Globalleşme sürecinin en büyük ayağı olan farklı insanları kucaklama konusu hala gerçekleştirilebilmiş değildir. Batı Almanya'nın henüz o dönemlerde tartışmaya başladığı yabancı düşmanlığı konusu Doğu Almanya'da söz konusu olmamıştır. Esas itibarıyla, normal şartlarda tam tersi olması beklenmiştir. Baskıyla şekillenen bir ülkenin, kendi vatandaşlarına bile baskı kuran bir ülkenin yabancılara insanlık dışı muamele etmesi beklenmiştir. Fakat bunun aksine, Doğu Almanya'da böyle bir şey söz konusu olmamıştır. Batı Almanya'nın ticaret hacmini genişletmiş olması, daha materyalist bir düşünceye bürünmüş

²³⁹ Hensel, *Achtung Zone*, 182.

²⁴⁰ Hensel, *Achtung Zone*, 149.

²⁴¹ Hensel, *Achtung Zone*, 142.

olmasından kaynaklanıyor olsa gerek ve dolayısıyla da sadece somut düşünmüştür. Bazı soyut kavramlar, duygular Batı Almanya’da dikkate değer görülmemiş, değerini kaybetmiştir. Doğu Almanya ise daha çok, soyut kavramlarla ve duygularla şekillenmiştir. Yaşadıklarının etkisinden olsa gerek Doğu Almanlar onca olumsuz yaşamışlığa rağmen ılımlı, yapıcı kalmayı başaramışlardır. Bütün bu hikayenin ve yaşamışlıkların kaleme döküldüğü 2009 yılına kadar dahi Doğu Almanlar ılımlı olmayı sürdürmüşlerdir. Günümüzde bile çektikleri sayısız acıya ve içlerinde barındırdıkları sayısız özlem duygusuna rağmen yapıcı olmaya, kucaklamaya devam etmektedirler. Duvar’ın kendisi yıkılmış ve üzerinden 26 yıl geçmiş olmasına rağmen insanlar hala Doğu Alman (Ossi) ve Batı Alman (Wessi) olarak ayrıştırılmaktadır. Bu ayrıştırmaların en büyük göstergesi insanların zihnindeki duvarların yıkılmamış olmasıdır.²⁴²

Duvar’ın hüküm sürdüğü günlerden ziyade, Duvar’dan sonrasını anlatan Jana Hensel, ostalji (Ostalgie, Ost-Nostalgie) duygusunun giderek arttığını ifade etmektedir. Duvar’dan önceki hayata, yani Doğu Almanya’daki hayata duyulan özlemi ifade etmek için kullanılan bu kavrama gitgide daha sık rastlanmaktadır. Yaşanan acıların büyüklüğü, birleşme duygusunu gölgede bırakmıştır. Eski Doğu Almanya coğrafyasında kalan şehirlerin Yeniden Birleşme ile başlayan inşa süreci başarılı bir şekilde neredeyse tamamlanmıştır. Kimsenin yaşamak bir yana, uğramak dahi istemediği şehirlerin yerine imrenilecek, yaşanılabilir şehirler inşa edilmiştir. Betonların başarılı bir şekilde kalıplara sokulduğu ve insanların da yine aynı şekilde başarılı bir şekilde kalıplara sokulduğu bir ülke ortaya çıkmıştır. Bugün, 1989 yılına kadar diktatör olarak anılan Doğu Almanya’nın uyguladığı politikaları bile özleyen bir nesil ortaya çıkmıştır. Bu neslin yaşadığı durum, gelenin gideni aratması durumu olmuştur.

²⁴² Hensel, *Achtung Zone*, 28, 29.

SONUÇ

İnsanların, bilinçlendiği, eski dünyadan farklı düşündüğü ve olayları farklı yorumladığı günümüzde, eğitim en çok tartışılan konulardan biri olma özelliğini korumaktadır. Dolayısıyla, eğitimin sıklıkla tartışıldığı günümüz dünyasında mükemmel sonuca ulaşma arzusu giderek artmaktadır. Bireyin, ailenin, toplumun ve devletin birçok açıdan eğitim ile bağı bulunmaktadır. Bu nedenle, eğitim geçmişte olduğu gibi günümüzde de her ortamda tartışılan konular arasındaki yerini korumaktadır.

Eğitimin barındırdığı mana ve önem göz önünde bulundurulduğunda, modern zamanda, verilen eğitimin şekli ve amacı 20. yüzyılda şekillenmiştir. 20. yüzyılda dünyanın, geçmişte hiç olmadığı kadar büyük gelişmelere maruz kalmış olması birçok alanda yenilikleri beraberinde getirmiştir. Bu yeniliklerin bir kısmının eğitim ile alakası olmuştur. Eğitimin o güne kadarki metotlarının sağlıklı sonuçlar vermediği anlaşılmıştır. Bu yüzden, bu alanda yeniliklere ihtiyaç duyulmuştur. Gerçekleşen yeniliklerin, oldukça az bir kısmı olumlu olarak tanımlanmıştır. Geneli ele alındığında devlet, ideolojik görüş, siyaset, din, toplum ve aile baskısının eğitime dahil olması durumu gözlemlenmiştir.

Çalışmamızda, Doğu Alman eğitimine dahil olan ögeler incelenmiş ve sonuçları gözler önüne serilmiştir. Devlet kurumlarının, kendi asli işlerini bırakıp benimsedikleri görüşe uygun bireyler yetiştirebilme çabaları su yüzüne çıkartılmıştır. Bunun insanlar üzerinde oluşturduğu etkiler sorgulanmış ve ayrıntılarıyla çözümlenmiştir. Diktatör olarak görülmüş bir yönetimin, kendi insanları için belirlediği yollar ve bağlantıları anlatılmıştır. Bütün bunların edebiyata olan yansıması aranmış ve disiplinler arası bağlar kurulmuştur. Bütün bu çalışmalarda Doğu Alman edebiyatının yeni nesil yazarlarından, Duvar sonrası edebiyatçılarından Jana Hensel'in romanları esas alınmıştır. Hensel'in sırasıyla *Sınır Çocukları*, *Yeni Alman Kızları* ve *Dikkat Sınır* adıyla yayımlanmış olduğu her üç romanının esas oluşturduğu çalışmamızda kara eğitime ait veriler aranmıştır. Bu noktada, Doğu Almanya'da doğmuş, büyümüş ve yaşamış olan ve dolayısıyla Doğu Alman hamuruyla yoğrulmuş olan Jana Hensel'in yarattığı eserlerin konumuza katkı sağladığı açık bir şekilde görülmüştür. Hensel'i bu çalışma çerçevesinde özel kılan Doğu Almanya'yı dışarıdan izleyen ve gözlemlerine dayanarak yaşanmışlıkları yorumlayan veya köken olarak Doğu Almanya'dan olan yazarların

aksine hayata doğrudan etki eden değişim ve dönüşümlerin yaşandığı dönemlerin tamamında Doğu Almanya’da, bir Doğu Alman olarak yaşamış olmasıdır.

Jana Hensel’in yayımlanan ilk romanı olan *Sınır Çocukları* romanında, Avrupa’nın ortasında, Avrupa Birliği’nin kalbine neredeyse sınırı olan Doğu Almanya’da tek amacı yaşayabilmek olan bir neslin, ne tür uygulamalara maruz bırakılarak gerçek dünyadan koparılıp uyutulduğu görülmüştür. Bir neslin, gücü elinde bulunduran otoritelerin istediği yöne doğru nasıl eğilim sergilediği ve bunu nasıl bir gururla yaptığı net olarak aktarılmıştır. Bu yolda otoritelerin kara eğitimi ne denli başarılı kullandıkları görülmüştür. Öyle ki, kendisine reva görülen, derin politikalar taşıyan uygulamalar lehine çalışmış ve kendi sonunu hazırlamıştır. Bütün masumiyetiyle, yapılanların kendi faydası için olduğuna inanan bu nesil derinlemesine yaşadığı duygularından, hayallerinden, inanmışlıklarından ve hatta benliğinden vazgeçmiştir. Bütün bunların sonucu olarak bir millet, kendi yaşadığı hayata yabancılaşmış ve benliğinden koparılmıştır. Söz konusu romanda, kara eğitime zemin oluşturan uygulamaların en büyük müsebbibi siyasi iktidar olmuştur. Siyasi iktidar, sistematik bir şekilde bir toplumun belleğini silmiştir. Geçmişe dair hiçbir iz bırakmama amacını güden bu iktidar kendi politikalarını benimsetebilmek adına bütün bir geçmiş silme yoluna girmiştir.

Jana Hensel’in yayımlanan ikinci romanı olan *Yeni Alman Kızları* romanında Hensel, başta Doğu Alman kadınları olmak üzere, dünya kadınlarının sorunlarını dile getirmiştir. Siyasi iktidarın, dinin, toplumsal kuralların kadını ittiği noktalara dikkat çeken Hensel kadınların istedikleri hayatı değil, önlerine sunulan hayatı yaşamak zorunda kaldıklarını anlatmıştır. Doğu Almanya’da kadınların sosyal hayattan, iş hayatından ve akademik hayattan soyutlandıklarına ve onlar için belirlenen çerçevede yaşadıklarına dikkat çekmiştir. Sosyalizmi benimseyen bir rejim tarafından başarısız olduklarına, hiçbir şeyi beceremediklerine ve sonuç olarak hayatın birçok alanında varlıklarını sürdürmelerinin yanlış olduğuna inandırılmış olan kadınların yaşadığı zorluklara değinen Hensel Duvar süresince yaşanan zamanı kısmi olarak kaybolan bir zaman olarak görmüştür. Bu süreçte yaşananların kadınları toplumdan izole ettiğini ve kadınlara bir nevi karanlık çağlardaki yaşantıları yeniden anımsattığını anlatmıştır. Söz konusu yaşantıların kadınları sürüklediği sessizlik ve içe kapanma duygusunu gözler önüne sermiştir. Her konunun ötesinde kadınların ikinci sınıf insan muamelesi

gördüklerini bütün netliğiyle okura aktarmıştır. Fakat Yeniden Birleşme sürecinin ardından kadınların uyanma süreci başlamıştır. Onların da sosyal hayatta, iş hayatında ve akademik hayatta yerlerinin hazır olduğu ve hatta bu hayatların onlarsız yürümediği gibi duygular hissedilmeye başlanmıştır. Yıllar boyunca kandırıldıklarını, sosyalist rejim gölgesinde sözde ayrı, özde ayrı uygulamalara nasıl maruz bırakıldıklarını görmüşlerdir. Bunun yanı sıra hayatın her alanında başarılı olduklarını isteseler de istemeseler de görmüşlerdir. Bu duyguyu yaşayarak kendilerinin farkında varmışlardır. Bütün bunların üzerine yine Doğu Almanya'dan bir kadının, Angela Merkel'in zirveye tırmanarak sergilediği örnek kelimenin tam anlamıyla yeni bir aydınlanma çağına girilmesini sağlamıştır.

Jana Hensel'in yayımlanan üçüncü romanı olan *Dikkat Sınır* romanı okura Duvar sürecinden çok, Duvar'ın ardından yaşananları aktarmıştır. 1989 yılının sıfır noktası olarak kabul edildiği romanda, insanların Duvar süresince ve Duvar'dan sonra yaşadıklarının sentezi yapılmıştır. Duvar süresince Sovyet güdümü altında köklü değişiklikler yaşayan ve bu değişikliklere harfiyen uyması beklenen insanların Duvar'ın ardından bu defa da Federal Almanya'nın getirdiği değişiklikleri yaşaması ve bu değişikliklere harfiyen uyması beklenmiştir. Değişen ve güce kavuşan her yeni otorite, kendi belirlediği kalıplara göre bireyler yetiştirmek istemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonunda, çektiği acıların bedeli olarak Doğu Almanya'yı bırakmayan ve sürekli güdümünde tutan Sovyet Rusya sosyalist kalıplara göre bireyler yetiştirmek istemiştir. Bu doğrultuda Doğu Almanya'da yetişen her bir birey sosyalizm şemsiyesi altında sosyalist çıkarlara uygun yetiştirilmiştir. Kara eğitimin fiziksel şiddet boyutu kısmi olarak kullanılmış olsa da psikolojik şiddet boyutu sonuna kadar kullanılmıştır. Bu sayede otoriteye ses çıkarmayan ve her istenilene kayıtsız şartsız boyun eğen bir nesil ortaya çıkmıştır. Duvar'ın ardından adı değişen ve yeni bir yola giren Doğu Almanya'daki bireyler bu defa da tabii oldukları yeni uygulamalarla tanışmak zorunda kalmışlardır. Henüz, eski ülkelerinde tabii tutuldukları köklü değişimlere uyum sürecini atlatamadan yeni ülkelerinde de benzer uygulamalara tabii tutulmuşlardır. Bu defa sosyalizmin bıraktığı izleri yok etmek ve halkını sessiz bir şekilde kendi istediği yöne doğru çekmek isteyen bir otorite doğmuştur. Günlük hayattan, ders müfredatlarına kadar her şeye müdahale eden bir federal yapı doğmuştur. Diktatör rejimlerin uyguladığı kara eğitimi bu defa daha profesyonel, daha göze batırmadan uygulayan bir

rejim doğmuştur. Henüz birini atlatamadan başka bir şoka maruz kalmış olmak arada kalan bir neslin bir nebze olsun kaybolmasına neden olmuştur. Kara eğitimi sonuna kadar uygulayarak bir nesli, siyasi çıkarlar uğruna sindirme, sessizliğe itme, itaatkar kılma adına yok etme durumu *Dikkat Sınır* romanında net olarak görülmüştür.

Edebiyatta kara eğitimi aradığımız, konumuz için adını baskı ve şiddetle duyurmuş Doğu Almanya'yı seçmiş olsak da kara eğitim sadece Doğu Almanya'ya has bir gerçek olmamıştır. Kara eğitim, başta diktatörlüklerin hüküm sürdüğü ülkeler olmak üzere baskı ve şiddetle şekillenmiş bütün toplumlarda insanların yaşamak zorunda kaldığı bir gerçek olmuştur. Özellikle 20. yüzyılda, insanların sorgulama seviyelerinin zirveye ulaştığı ve meydana idam edilme korkusunun eskisi kadar etkili olmadığı bir dönemde otoriteler daha profesyonel çözümler aramıştır. Bunun sonucunda kara eğitim hiç olmadığı kadar sık kullanılmıştır. Bireyleri toplu olarak imha etmek yerine otoriteye ses çıkarmayacak bir şekilde eğitmek birçok otoriteye daha mantıklı ve kalıcı görünmüştür. Genel çerçeveden bakıldığı zaman kara eğitime başvurmamış çok az ülke görülmektedir. Bazı gelişmeler sonucu sert eğitimi benimsemiş her ülkede izlerine rastlamak mümkündür. Bir dönem, Türk eğitim sisteminde kara eğitimin izlerine rastlamak mümkün olmuştur. İnsanları tek tipleştirmek adına alınan üniforma kararı ve bu üniformanın siyah olması, bunun yanı sıra dayanın faydalı olduğuna inandırılan bir toplumun oluşması, kızılık sopasının eğitimin neredeyse sembolü haline gelmesi ve son olarak saçlarından ayakkabılarına kadar bireyin her alanda fiziki müdahaleye maruz kalması yine kara eğitimin bir açıdan göstergesi olmuştur. Kara eğitimin fiziksel boyutuna örnek gösterilebilecek yaşanmışlıklardan dolayı “kara eğitim” gibi bir kavramın Türk literatürüne kazandırılması ayrı bir önem arz etmiştir.

Bu yüksek lisans tez çalışmasının hazırlanma sürecinin öncesinde, tarama ve okuma dönemi sırasında özgün olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Gerek incelenecek olan sosyolojik ve pedagojik kuramın, gerekse esas alınan yazar ve eserlerinin daha önce çalışılmamış olmasına özen gösterilmiştir. Bunun yanı sıra iki disiplinin birleştirilme noktasının da aynı şekilde özgün olmasına önem verilmiştir. Bu yolda, daha önce çalışılması bir yana, adı dahi konulmamış olan “kara eğitim” kavramını edebiyatta aramanın isabetli bir karar olacağı düşünülmüştür. Bu kavramın, baskı ve korkuyla şekillenmiş olan Doğu Almanya'da aranmasının nitelikli malzeme sunacağı öngörülmüştür. Yine Doğu Almanya'nın yeni nesil yazarlarından Jana Hensel'in

romanlarını esas almanın özgünlük noktasında katkı sağlayacağı kararına varılmıştır. Bu tez, bu esaslarla şekillendirilmiştir. Çalışmanın şekillenme sürecinde, edebiyat, eğitim, sosyoloji, pedagoji, felsefe ve hukuk alanlarından birçok bilim insanının eserlerinden ve görüşlerinden yararlanılmıştır. Derinlemesine düşünüldüğünde, bu alanlara hayatlarını adanmış birçok bilim insanının amacı ve bu alanlara hayatlarını adamalarının sebebi temiz bir dünya oluşturma ve ona layık insan yetiştirme arzusu olmuştur. Bu yolda, bu tezin de bir nebze olsun katkı sağlaması amaçlanmıştır.



KAYNAKÇA

BİRİNCİL KAYNAKLAR

Hensel, Jana, *Achtung Zone*, Piper Verlag GmbH, München 2009.

Hensel, Jana – Elisabeth Raether, *Neue deutsche Mädchen*, Rowohlt Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg 2008.

Hensel, Jana, *Zonenkinder*, Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinbek bei Hamburg 2004.

İKİNCİL KAYNAKLAR

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi, Ankara 2008.

Aytaç, Kemal, *Avrupa Eğitim Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1972.

Baker, Catherine, *Zorunlu Eğitime Hayır*, (Çev.: Ayşegül Sönmezay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995.

Brezinka, Wolfgang, *Grundbegriffe der Erziehungswissenschaft*, Ernst Reinhardt Verlag, München-Basel 1990.

Cubberley, Ellwood P., *Eğitim Tarihi I-II*, (Çev.: Engin Noyan), Yeryüzü Yayınevi, Ankara 2004.

Coşkun, Hasan – Ağdemir, Sürmeli, *Türkiye ve Almanya'da Eğitim Tartışmaları*, Hacettepe-Taş Kitapçılık, Ankara 1998.

Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim II-III*, Ahmed Said Matbaası, İstanbul 1972.

Çelebi, Ahmed, *İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi*, (Çev.: Ali Yardım), Damla Yayınevi, İstanbul 1976.

Dewey, John, *Demokrasi ve Eğitim*, (Çev.: Tufan Göbekçin), Yeryüzü Yayınevi, Ankara 2004.

- Doğan, İsmail, *Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2010.
- Duden, *Universalwörterbuch*, Dudenverlag, Mannheim-Wien-Zürich 1989.
- Freud, Sigmund, *Bir Yanılsamanın Geleceği*, (Çev.: Hasan İlhan), Alter Yayıncılık, Ankara 2011.
- Glocke, Nicole, *Erziehung hinter Gittern*, Mitteldeutscher Verlag GmbH, Halle 2011.
- Grimm, Jacob – Grimm, Wilhelm, *Deutsches Wörterbuch*, Dritter Band, Verlag von S. Hirzel, Leipzig 1862.
- Gutok, Gerald L., *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*, (Çev.: Nesrin Kale), Ütopya Yayınevi, Ankara 2001.
- Güven, İsmail, *Türk Eğitim Tarihi*, Naturel Yayıncılık, Ankara 2010.
- İnal, Kemal, *Eğitimde İdeolojik Boyut*, Doruk Yayıncılık, Ankara 1996.
- Kant, Immanuel, *Eğitim Üzerine*, (Çev.: Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul 2009.
- Karlıbel, T. Doğan – Balcı, Gökhan, *Hitler'in SS Kasapları*, Kilim Matbaası, İstanbul 2006.
- Kraus, Wolfgang, *Kultur und Macht*, Europa Verlags-AG, Wien 1975.
- Mai, Manfred, *Geschichte der deutschen Literatur*, Beltz Druckpartner, Hemsbach 2006.
- Makdisi, George, *Ortaçağ'da Yüksek Öğretim*, (Çev.: Ali Hakan Çavuşoğlu, Tuncay Başoğlu), Klasik Yayınları, İstanbul 2012.
- Mansel, Arif Müfid, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984.
- Miller, Alice, *Am Anfang war Erziehung*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1980.
- Miller, Alice, *Başlangıçta Eğitim Vardı!*, (Çev.: Şirin Baykan), Arion Yayınevi, İstanbul 2003.

- Miller, Alice, *Das Drama des begabten Kindes*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt aM 1979.
- Miller, Alice, *Yetenekli Çocuğun Dramı*, (Çev.: Emine Avşar), Arion Yayınevi, İstanbul 2000.
- Nietzsche, Friedrich, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, (Çev.: Hüsamettin Aydın), Armoni Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Nietzsche, Friedrich, *İnsanca, Pek İnsanca*, (Çev.: Cemal Atila), Say Yayınları, İstanbul 2003.
- Oelkers, Jürgen – Lehmann, Thomas, *Eğitime Hayır'a Hayır!*, (Çev.: Zekeriyya Uludağ), Değişim Yayınları, Sakarya 2003.
- Özbek, Yılmaz, *Sağlıklı Eğitim Sağlıklı Toplum*, Çizgi Kitabevi, Konya 2004.
- Özkan, Salih, *Türk Eğitim Tarihi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2008.
- Perek, Faruk Zeki, *Latince-Türkçe Sözlük*, Cilt 2, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1952.
- Roberts, John Morris, *Dünya Tarihi*, (Çev.: İdem Erman), İnkılap Kitabevi, İstanbul 2011.
- Rousseau, Jean Jacques, *Emile*, (Haz.: Ülkü Akagündüz), Selis Kitaplar, İstanbul 2003.
- Russell, Bertrand, *Eğitim Üzerine*, (Çev.: Nail Bezel), Say Yayınları, İstanbul 1999.
- Rustin, J. Leif-G, *Genel Pedagoji*, (Çev.: Nejat Yüzbaşıoğulları), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1980.
- Rutschky, Katharina, *Schwarze Pädagogik*, Ullstein Materialien, Frankfurt/M-Berlin 1977.
- Sarı, Ahmet – A. Ercan, Cemile, *Masalların Psikanalizi*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2008.
- Sarı, Ahmet, *Psikanaliz ve Edebiyat*, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara 2008.

Scholl, Inge, *Die Weiße Rose*, Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, Frankfurt am Main 1994.

Serter, Nur, *21. Yüzyıla Doğru İnsan Merkezli Eğitim*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1997.

Steuerwald, Karl, *Deutsch-Türkisches Wörterbuch – Almanca-Türkçe Sözlük*, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 1974.

Şeyhülislam Ebussuud Efendi, *Ebussuud Tefsiri 11-12*, Sistem Matbaacılık, İstanbul 2007.

Timuçin, Afşar, *Eğitim Üzerine*, Bulut Yayınları, İstanbul 2007.

Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.

Uyanık, Gürsel, *Otoritenin İzdüşümü*, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara 2005.

Vilar, Loreto, *Die Kritik des realen DDR-Sozialismus im Werk Anna Seghers: „Die Entscheidung“ und „Das Vertrauen“*, Verlag Königshausen & Neumann GmbH, Würzburg 2004.

Wiesengrund-Adorno, Theodor, *Toplum Üstüne Yazılar*, (Çev.: Yılmaz Öner), Belge Yayınları, İstanbul 1990.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Emre Bekir GÜVEN
Doğum Yeri ve Tarihi	Siirt – 1989
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	Almanca, İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	Goethe Enstitüsü, DAAD, LMU
Projeler	PASCH
Çalıştığı Kurumlar	Hochtief AG, Bilkent Üniversitesi, Milli Eğitim Bakanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	emrebekirguven@mail.com
Tarih	05.04.2016